

Luceafărul

Revistă pentru literatură,
□ □ artă și știință □ □

.....
Apare de douăori pe lună ■
.....

Redactor: Oct. C. Tăslăuanu

An. XII. Tr. 20.

■ ■ Cuprinsul: ■ ■

Oct. C. Tăslăuanu . . .	Politica culturală.	I. Agârbiceanu . . .	Arhanghelli (roman).
Livia Rebreanu . . .	Glasuri . . . Azi, când . . . (poezii).	G. Rotică	Doarme marea (poezie).
Ecat. Piliș	Cântec (poezie).	D.	Serbările jubilee dela Năsăud.
Veniamin Negru . . .	Frumosul damelor.	P. Papaziesu	Când vestește frunze s'or cerne . . . (poezie).
P. Papaziesu	Spre Cresna.		
Adriana Buzoianu . .	Serenadă (poezie).		
T. Codru	Cella Delavrancea.		
Marilina Bocu	Pe Via Dolorosa.		
G. Rotică	În colț, la crâșma cu trei fete (poezie).		

Dări de seamă:

I. G. Quo vadis, Austria?

Cronici: * * * : Serbările culturale dela Orăștie. Al. Ciura: Palatul păcii . . . Însemnări: Teatrul românesc în Ardeal. „Societatea pentru fond de teatru român“. Expoziția Smighelschi. România nouă. Pilotul aeroplanelor „Vlaicu.“ Românii din America și Vlaicu. Spicuirii . . .

Ilustrații: Trecerea conductului etnografic din Orăștie pe sub poarta triumfală. Conductul etnografic din Orăștie. Conductul etnografic din Orăștie: Țărani călări din Romoșel. Conductul etnografic din Orăștie: Țărani din Valea-Geoagiului și din Dincul-mic. Conductul etnografic din Orăștie: Grup de țăărani și țăărance. Conductul etnografic din Orăștie. Conductul etnografic din Orăștie: Călușerii din Romoș. Cella Delavrancea. Grădina Ghetsemani. Via dolorosa: Arcul „Ecce Homo“. Biserica sfântului Mormânt. Gimnaziul vechiu din Năsăud. Gimnaziul nou din Năsăud.

Sibiu, 16 Octombrie v. 1913

Prețul unui număr: 1 cor. 20 bani.

LUCEAFĂRUL

REVISTĂ ILUSTRATĂ PENTRU LITERATURĂ, ARTĂ ȘI ȘTIINȚĂ.

APARE SUB ÎNGRIJIREA UNUI COMITET DE REDACȚIE.

Colaboratori: I. Agârbiceanu, D. Anghel, Z. Bârsan, I. A. Bassarabescu, G. Bogdan-Duică, Dr. T. Brediceanu, Dr. C. Bucșan, Al. Cazaban, I. Ciocărlan, V. Cioflec, D. N. Clotori, Al. Ciura, Otilia Cozmuța, Maria Cunțon, Dr. Silviu Dragomir, I. Duma, Victor Eftimiu, I. Enescu, Aurel Esca, Elena Farago-Fatma, Em. Gârleanu, Dr. Onisifor Ghiбу, Octavian Goga, Eugen Goga, Ion Gorun, A. Herz, Constanța Hodoș, Nerva Hodoș, I. I. Lăpădatu, E. Lovinescu, Dr. I. Lupaș, Liviu Marlan, Dr. I. Mateiu, Octav Minar, Corneliu Moldovan, Dr. G. Murnu, D. Nanu, V. C. Osvadă, I. Paul, Cincinat Pavelescu, H. P. Petrescu, Ecaterina Pitiș, Gh. Popp, Dr. Sextil Pușcariu, Dr. P. Roșca, G. Rotică, M. Sadoveanu, C. Sandu-Aldea, M. Săulescu, M. Simionescu-Râmniceanu, V. Șorban, I. U. Soricu, Victor Stanciu, Caton Theodorian, D. Tomescu, Lazar Triteanu.

ABONAMENT:

Ediția simplă

În Austro-Ungaria:

1 an . 20 cor., 6 luni . 10 cor.

Pentru preoți, învățători și studenți:

1 an . 16 cor., 6 luni . 8 cor.

În România și străinătate:

1 an . 26 cor., 6 luni . 13 cor.

Ediția de lux

În Austro-Ungaria:

1 an . 26 cor., 6 luni . 13 cor.

În România și străinătate:

1 an . 32 cor., 6 luni . 16 cor.

Reclamațiile sunt a se face în curs de 14 zile după apariția fiecărui număr. Pentru orice schimbare de adresă se vor trimite 20 bani în mărci postale.

Abonamentele, plătite înainte, sânt a se trimite la adresa:

Adm. rev. „Luceafărul“, Sibiu (Nagyszeben).

Cărți mai nou apărute:

Adamescu, Gh., Istoria literaturii române. Cor. 1.50.

Alina, G., Arta de a vorbi în societate și diferite ocazii. Cor. —60.

Buțureanu, M. C., Femeia, studiu social. Cor. 3.—

Buțureanu, C. V., Școala nouă și disciplina prin libertate. Prelucrată în românește după E. Picard. Cor. —50.

Eftimiu, Victor, În temnițele Stambulului, nuvele. Cor. —40.

Falewșchi, F. Th. Br., Concepția catolică despre lume... Cartea a treia: Morala catolică, trăsăturile fundamentale. Cor. 3.—

Iacob Mureșianu 1812—1887. Album comemorativ de A. A. M. Cor. 3.50.

Irimescu — Căndești, Aurel Vlaicu. Cor. —60.

Lovinescu, E. V., Negruzzi, viața și opera lui. Cor. 2.—

Rodica, Culina, o nouă carte de bucate. Cor. 3.—

Virgiliu, Eneida, traducere de N. Pandelea. Cor. 2.50.

Vlahuță, A., Din trecutul nostru, cu ilustr. de Stoica. Cor. 3.50.

Zaharia N., Ce este fericirea. Diferite concepții despre fericire. Cor. 1.—

— Cugetători și literați străini. Hippolyte Taine. — Guy de Maupassant.

— Honoré de Balzac. — Shakespeare.

— Ivan Turghenef. — Gorki. — Epicur. — Kant. — Psihologia lui Hamlet. Cor. 2.—, ediție de lux

Cor. 2.50, ed. amator. Cor. 3.—

— Sentimente — Pasiune. Patriotismul. — Bunătatea. — Malițozitatea. — Amiciția. — Disprețul. — Afinitatea sufletească. — Resemnarea. — Lăși-tatea. — Timiditatea. — Sinceritatea. — Gelozia. Cor. 2.—, ediție de lux

Cor. 2.50.

Bena, A., Sboar' al nopții negru flutur..., romanță pentru voce și pian. Cor. 1.50.

Dinicu, S., Album de plese naționale române pentru pian. Cor. 2.50.

Preșmereanu, S. Fl., Colecțiune de cântece și coruri în 2 și 3 voci pentru școlile populare și medii. Cor. 1.50.

Se află în depozit la librăria lui W. Krafft în Sibiu.

Expedierea se face mai ușor trimițându-se banii înainte, adăugându-se la prețul cărții încă 30—40 fil, pentru expedierea francoă eventual încă 25 fil, pentru taxa de recomandăție.

Cereți catalogul librăriei.

Catalogul la cerere gratis și franco.

BUCUREȘTI

Orice reproducere fără indicarea izvorului e oprită.

Politica culturală.

Succesele României au trezit în sufletele noastre credința în izbânda idealurilor naționale ale poporului românesc. Alte convingeri și alte îndemnuri călăuzesc astăzi vieța colectivă a poporului nostru. Ceața indoielilor și negura nesiguranței au dispărut, ca prin farmec. Un nou suflet senin și conștios de sine determină acum toate acțiunile noastre. Fiecare dintre noi vede limpede ținta spre care trebuie să mergem cu toții. Fiecare știe că în viitorul apropiat se vor deslănțui furtuni cumplite, cari vor prefăce din temelii organizațiile de stat existente din răsăritul Europei. Războiul din Balcani a fost numai un preludiv al marilor primeniri apropiate, iar pacea dela București a fost numai încheierea unui armistițiu, pentru ca popoarele, ce-au plecat la luptă pentru întruparea idealurilor lor naționale, să se poată reculege, să-și poată adună noui puteri pentru luptele și mai sângeroase de mâine.

Procesul social provocat de principiul național, aici în răsăritul Europei, nu e încă terminat. E abia la început. El va mai prăbuși organizații de stat artificiale, va mai schimba de multeori granițele țărilor de astăzi și va cere încă multe jertfe de sânge, până când forțele popoarelor tinere ce locuiesc acest colț de pământ se vor echilibra în nouă forme de stat pe baze naționale.

Zorile vremurilor ce s'au anunțat prin războiul balcanic ne-au deșteptat și pe noi din somnolența resignată. Ne-au cutremurat în toată ființa noastră națională, chemându-ne la o muncă mai conștientă și mai intensivă. În întreg cuprinsul pământului românesc sufletul poporului nostru a trecut printr'o nouă

renaștere, printr'un nou botez de energie. Forțele latente ale poporului nostru au ieșit la suprafață și așteaptă, în tăcere, să fie îndrumate și călăuzite spre o activitate productivă.

Cine a luat parte, în vara acestui an, la obișnuitele noastre serbări culturale a simțit pulsațiunile vieții celei noi, a simțit că sufletul colectiv al mulțimii așteaptă lozince și porunci nouă. Acest suflet colectiv își dă seama instinctiv de munca ce trebuie să o desfășure în vederea luptelor mari din viitor. O presimțire îi spune că trebuie să se pregătească.

Datoria cărturarilor dela cărma treburilor obștești e, deci, să se îngrijească, la timp, să înțeleagă aceste sbuciumări ale mulțimii și să le înstrune și îndrepte pe căile ce duc la țintă.

Noi credem că cea mai importantă datorie ce ni se impune e inaugurarea unei munci culturale cât mai intensive. Întreaga noastră cărturărimă trebuie prefăcută într'o oștire, ce luptă neînterupt pentru răspândirea culturii în popor. Cete de cărturari să poarte, în fiecare zi de Duminecă și de sărbătoare, flamura culturii românești în toate satele locuite de Români și să nu se odihnească până când nu vor face și în cel din urmă cătun un altar al culturii naționale.

Avem așezăminte în cadrele cărora se pot face adevărate minuni, în scurtă vreme. Iată, de pildă, „Asociațiunea"! În sânul acestei instituțiuni avem posibilitatea să dezvoltăm cea mai largă și cea mai rodnică muncă pentru răspândirea culturii.

Munca culturală pretutindeni să se înceapă cu cursurile de analfabeți. Preoții și învățătorii din toate comunele să le țină sistematic, an

de an, până când vor stârpi și sămânța neștiutorilor de carte. Munca e grea și cere multe jertfe, dar până când țărâna noastră va trăi în robia întunecului, e imposibil să ne gândim la o înaintare și la o conștiință a poporului. Ca o continuare a cursurilor de analfabeți, preoții și învățătorii să aranjeze în fiecare Duminică și în sărbători șezători culturale, în cari intelectualii dela sate să țină prelegeri poporului, să le cetească bucăți potrivite din autori români, să aranjeze declamații și reprezentații teatrale. În aceste șezători să ia parte activă și țărânii, căci numai așa le vor cerceta.

Cărturarii din centrele despărțimintelor să se ducă Duminicile și sărbătorile la sate, să țină prelegeri poporului și să caute, prin convorbiri cu țărânii, să pătrundă în sufletul lor, să le câștige încrederea, ca să le afle păsurile și dorințele. A ține prelegeri și pe urmă a pleca mai departe înseamnă să săvârșești o muncă de paradă și stearpă. Sufletul țaranului trebuie răscolit, trebuie silit să iasă din rezerva lui tradițională și să ia parte activă la discuția sfaturilor ce i se dau. Țaranul trebuie convins că se lucrează sincer în interesul lui și când va dobândi această convingere, putem fi siguri că înțreaga propagandă culturală a cărturării va fi întâmpinată cu alt interes. Ca să putem face cu succes această propagandă, bineînțeles că cei ce se duc în mijlocul poporului trebuie să fie pe deplin în clar cu problemele ce le tratează și cu scopul ce-l urmăresc. Și mai trebuie să fie oameni entuziaști și convinși de marea importanță a muncii ce o fac.

Prin răspândirea de foi și de cărți populare între țărani, ne vom îndeplini poate mai bine misiunea noastră de apostoli ai culturii naționale. Țaranul care are foi și cărți la casă se cunoaște imediat, îl vezi dela cea dintâi vorbă că știe ce-i în lume și că-și dă seama de rostul lui. În ținuturile, în cari se cetește mai mult, găsim cei mai conștiinți țărani. De aceea răspândirea foilor și a cărților e una dintre cele mai importante probleme ce se impune cărturării noastre. La început se vor face pe seama țaranilor câteva abonamente gratuite fie la o foaie populară fie la

„Biblioteca populară a Asociațiunii“, li se vor ceta articole din foi și pagini din cărți; pe urmă se vor îndemna singuri să și le cumpere.

Întrebăm: câți dintre cărturarii noștri au făcut până acum acest lucru?

Tinerimea noastră universitară își găsește o problemă de viață în propaganda culturală sistematică, în cadrele „Asociațiunii“. În timpul din urmă și în sânul tinerimii universitare se simt îndemnuri noi. Începe să părăsească banchetele, toastele și declamațiunile naționale, și se angajează la munca rodnică a răspândirii culturii în popor. Până acum sunt numai începuturi, dar de sigur că mâne-poimâne îi vom vedea pe toți studenții alergând în vacanțe la sate, pentru a se înrola ca ostași ai culturii românești. Ieie pildă dela studenții rusești, învețe dela dânșii cum se lucrează pentru trezirea poporului la conștiință. Să le servească de îndemn și câțiva teologi din Gheerla, cari, în cele din urmă două veri, au luat de arăd satele din Sătmar și Sălagiu, ținând prelegeri și înscriind membri la „Asociațiune“. Munca acestor tineri e vrednică de toată lauda. Suntem informați că studențimea noastră se pregătește serios să inaugureze o muncă pozitivă și serioasă pentru a pregăti biruințele viitorului.

În biserică și în școală deasemenea trebuie să se introducă spiritul nou al vremii. Preoții nu mai pot fi numai slujitorii altarului, iar dascălii numai ai școlii, ci trebuie să fie apostolii unei idei, ai unor idealuri mari. Preoții și învățătorii din seminarii și școlile normale în viitor trebuie să primească altă educație, alte îndemnuri de viață. Arhieriei cu pletele cărunte desigur vor simți și ei adierele de primenire și ca adevărați păstori vor propovădui noua credință.

Muncind cu toții frățește, încălzii și însufleții de soarele aceluiaș ideal, vom reuși să ne vedem întrupate visurile neîmplinite.

Astăzi suntem cu toții convinși că am încheiat epoca politiceii de cănări și de vorbe mari și că am început epoca politiceii de muncă pentru fapte mari.

Iar politica aceasta trebuie să fie o politică culturală.

Oct. C. Tăslăuanu.

Glasuri ...

Glasul vremii îmi vorbește:
— Uite, toamna 'n prag sosită...
Printre ramuri vântul cântă
Arii triste, de 'ngropare...
Le 'nțelegi?
Și-ascultă încă:
Inima ce te iubește
Azi mai mult ca niciodată
Te dorește...
Deci așteaptă:
Vine...

Glasul inimii șoptește:
— Când s'a dus, a lăcrimat
Și 'n atâtea nopți de veghe
Printre lacrimi te-a chemat.
Din întrauritul fir
Ce-l urzirăți împreună
Câte vise și-a 'nchegat...
Vine azi, eu simt prea bine
Orice piedeci i s'ar pune:
Vine...
Cântă și zâmbește
Vine...

Ne'nduratul glas al minții:
— Ești copilă și-l iubești...
Dar ascultă:
Vremea toate le 'nvechește
Poate azi nu te iubește.
Ce vrei?
Alte plaiuri, alte inimi,
Alte vise, — nu-i așa?
Vezi, de ce te-ai sbuciumă?
Visătoare, te trezește.
...Pleacă berzele, iar frunza
Îți suspină sub picioare.
Poate plânsul ei te doare?!
Ești copilă, prea copilă, știu...
Lasă visele și-ascultă
Sfatul meu ce 'n veci nu minte:
Ți-e zădarnic' așteptarea.
Între voi s'a 'ntins Uitarea.
Ți-e zădarnic plânsul...
El s'a dus în țări străine
Și-a uitat demult de tine...
Ce-l aștepti dar, ce visezi? —
Cel plecat
Nu vine...

Azi, când...

Azi, când geme frunza 'n codru
Ruptă de nătângul vânt,
Și când pasări călătoare
Pleacă spre Apus-de-soare,
Vreau să făuresc un cânt.

Nu din jalea ce-o aduce
Toamna 'n codru secular,
Nici din florile uscate —
Ci din lacrimi curate
Plânse 'n urma ta 'nzădar...

Livia Rebreanu.

Cântec.

Îmi plac veșmintele cernite,
Mai mult ca orice alt veșmânt
Și-mi place-apoi când trec pe cale
Să trec cu ochii în pământ.

Veșmântul negru 'mbracă pieptul
Încins de vifor și de foc,
Veșmântul negru este semnul,
Amarul semn de nenoroc.

În ochii umezi se revarsă
Din plin al inimii izvor
Ș'acele valuri tulburate
Mă fac privirea s'o cobor.

Voi știți cu toții adevărul
Atât de simplu și de sfânt:
Aceia ce se 'nșală 'n stele
Își pun încrederea 'n pământ.

Ecat. Pitiș.

1*

Frumosul damelor.

E o figură din cadrul, în clipa aceasta nu știu a cătea. Frumoasă figură. Și complicată. Întâi vine simplul frumos, pe urmă dublu frumos. Simplul frumos e mai simplu, cum spune el însuși, dublu e dublu. La simplu se prind perechile de mână și așa se învârt, a doua oară, fiindcă e dublu, se prind de braț. Simplul frumos să nu se confunde însă cu aruncarea damelor. Aruncarea damelor e altceva. La aruncarea damelor se aruncă damele în toată legea, cavalerii stau pe loc. La simplu frumos se mișcă și cavalerii — frumos.

Simplu, dublu frumos! Frumosul damelor!! Francezii, cari au născocit acest dans, cu toată galanteria lor răscunoscută, au rămas totuși în urma noastră a Ardelenilor. Ei îi spun acestei figuri *chaîne des dames*, ceea ce s'ar aduce pe românește cu „învărtirea damelor”. Ei bine, noi suntem mai francezi decât Francezii, noi n'am putut zice numai așa, p'aci 'ncolo: *chaîne des dames*. Urechea noastră e cu mult mai galantă. Da, deoarece domnul Luspinsky, un poleac din Galiția, fostul nostru profesor de dans, atunci când ne-a învățat cadrulul în sală mare a restaurantului „La strugurele de aur”, la lumina unei lămpi urduroase, și-a răstrânt buzele prea tare când a pronunțat numele figurii: din *chaîne des dames* s'a făcut un *schön des dames*. Și de aici, ca dintr'o scânteie, a răsărit adevărul. Abia a sburat vorba de pe buzele răsfrante ale poleacului, figura s'a și început, iubita noastră ne-a și părăsit, pierzându-se în marea de femei încântătoare, noi am și început să tremurăm în emoția facerii unei vorbe noi: frumosul damelor. Sigur! *Schön des dames* pe românește e frumosul damelor. Adecă, ce? Nu-i adevărat! Numai inteligența fantaziei noastre, și și ea numai într'un moment de-o supremă inspirație, a putut să traducă în acest minunat chip bolboroseala strâmbului poleac. Ce vreți, eră vorba de iubita noastră. Dela ea până la frumos, e ca dela creier până la ochiu. Și poate că nici atât...

Dar după această mică introducere filologică-comparativă, cred că putem să jucăm. Vis-à-vis de mine este o grădiniță cu flori: domnișoara Volumnia Tatomir cu domnul Teodor Șerbota, învățător în loc. Eu dansez cu doamna preoteasă, mama domnișoarei Volumnia. În urma noastră vin celelalte perechi, alcătuite din tot ce are Copăcelele mai distins: cavalerul Bucur Sarsailă cu donna Evuța Crapu, cavalerul Stan Capătă cu donna Maria Țărcovnicului, etc. etc. Domnul învățător, fiindcă el e căpitanul pompierilor voluntari din Copăcele, dar mai ales fiindcă lui i se datorește întreg acest cadrul, comandă:

„A-a-cum!”

Țiganii se pleacă pe vioară, clarinetul țipă speriat, țimbală sbârâie, ciubotele cavalerilor se pun în mișcare, poatele donnelor încep să fâșăie misterios.

În întreagă sala luminează numai trei lampioane — n'a voit Herșălă, proprietarul, să cumpere mai multe. Pe la mesele privitorilor își tremură para gălbuie câte-o lumânare de său. Pe cum se vede nu prea e multă splendoare. E mai bine însă așa. În acest poetic clar-obscur cavalerii din Copăcele pot să-și piște donnele mai cu dinadinsul, după vechiul lor obicei de a-și exprima iubirea.

„Perechile! Cele mai frumoase!

— Ho-o-o-o-o!!...” protestează coloana adversă.

Și merge cadrulul. E cel dintâiu în Copăcele, dar, cu toate acestea, merge. Domnul învățător Teodor Șerbota poate să privească cu mulțumire asupra operei sale. De cinci săptămâni de zile a muncit la ea. Și, uite, cum s'au plecat acești fii ai Copăcelor în fața voinței lui de fier. Joacă atât de perfect, cum ar zice părintele Tatomir, încât mai perfect nu se poate. Se prind de mâni și se desprind, își fac complimente, par'c'ar fi niște marchizi, par'că în crâșma lui Herșălă al Ițoaiei s'ar fi coborât un colț francez din veacul al XVI-lea...

Doamna preoteasă mă ține la cuvenita despărțare prin dimensiunile puternicului său

corp, pot deci, alături de ea, să visez în dragă voie, sub impresia valurilor de armonii stărnite de cioroi...

Trecerea conductului etnografic din Orăștie pe sub poarta triumfală.

Într'adevăr, un colț francez, vorba aceasta se potrivește. Iaca, Maria Țărnăcovnicului, cu obrajii aprinși, roșii, ca un măr pădul, nu e ea o marchiză în toată legea? Și Bueur, amicul Bucur Sarsailă. Mi se pare că îi cam strâng ciubotele — peste săptămână poartă de obicei strămoșeasca noastră opincă — de aceea se încruntă puțin. Dar și el. Ce mișcări, domnule!

Cu ochii pironiți asupra acestor doi, gândurile îmi zboară în vremi îndepărtate. Se pare că întreg cadrilul nostru plutește într'un parfum intensiv... de cojoace. Lile frumoaselor fiice ale Copăcelelor sunt rochii grele de brocat cumpărate dela cine știe ce negustor genoves. Și pieptarele flăcăilor. Sub ele trebuie că se ascund zalele în cari odinioară se îmbrăcau cavalerii. Spada? Spada e cuțitul la șerpar, cu prăselele de os...

„Frumosul damelor! Simplu frumos! Eă-acum!”

Tenorul domnului învățător Șerbota detună ca la foc. Tresar și îl privesc și pe el. E în stil și domnul învățător. Pentru a putea să comande mai bine și-a desfăcut gulerul, care i se ridică acum până la urechi. Oare unde am văzut eu un astfel de tablou? În care galerie? Și seamănă leit. Dacă în locul redingotei lungi până pe aproape de glesne și-ar îmbrăcă un frac albastru, dacă ar avea

niște pantaloni scurți și niște ciorapi de mătase, dacă și-ar fi pudrat puțin frumoasa și bogata chică...

„Dublu frumos!... cum!”

La dublu frumos se cere mai multă atenție. Mă încurc, deci, cu cea mai mare grijă printre mânecele largi ale simpaticilor noastre done, cercând să le găsesc brațul, spre a mă învărti.

„Promenadă la dreapta-a-a!”

Ca în vis am prins rotundul brachiu al doamnei preotese și am dat să execut comanda, când, deodată, fără să mă trezesc bine din gândurile mele exotice, în jurul nostru, peste tot locul, în sala crășmei lui Herșălă s'a întunecat soarele celor trei lampioane, s'a stins para lumânărilor.

Ce se întâmplase?

În primul rând am sărit vreo două secole din istoria franceză ca să pot crede că mă găsesc în plină revoluție.

„Nu te lăsa vere...”

La cap...

Ține-l mă, ține-l mă...

Oa-hă!...

A, trebuie că e luarea Bastilei, mi-am zis aruncând cât colo brațul moale al doamnei preotese și retrăgându-mă sub o masă, pentru a-mi putea asigura mai bine cronica evenimentelor. Sigur, e luarea Bastilei. Vocea poporului strigă, urlă... împreună cu mine.

Da, și eu am urlat deavalma cu poporul,

Conductul etnografic din Orăștie.

fiindcă în câteva clipe am știut să înțeleg și eu ce va să însemneze asuprirea, fiindcă nu mult după fatala apunere a lampioanelor, nu

mult după retragerea mea sub acoperământul mesei, masa a părăit — o masă lungă de restaurant rural — a părăit din toate încheiturile și m'a îngropat sub ruinele ei. O bucată de scândură mi s'a așezat pe grumazi ca un călău al reacțiunii; ședeă acolo pe cerbicea mea și triumfă. Nu mă puteam mișcă din loc, brațele își pierduseră puterea, ochii

Conductul etnografic din Orăștie: Țărani călări din Romoșel.

mi s'au holbat, respirația își făcea calea prin laringe ca printr'un paiu. Situațiunea mea eră cu atât mai primejdioasă cu cât începuse să și plouă o ploaie roșie de sânge vinovat, sângele lui Herșălă strâns de el însuși cu câteva ceasuri mai înainte în sticle de câte un litru. Plouă sânge peste nasul meu, peste ochi, peste frunte.

„Nu credeam să aibă sângele omenesc un miros atât de acru“, mi-am zis închizând ochii și lăcatele tuturor simțurilor.

Când m'am trezit, mă frecă Herșălă cu oțet. De undeva dintr'un lămpăș se răspândeau treisprezece raze de lumină peste întreagă Bastila. La lumina acestor raze am zărit pe domnul învățător Șerbota, galbin, tremurând, fără guler: îl pierduse în luptă.

Părintele Tatomir, enervat, îi arată ceva. Alături de ei sta și domnul notar, încunjurat de patru reprezentanți ai ordinii publice.

Chinuit de dureri am aruncat o privire întrebătoare lui Herșălă.

„S'au dus dracului toți și n'au plătit nimic“, mi-a șoptit la ureche nobilul meu binefăcător.

„Nimic“, am afirmat și eu cu o voce proastă de emoție.

Domnul notar a început să grăiască mai întâi între umbrele cari se mișcau prin sală:

„Frumosul damelor, domnule învățător, frumosul damelor! Tocmai la frumosul damelor ți-au făcut pocinogu urmașii lui Traian, poporul dumnitale vrednic de o soartă mai bună. Frumosul damelor! Asta știu că n'o pui la gazetă, cum m'ai pus pe mine cu alegerea de deputat. Am s'o pun însă eu la gazeta domnului solgăbirău, să văd când mai faci dumeata aici civilizație. Par'că ăstora de civilizație le arde, de cadriluri. De civilizație! Auzi aci!... Civilizație 'n Copăcele!“...

Glasul domnului notar scârțâia ca un ferăstrău. Învățătorul își mușcă buzele și nu știă ce să răspundă.

„Ei las-o, domnule notar, las-o, că nu-i chiar așa“, a răspuns părintele Tatomir, făcând pe împăciuitorul. „Dacă nu eră, ăsta cum îl chiamă, Bucur al lui Sarsailă, mergeau toate ca pe sfoară. Dar Bucur Sarsailă îi dat dracului, îi dat dracului: să place cu a Țărcovnicului. Și dacă se place cu a Țărcovnicului, când cu promenadă la dreapta, cine știe cum ghiavolu a pus mâna pe ea și n'a mai lăsat-o din mână, uite-așa, n'a mai lăsat-o din mână. Am văzut eu, am văzut cu ochii mei. Și dacă n'a lăsat-o din mână s'a cătrănit alălalt, ăsta cum îl chiamă, Stan Capătă, s'a cătrănit — și aveă dreptate omu — s'a cătrănit...“

— Eu am fost prost“, a încercat domnul învățător să ia asupra sa tot ce se întâmplase, „eu am fost prost. Când am văzut că Stan Capătă se aruncă asupra lui Bucur, trebuia să comand „de douăori vizită și mare mulțumită“ — și treaba eră gata, nu se mai băteau. Cântau țiganii vreun brău și-și vedeau oamenii de joc. Dar așa!...“

Veniamin Negru.

Spre Cresna.

10 Octomvrie 1912.

Trupele bulgărești, vesele de izbânda ultimelor zile, petrec acum în tihnă pe colinele Terovei. Unii dintre soldați, însărcinați cu privegherea culmilor, împărțiți în cete, chitesc dușmanul care stă ascuns în noaptea stâncilor prăvălatece. Alții în fața corturilor boltite, în cântece șuerate din cimpoaie, bat cu piciorul în pământ și chiuie rotindu-se în hore bulgărești. Mai la o parte, doi ofițeri chipeși stau liniștiți pe o piatră pătrită care a servit cândva de masă vreunui cioban și înseamnă pe niște carnete verzi notițe mărunt din războiu. Sub o coastă țelinoasă, pe jghiabul unei fântâni, doi veterinari cari luaseră parte în războiul sârbo-bulgar dela anul 1885, linchesc cu limba apa limpede și rece, beau țuică de Slivnița și mormăie în cântece bătrâne:

Stara maico, stara maico,
Oti usce-ednaș
Ne me rodiș, ne me rodiș.

Rom.: Mamă bătrână, mamă bătrână,
De ce înc'odată,
Nu mă naști, nu mă naști.

Fetele lor senine, deși sbărcite, ochii lor vii, înțepători, mărginiți de niște ceărcașe vinete, părul noptatec, în general firea lor încumetătoare, destăinuiește o veselie anume bulgărească ce nu le părăsește o clipă sufletul. Admirând toate acestea, gându-mi sbură deodată la Vazof, acel cântăreț neobosit al Bulgariei, care știu să împletească în cântece de vitejie ciudatul patriotism și unicele obiceiuri ale neamului său. De-ar fi fost el de față, desigur că ar fi creiat acum cea mai înflăcărată poemă; ba chiar ceva mai mult — o nouă Iliadă...

În sat, Pop-Avram întovărășit de câteva călugărițe aduse de pe la mănăstirea Rilla, colindă cu vasul de mir în mână să creștineze pe Turcii Teroveni, care după spusele lui ar fi fost cândva creștini, și că în urma diferitelor efortări îndurate din partea mahomedanilor, ar fi îmbrățișat islamismul.

În umbra unui coperiș de scânduri, câțiva răniți stau întinși pe paturile lor făcute din

târgi și respiră aerul răcoritor. Mai multe fete însărcinate cu îngrijirea lor, cu o cruce roșie pe pieptul lor mândru lăsat pe jumătate gol ca să-și arate omătul, din vreme în vreme le schimbă pansamentele și-i mângăie cu priviri și cu vorbe de laudă. Printre altele

Conductul etnografic din Orăștie: Țărani din Valea Geoagiului și din Dincul-mic.

am cunoscut pe minunata și celebra actriță a Sofiei — Marica Popova, care venise în tovarășia doctorului Coicef.

„Ați părăsit un teatru ca să azistați la cestalalt?” o întreb eu pe limba ce o vorbiă.

„Da — îmi răspunse ea zâmbind — numai că pe acesta din urmă... nu joc nici un rol”. După puțin reluă:

„Știți că avem un cârd de macedonence voluntare? Mergem să le vedem cum sapă...”

Când am ajuns sus pe platoul Uranovei, am găsit voluntarele muncind. Erau niște bulgăroaice sosite de prin sate, cu părul galben ca mătasa porumbului, cu ochii mici, îmbojurate ca niște flori. Cu mâncile sumese, cântau și lucrau șanțuri de apărare. Lazarof, un soldat tânăr care ne însoția, după un schimb de vorbe le svârli o glumă dureroasă: „Ne săpați mormântul?”

— Nu, creștam pământul ca să nu vă creșteze glonte inamicului”, răspunse una dintre voluntare cu inima bărbată...

Apoi, după ce am admirat omătoasele culmi ale Perimului care se ridică în fața noastră

ca o cetate uriașă de graniț, ne-am coborît pe o potecă ropotitoare la Simitli. Aci am găsit un șir de musulmani pe cari îi strânseseră Bulgarii de prin sat și-i trimeteau acum în Sofia ca pe niște prizonieri. Erau prăpădiți de năcazuri. Triști, cu fruntea spre țărână, ședeau tăcuți ca 'n fața morții. Un nor de regrete le acoperia sufletul! Din când în când,

Conductul etnografic din Orăștie: Grup de țărani și țărance.

un fost voievod peste comiți își joacă biciul, însemnând vânătași pe corpul lor...

După amiază, o veste sosită dela generalul Cazangief se strecură ca un fulger în inimile tuturor. Primise știre că armatele dela Kazlog și Palanca, după mai multe atacuri reușiseră să respingă pe Turci, iar acum trebuia și trupele ce se găseau pe câmpul Simitliului să ia cât mai curând ofensiva, ca astfel linia strategică să nu sufere.

Deodată pregătirile s'au pus la cale. Soldații scăpați din adăpostul corturilor își ocupă sprinteni posturile. Se alege coline pentru aranjarea tunurilor; pe șosea alunecă automobile, aducând ofițeri noi, muniții și arme. Căruțe cu coviltire la care-s înjugați boi

cornaci sosesc încărcate cu faină. Pe potecile înguste care îmbrățișează dealurile ca niște brăuri nesfârșite, caravane de cai împovărați cu saci de galete — pesmeți franțuzești, — în înfășcarea biciurilor urcă găfuind. În gabriolele ușoare sosesc doctori, farmaciști, diferiți domnișori îmbrăcați în halaturi albe și, în sfârșit, mai mulți tineri însărcinați cu slujba de sanitari, aducând cu ei o farmacie întreagă de medicamente, care împrăștie în aer un miros de spital.

Dupăce totul fu aranjat și dupăce cavalerii bulgari cu piepturi nebiruite, cu flintele scurte și cu săbiile îndoite ca 'n semi-seceră, își aleseră câmpul prielnic asalturilor, generalul se urcă pe-o movilă silhue și cuvântă:

„Acum... spre Cresna băieți, spre Cresna; trebuie să-i fugărim pe-acești panduri barbari cari se ascund ca niște vipere în văgăunile stâncilor. Cu mulți dintre voi n'am să mă mai văd, dar... patria o cere asta; suntem datori să murim pentru ea.

— Ura... spre Cresna”, strigară soldații și huetând se împrăștiară pe după clinele împrejurimilor.

Cerul e senin și soarele cu sulți de aur mângăie depărtările pe cari prind să se urzească suvițe de nori. Un vânt de toamnă mișcă ultimile veștede frunze ce se desprind în răstimpuri și alunecă pe pământ ca niște fluturi de aramă.

Bulgarii, nerăbdători din fire, dau primul semnal de luptă priu svărlirea unui obuz care zângănind se sparse ca un trăsnet în ștejerișul ce-ascundeă inamicul.

Turcii la rândul lor răspunseră cu aceeaș îndârjire. Valea Cresnei hohoti într'un înde lung ecou. Jucul mitraliezilor în scăpărare, zornetul armelor și șuerăturile oțelului cresc din ce în ce ca un sălbatec concert pe scena cea mai grozavă a morții. Înălțimile Cresnei erau destul de uriașe și acoperite de stânci monumentale așa că Turcii puteau să lupte în adăpostul lor ca dintr'o cetate bine întărită. Acum aveau tunuri destule și-o armălaie întreagă de trupe și, ce-i mai principal, o poziție strategică însemnată. Puteau să se apere și să atace pe luptacii Bulgari din orice parte. Pe toate frunțile munților se înălțau peșteri voinice, copaci bătrâni, goi,

cari se înșirau ca niște scuturi de apărare. Apoi cărările ropotitoare, văile seci, prăpăstioase, iar pe de altă parte Perimul aco-

Conductul etnografic din Orăștie.

perit cu nesfârșiți codri, închideau pe Turci ca într'un labirint de meterezuri, unde dușmanul numai mort putea pătrunde...

Vreme îndelungată, Bulgarii năpraznici ca flacărele fură ținuiți pe loc. Nici un „ură”, nici un pas înainte. Destoinicul comandant năcăjit se arătă pe colnice, sfredelindu-și cu un deget urechea. Pe prundul unei văi, doi Francezi palizi, cu cizme galbene în picioare, cari veniseră să culeagă de pe câmpul luptei filmuri cinematografice, ședea liniștiți și cercetau un aparat fotografic. Când, dinspre Marleova, se auziră glasuri împletite în cântece. Eră o ceată de voluntari. Veniau în portul lor dela țară, îmbrăcați într'un fel de șalvare negre, cei mai mulți în cojoace, și purtau în picioare sandale bulgărești. Când fură în apropiere se auzi deslușit refrenul:

Dnesca smărt ili jivot.

Astăzi moarte sau vieță.

Aveau părul lung, încălciți, privirea sclipitoare, iar nasul aproape turtit. Cine i-ar fi văzut pentru prima oară ar fi crezut că vede niște vultani. Și într'adevăr, toți erau dintre aceia ce crescuseră în noaptea codrilor cu pușca în mână și locuința pe toiag, îndemnați fiind de acelaș gând unic: „Eliberarea Macedoniei”. Acum însă când visul lor e spre împlinire, acești călăi de odinioară, cari atacau pe furiș inamicul, doreau să-și sfârșească martiriul vieții lor ca niște adevărați prietini ai războiului.

La sosirea lor, comandantul surase sub impresia unor gânduri senine. Porunci unui ofițer să-i conducă la linia de bătaie și dete ordin de atac zicând:

„Numai cu baionetele îi putem respinge; așa dar „na noj”, la baionete”.

Deodată trupele fiind înștiințate, la ascuțita trâmbițare a unei goarne năvălesc în puhoiu asupra Osmanilor. Turcii hotărâți se încumetă și-i întâmpină cu aceeaș turbare. Vultanii arabi, mai cutezători, simțindu-se atacați, în mânăirea hangerelor care-i jocul lor obișnuit, se năpustesc asupra lor în urlete. Din ascunzăturile stâncilor, ca dintr'un furnicar, curg voinici din Anatolia și Kiurzi, se târâsc hoțeste până în lagărul Bulgarilor și lupta se înteește. Victimele sunt stâlcite cu armele, răniții sunt călcați în picioare și străpunși de moarte cu un fel de mădracuri tăioase ce numai Arabii le poartă. În mai puțin ca un ceas câmpul Crupnicului se schimbă într'un jertfelnic, un cimitir de cadavre și răniți. Din nefericire însă, Turcii își pierduseră îndemnul luptei și 'n acelaș timp și moralul. O veste nesocotită îi face să se retragă asigurând astfel victoria Bulgarilor. Câțiva soldați Turci, cari căzuseră robi în mâinile lor, după ce în fața ofițerilor bulgari au fost chinuiți, scoțându-le cu bricegele unghiile dela mâni și dela picioare, au fost sdrumecați cu lemnele și svârliți în Struma, care liniștită își ducea la vale povara valurilor umflate de ploii și de sânge.

Conductul etnografic din Orăștie; Călușerii din Romos.

Tot atunci, comiții și o parte dintre soldați se abat în satul turcesc Crupnic, făptuind alte crime. Într'o colibă umedă și să-

racă, ei deteră peste o păreche de turcoaice. Eră o mamă cu o fiică. Pe bătrâna (după cât am aflat) o chemă Nasib, iar fata Afie. La scena aceasta dureroasă, am avut și eu netălmăcita suferință de a asistă, însoțit fiind de sergentul Mișev, un flăcău mărunț și rotund ca o oală mai măricică. Sărmanele cadăne. Desbrăcate, în umezeala colibeii, erau chinuite cu bricegele. Înzadar plâneau și încercau cu brațele să-și ascundă goliciunea corpului lor, căci brațele se încolăceau o clipă ca niște șerpi împrejurul dalbelor forme și se desprindeau însângerate. Am cercat să le viu în ajutor, dar nu s'a putut. Bulgarii sunt încăpăținați și barbari.

După multă schingiuire, bătrâna turcoaică, simțindu-și mădulările oboseite, scite de dureri, căzû jos și 'n agonia vieții deschise niște ochi mari, iertători, întinse tremură-

toarele-i brațe spre Afie și îngână printre lacrimi:

„Frumoasa mea Gini — zână... — mor...”

Nu știu ce s'a mai întâmplat pe urmă. Simțiam cum sufăr grozav în fața acestei drame și fugii să ajung armatele, cari în strigăte de „napret... napret — înainte... înainte”, — urcau înălțimile Cresnei pe cari licăreau focuri aprinse de Turcii, cari se retraseră spre Criva-Livada — Livada-Strâmbă.

O liniște de toamnă se lăsase pe culmile sălbatice, pietroase și pe colnicele sure. În apropiere codrul desfrunzit părea un cimitir de veștede schelete. Târziu luna, răsărind de sub geana zării, depuse un sărut în fire și sub impresia zilnicelor scene, ne-am culcat în corturi visând — Bulgarii noi biruințe, iar eu așteptându-mă la noi crime.

Salonic.

P. Papazissu.

Serenadă.

... Et les yeux de l'amour sont splendides
dans l'ombre.

A. Samain.

Am trecut aseară 'n preajma casei tale,
Noaptea maiestoașă coboră pe căle,
Noaptea maiestoașă cuprindeă păduri
Și din înălțimea stelelor pusderii,
Din adâncul suflet rătăcit al verii
Murmură tăcerea cu 'nsutite guri.

Când din sufletu-mi a prins,
Răsunând pe-argint de coarde,
Să pornească 'n graiu ce arde
Cântec vesel și aprins.

Casă tu, bătrâno, cuib de bucurie
Ce cuprinzi norocu-mi, Domnul să te ție!

Lună, pleacă 'n spre fereastra-i mai întâi,
Unde dulce doarme, o mână căpătâi;
Și, ca iazma visului urît s'alungii,
Purtând raza-ți pe pleoape grele,
Aurite și molatece zăbrele
Bate 'n preajma capului cu plete lungii.

Fermecat de-atât senin
Murmurând pe-aur de strune,
Sufletu-mi un cântec spune
Legănat, duios și lin.

Dormi, pe când în preajmă stau de veghe
Eu, singurătate și iubire-adâncă.

Cătră casa mea mă voiu porni târziu,
Ca în preajma serei iar aici să viu,
Să-ți sărut ferbinte urmele pe prag,
Câng pe față lacrimi vor porni șirag,
Și 'n bătaia lunei furtunos să plâng
Brațele 'nălțate dureros să frâng...

Iar atuncea, frânt de plâns
Va în suflet să-mi răsune,
Pe de-aramă grele strune
Cântul dorului nestins.

Dragostea-mi păgână și neînfrănată
Niciodată nu vei află, niciodată.

Sinaia, 28 Sept.

Adrian Buzoianu.

Cella Delavrancea.

Auzisem de mult de artista Cella Delavrancea. Știam că e o pianistă cu renume eu-

rând rămân cu impresia c'au trăit cele câteva clipe în împărăția poveștilor. Fericiți muritorii!

Căci ce e mai sublim, decât să visezi, să te simți înălțat în sferile artei mari, curate, fie și numai câteva clipe?

La serbările „Asociațiunii” din Orăștie auzisem că va cânta și Cella Delavrancea. Ceteam punctul 5 din programul concertului: „Diferite piese, executate la pian de domnișoara Cella Delavrancea” — și nu-mi venea să cred că tocmai în Orăștie mi se va împlini dorința de a o vedea și de a o ascultă. Mi se părea o cinste prea mare apariția artei noastre serbări

și din cântece smulse din însăși firea de armonii a naturii. Dorul meu de a o ascultă se întetise; fantazia mi-o zugrăvea ca pe o ființă din altă lume, ușoară, diafană, ce se pogoară câteva clipe între oameni, ca să-i transpoarte în lumea ei de visuri și de melodii, pe urmă dispăre... și muncitorii de

culturale, cu public variat și nepregătit pentru prestațiuni artistice superioare.

În dimineața zilei de 1/14 Septembrie am aflat că artista a sosit în Orăștie împreună cu maestrul Delavrancea. Participarea acestor oaspeți la adunarea „Asociațiunii” a fost pentru toți o adevărată sărbătoare. Cuvân-

tarea d-lui Delavrancea rostită la banchet și cântatul la pian al d-șoarei Cella Delavrancea au fost punctele culminante ale serbărilor dela Orăștie.

În seara concertului am ascultat toate punctele cu evlavie, fiindcă știam că este unul între cele care îmi împlinesc o veche dorință. Corul, solo d-nei Triteanu, a domnișoarei Mariți Vasilca, a d-lor Aurel Medrea și Dr. N. Demian au entusiasmat publicul. D-na Triteanu, în aria din „Don Carlos”, a fost la înălțimea reputației sale. Doinele populare le-a cântat îmbrăcată în costum național, cu farmecul propriu vocii cu care a înzestrat-o Dumnezeu. Mai ales în Doina:

Cine-aude-a mea guriță
Știi bine că n'am bădiță

a pus mult suflet și o duioșie simțită. Domnișoara Vasilca are o voce, care ar merită să fie cultivată.

A urmat și punctul 5. Cu răsufărarea oprită așteptam ridicarea cortinei. A apărut... o clipă nu-mi venia să cred întruparea imaginii ce-mi trăia în suflet. O ființă, subțire ca o trestie, cu pași ușori s'apropie de pian.

În sală e o tăcere de biserică, numai țărani dela galerie se coteau ca să încapă mai bine. Își întoarce capul cu privirile țintă spre ei. Le-am fost recunoscător, căci altfel cum eră să văd privirea aceea visătoare și adâncă, ce răsare de sub o frunte bolțită, împodobită cu plete fantastice?

Dela primele acorduri până la cele din urmă a fost o recreație sufletească. Simțiau chiar și țărani că ființa care cântă e o artistă, care împrumută fiecărei melodii arta sufletului ei. Au și ascultat-o întreaga sală, cum rar se întâmplă la noi, când se cântă la pian, instrument atât de îndepărtat de strămoșescul fluier. Am ascultat-o și eu în colțul meu retras și când a terminat, aș fi dorit să plec, ca să rămân cu impresiile netulburate... afară eră o lună plină de poezie. Dar am rămas și am ascultat și celelalte puncte fără să mă abat cu gândul dela arta d-șoarei Delavrancea.

A fost mare cinste pentru Ardeal venirea acestei artiste în mijlocul nostru și nu-i putem mulțumi îndeajuns pentru fiorii artistici ce ni i-a trezit în suflet.

Artă mare, artă curată, de-ai veni mai des pe pământul năcăjitului Ardeal!

T. Codru.

Pe Via Dolorosa.¹⁾

În grădina Ghetsemani. — Urcând Calvarul. — Cele patrușprezece stațiuni. — Golgota. — Sfântul Mormânt.

III.

De aci, săpăturile au găsit subterane ce duc drept până în Sion, pe locul Sfintei Sfințelor, unde a fost templul lui Solomon și unde este astăzi marea și prețioasa moscheie a lui Omar. Ulița coboară puțin de aci înainte și cotind dă într'o alta, ce vine dela poarta Damascului, mergând de-aci tot pe sub bolți. La stânga, un alt ospiciu, al austriacilor, la dreapta o biserică și o mănăstire, a armienilor catolici, alături o mare colonadă sfărâmată. Aci este a treia stațiune, unde Mântuitorul, istovit, a căzut, pentru cea dintâia oră, sub povara crucii.

Ulița e deșartă și întunecoasă, ici, colo,

câteva raze străbat să lumineze arcada unei bolți, o ferestruică dintr'un zid, unde câte un cap buclat și negru apare și dispare. O pisică moțâie într'o firidă și un chip de vrăjitoare uitată de ani, învăluită într'un vechiu șal oriental, pipăie treptele întunecoase ale unui gang, uitându-se întors, după noi. Pe sub bolte, două fete râzând cu toți dinții lor frumoși și albi se strecoară, privindu-ne țintă, de sub povara unor întregi clăi de trifoiu, ce le poartă pe cap.

În clipa aceea bag de seamă, că după amiaza aceasta caldă și parfumată o trecem pe Calea Patimilor într'aceleași ceasuri, în cari Mântuitorul își sdrobea trupul, urcând Calvarul pentru mântuirea noastră. Și pare că pisica din firidă și baba vrăjitoare și ti-

¹⁾ Urmare din Nr. 17 și fine.

nerile izdraelite, rămăsese aci de acum două mii de ani, pentruca să ne trăiască clipele acelea, în cari secolele nu adusesse nici o schimbare. Noi purtam în sufletele noastre mișcate până la lacrimi icoana Mântuitorului, împovărat sub cruce, pe când femei răsând din plin suflet, își trăiau clipele exuberanței de viață, privind cu aceeași nepăsare și atunci, cum blândul Galilean, scuiat și hui-duit, își urcă împăcat calea patimilor.

Urcăm mai sus, aci eră casa lui Lazăr, ceva mai spre sud, o casă în pietricele de toate culorile, indică zidurile casei bogatului, la poarta căruia leprosul cerea din fărâmiturile ce se aruncă la câini. Cotim din nou și 'n colț, pe un zid, o placă ne indică locul celei de a patra stațiune unde Maica Domnului, frântă de durere, a ieșit întru întâmpinarea fiului ei.

„O vos omnes ovi transitio per viam attendite et videte si est Dolor sicut dolor meus“.

De aci Via Dolorosa urcă tot mai drept, suntem în fața casei în zidul căreia Isus, sprijinindu-se cu mâna, a lăsat urmă săpată în zid. Este a cincia stațiune unde Simon, Cirenianul, întorcându-se dela câmp, i-a luat crucea, să i-o poarte mai în sus, căci drumul începe tot mai greu, adevărata cale a patimilor.

Cam la vreo două sute de pași, capela grecilor catolici, zidită sub arcade, indică a șasa stațiune. Aci Veronica, soția unui ofițer din garda lui Pilat, i-a ieșit lui Isus întru întâmpinare și ștergându-i chipul de sudoare, cu batista ei, chipul Domnului a rămas imprimat pe năframă. Batista aceasta se păstrează în San Pietro dela Roma. Astăzi, la ușa capelei, surori catolice ofer spre vânzare, într'un mic bazar cu lucruri sfinte, ofer pelerinilor, prețioase basmale de muselină albă, pe cari degetele lor, în lungile ceasuri de reverie pioasă, au brodat, în mătase și aur, chipul Mântuitorului.

Într'o grotă, sub capelă, se găsesc urmele casei unde a locuit Veronica și mormântul ei. Urcăm încet pe lângă prăvălioare cu relieve și prețioase lucruri sfinte, mărgele, cruci de argint, icoane scumpe și de cele cu două parale, nimicuri sfinte, pe cari credin-

cioșii pelerini le duc cu ei, amintiri, talismane scumpe, până la moarte. Zarafi și negustori de fructe, cafegii și lipscani își strigă marfa în gura mare veseli și fericiți în soarele ăsta vecinic dătător de viață. Grădinițe, locuri deșerte, pline de bălării, în mijlocul cărora o moscheiă, un zid părăsit sau vreo capelă sarașină, odihnesc făcute în drumul acesta al Viei Dolorosa, unde totul trăește nemișcat, aproape neschimbat din loc, din

Grădina Ghetsemani.

tabloul evocat, de cei din vremea lui Hristos. Ajungem în fața unui mare palat roman. Batem la poarta încuiată în zid. Aci, în curtea din interior, e o splendidă biserică rusească. În partea dreaptă a bisericei, la intrare, un zid înalt, cât o stâncă, în mijloc cu o poartă reconstituită pe urmele unei vechi porți, în pervazul căreia se văd săpate adânc, gropile făcute acolo de grelele zăvoare ce se închideau.

Aceasta e așa numita Poarta Judiciară, pe care Mântuitorul a fost scos din cetate pentrucă în așezarea de atunci a Ierusalimului

aci se încheie cetatea și drumul spre Golgota se urcă pe o colină ce cădeă în afară de oraș. Aci e stația a șaptea.

Biserica aceasta e împunătoare în podoabele și curățenia ei scânteietoare. În partea stângă, luminată de largi și prețioase vitraliuri, este o galerie, cu nouăsprezece fresce de o înaltă valoare artistică, reprezentând parte din viața și patimile Mântuitorului. De o extraordinară putere de sugestie sunt mai ales două din-

Via dolorosa: Arcul „Ecce Homo”.

tre ele. „Isus înaintea lui Pilat” și „Maica Domnului plângând pe mormântul fiului ei”.

În cea dintâiu, Isus are chipul cel mai frumos și cel mai asemănat vechilor descrieri ale apostolilor. Este în sala mare de primire, din casa lui Pilat. E 'n haină de lână albă, sdrențuită și smulsă, de pe el, ici, colo, cu mâinile legate cu o funie groasă, la spate. Pilat, în haine aurite, stă pe tron, cu capul sprijinit pe o mână, frumos și alb, cu fruntea largă, frumos, ca un Cesar. Se uită țintă la Isus. Îl scrutează. Privirile curate ale Mântuitorului și ochii în săgeți ai lui Pilat spun

totul și spun așa de multe și așa de limpede tot ce se petreceă în sufletele celor doi, în clipa aceea.

Se pare că nici unul, nici altul nu vorbeau atunci, căci eră un moment, când amândoi isprăvind tot ce aveau de spus, se priveau adânc, pentru că unul nu mai avea nimic de spus, iar celalalt ne mai voind să spuie ce ar fi vrut, îl cercetă pe cestalalt, răscolind cu ochii în sufletul acela profund și senin, pe care el nu voia sau nu putea să-l înțeleagă.

A doua, e chipul Maicei Domnului, în rugăciune, pe mormântul de abiă închis al fiului ei. Făclii mari ard în noaptea neagră, în care chipul maicei sdrobite apare ca o stea luminoasă, în întunerecul în care ea caută cu ochii chipul iubit, pierdut, dar regăsit pare-că, în adâncul acelorași ochi, în care găsești și înfristare și bucurie. E maica lui Dumnezeu!

Nicăiri ca aci, în nici un colț de lume, fericitele concepții ale marilor maestri ai penelului, căutând să ne apropie de marile momente ale Mântuitorului, nu pot avea o mai directă și mai puternică înfrăurire asupra sufletului. Aci îți vorbesc palpitând din simțirile tale proprii, în cari urmele Lui regăsite, trăind, îți anină, pas de pas, clipă cu clipă, treptata deslegare din marea taină a vieții lui, pe care o pipăi, o vezi, o aspiți și-ți umpli sufletul cu ea, fără să-l vezi și totuș văzându-l, purtându-l cu tine.

O! voi, cei care nu credeți, de nu-l găsiți în curățenia copilăriei voastre, nici în evanghelia bisericeții unde v'ați făcut cea dintâiu spovedanie, nici în scoarțele filozofilor cari vin să vă vânture cele dintâiu îndoieli, nu-l mai căutați nicăiri. Căci aiurea, ori aci, pe bolovanii însângeați de picioarele lui sdrobite sub povara crucei, chipul lui vă va fugi deapauri, pentru că nu-l aveți în sufletul vostru, gata să plângă lacrima credinței acolo, în strana bătrână, ascultând evanghelia lui Ioan în ziua Invierii, ca și aci în drum spre Golgota, unde păsărele cu penute însăngerate, sbor gungurind, legenda veșmântului lor de fulgi înroșiți din sângele Domnului, în Vinerea mare, când un grangur a supt cea dintâiu picătură de sânge.

Lângă poarta Judiciară, Mântuitorul a căzut a douaoră, cu crucea. Continuăm a merge prin Cetate, căci acum Cetatea s'a zidit în partea opusă celei dinainte, de pe vremea lui Isus și Golgota și sfântul Mormânt cad tocmai în inima cetății. Urcăm tot în povârniș și trecem înainte calea, pe care se găsec azi halele Ierusalimului. O întreagă babilonie de zarzavaturi și berbeci tăiați, colonne de curmale, de stafide și halva, o întreagă confuzie de limbi, de porturi, de cămile, oameni, catări și câini, strecurându-se înghesuit unii pe lângă alții, într'un nor înecător de untdelemn încins, Arabi, Musulmani și Jidovi, gesticulând, târguindu-se, țipându-se, completează tabloul acelei Vineri mari, de acum două mii de ani, când toată lumea aceasta de târg își continuă firul obișnuit al vieții de toate zilele, în vreme ce Învățătorul se urcă chinuind spre moarte.

Trecem pe lângă ospiciul sf. Ioan, unde este și mănăstirea grecească, sf. Carolombos, în zidul căreia o mare cruce de marmură neagră, indică a opta stațiune. Aci, mulțimea adunată să vază pe osândit fu cuprinsă de milă și femeile izbucniră în plânsete și tânguiri.

Isus se întoarse spre ele: — „Fiice ale Ierusalimului nu mă plângeți pe mine, ci vă plângeți pe voi și pe fiii voștri“.

La vreo treizeci de pași mai încolo, este o mănăstire a coștilor (arabii ortodoxi). Aci este a noua stațiune, unde Mântuitorul înfrânt sub cruce a căzut a treiaoră.

Alături se mai vede o parte din zidurile și coperișul capelei construite de sf. Elena, pe locul acesta.

Depărtarea dela pretoriu la Golgota este cam de o mie de pași. Calea dureroasă fu făcută de Isus în mai puțin de un ceas.

Haosul târgului a rămas în urma noastră, urcăm cei din urmă pași ai Viei Dolorosa ce se încheie în strămoșia a două brăuri de ziduri înalte. Am ajuns.

O curte largă, o mică piață încinsă și aceasta între ziduri și în fund, — o stâncă uriașă, o olimpică piatră funerară, cu patru mărețe arcade suprapuse, — în vârf, o largă și gigantică cupolă așternută culcat, de abia zărită deasupra acestui colos. Sfântul Mormânt!

IV.

Toată lumea se oprește, sau trece pe aici descoperindu-și capul. O mulțime pestriță, de femei, copii, turci, beduini, sirieni, o îngrămădeală de corpuri mișcându-se, într'o forfoteală de du-te, vino, care te zăpăcește cu desăvârșire în primul moment. Dar o tăcere ce te năfioară dintr'odată. Aceleași chipuri ce le văzusem colea în hale, revenind, neînțelegeți, aproape în furii, trec aci cu fețe îm-

Biserica sfântului Mormânt.

pietrite, uniți, indioșăți și împăcuiți. E ceva mistic în pacea lor profundă, în șopotele ușoare, în murmurul glasului lor, înmuiat, mângâios, ca pentru a feri somnul adânc al unei ființe scumpe.

În grămădeala aceea de ziduri, colonne, trepte și firide, nici nu-ți dai seama că toate acestea sunt o biserică. Într'un colț, mulțimea iese în șireag, ne apropiem.

Doi ostași înarmați păzesc o deschizătură, ca întrarea unei peșteri. O mare boltă întunecată, în fundul căreia fantastice lumini roșiatice ard, încinse în ceața ușoară a unor

miresme îmbălsămate. Intrăm într'un fel de vestibul. Lupta dintre întunec și lumină ne lasă să vedem cu greu, în primul moment. Pe o laviță înaltă ieniceri, înarmați până în dinți, stau să păzească buna ordine, fumând și povestind.

Douăsprezece candelă de alabastru, mari cât un copil, cu mari cruci de smaralde și rubine încrustate 'n ele, luminează deasupra unei lespezi mari, lucioase, de marmură albă, la căpățile căreia ard două policandre, de argint masiv, înalte de câte cinci metri.

Pe locul acesta, Mântuitorul coborât de pe cruce a fost uns de mironosițe, înainte de a fi pus în mormânt.

Ingenunchiu și sărut lespezea într'o mișcare de emoție așa de adâncă, încât nu mai deslușesc nimic împrejur. Părintele Savatie ne aprinde făclii și pornim printr'o țesătură de mici capele, urcând în sus, pe un piept înalt de trepte întunecoase, spre Golgota. Pelerini oboșiți, bătrâni, sfârșiți și ruși, se târâse în genunchi pe lespezile lustruite, prosternându-se, în rugăciuni și lacrimi, în gemete și suspine. De sus cântări de copii, psalmi tânguitori, coboară în toate sufletele acestea deschise, să primească mângâierea divină, din locul pătimirii Lui; o lumină mare, din mii de lumini ce înconjoară în raze trupul Lui, restignit acolo sus, se risipește pe chipurile acestea ofilite, în pragul morții, așteptând și trăind clipele supremei fericiri, apropiindu-se de El!

Intrăm în altar. Stânca Golgotei apare aci, așa cum a fost. În chipul unei căpățâni, desgolite, lucie, strălucind, albită și tocită de îmbrățișările vremurilor și ale credincioșilor. În vârf, pe o cruce de aur, în raze de aur și pietri prețioase, luminat de sute de candelă, trupul Mântuitorului răstignit, împuns și însângerat. La picioarele lui, pe înșasă căpățâna stânței, un tabernaclu bătut în nestemate. Sub el, o mare rozetă de argint arată locul groapei, în care a fost infiptă crucea răstignirii.

O, clipa aceea când fruntea și mâinile mele au atins locul răstignirii Mântuitorului! Ca o furtună ce vine de departe, potopind tot ce întâlnește în cale, un val greu, de lacrimi și suspine, ce mi se sbuciumau înăbușit,

tresărind până în adâncul sufletului, mi-a ridicat piedeca lungilor răbdări și îndurări, încând povestea tristă a tuturor nedreptăților și cruzimilor omenești, adunate acolo, în taința adâncului tăcerii, găsindu-și deslegarea aci, subit deslănțuite pe Calvarul Mântuitorului, cu puterea unei suferințe în cari îmi trăiam și înfrângerile și nădejtile, întreg basmul omului, de când e lumea.

Preoți greci cântau psalmii aci, în altarul răstignirii, pe când alături în capela latinilor corul de copii, cu glasurile lor de ingeri intonau hymnurile. O perdea grea de damasc roșu despărțesc cele două altare, unde rozete de argint pe lespezile de marmură arată locul celei de a zecea, a unsprezecea și a douăsprezecea stațiune, unde Isus a ajuns cu crucea, a fost pironit pe ea și apoi răstignit.

Coborim. A treisprezecea stațiune este pe lespezea dela intrare, în vestibulul bisericii, la picioarele Golgotei, unde Isus coborât de pe cruce, mironosițele îl unseră cu miresme și înfășurându-l în giulgiu muiat în aromate, smirnă și aloes, îl puseră 'n mormânt.

V.

Intrăm în biserică, jos în rotondă. O încăpăre imensă, ca săpată într'un munte uriaș. De jur împrejur mici altare, peșteri și catacombe învăluite în mister și întunec. Și drept în mijlocul bisericii, sub marea cupolă e Cubuciu, un fel de Kioșc în întregime de aur și argint, deasupra și împrejurul căreia arde o boltă aprinsă în miriade de stele strălucitoare, candelă de aur și argint masiv, mari și mici, făclii gigantice și lumânările de o para. Aci e sfântul mormânt și ultima stațiune a Mântuitorului.

La intrarea Kioșcului, pe un pedestal prețios e ultima pârtecea din sfânta piatră funerară, sigilată din pretoriu. Celelalte sfărâmături sunt împărțite la Moscova și la pristolul din Roma. În genunchi intrăm la sfântul Mormânt, închis în scriul acesta boltit, de nestemate, și alături numai doi, cât poate încăpea lângă mormântul, cerese luminat, ne rugăm în vreme ce un arhimandrit grec ne binecuvintează stropindu-ne cu apă sfințită și miruindu-ne.

Din altare, preoți sireni, armeni, coști, latini și greci, psalmodiază, cântând, amestecând rugăciunile și cântările lor de slavă, într'o caldă și infinită confuzie de glasuri tremurătoare, în adorație, în extaz! Rugăciunile lor se sting sub bolțile reci, ce le repetă în ecou, se aud pașii sfioși ai miilor de pelerini ce se duc și vin prin altarele și catacombele sfintei biserici, într'o tăcere cucernică, plină de sfințenie, pentru Cel ce pare că acum, în clipa aceasta, a adormit în somnul din care trebuie să se trezească întru înviere.

Un freamăt înăbușit de oftări și lacrimi adie ca suflul unui singur suflet, din sutele de piepturi prosternate pe lespezile universalei catedrale, pe când miriade de steluțe colorate și scânteietoare luminează mistic. Toate aceste capete plecate pe singurul colț de pământ binecuvântat, unde toți bogații și săracii lumii vin să se alipească, într'un singur suflet, fericiți, mângâiați și recușei, pentru că nestingheriți și divini luminați în suflete se pot ruga și plânge.

Cu gândurile risipite, luminați și liniștiți, dar împovărați de înduioșare și emoție, ne îndreptăm spre ieșire. Când ajungem la ușe, părintele Savatie ne mai oprește.

— Aci, pe locul acesta s'a arătat Mântuitorul, în dimineața învierii, Mariei Magdalene. Colo, în alt ungher, învăluit într'o lumină cerească, apărui îngerul, stând pe piatra mor-

mântală, răsturnată și zărind pe mironosițele plângând și căutând pe Domnul, le grăi: „Ce căutați pe cel viu cu cei morți?” Dar Maria Magdalena cu ochii plini de lacrimi strigă pe Domnul. Isus ședează lângă ea, și ea luându-l drept grădinarul, nu-l recunoscă. Și el o strigă: „Marie!” La auzul acestui glas pe care ea-l auzise de atâtea ori, Maria recunoscă pe Învățătorul și se aruncă la picioarele Lui.

„Du-te și vestește pe Apostoli, că în Galileia ne vom vedea” îi spuse.

Raze de lumină străbăteau dinafară, cele din urmă raze ale zilei ce se îngâneau cu noaptea și în întunerecul ungherului acestuia piatra răsturnată, suspinele femeilor ce se rugau ingenunchiate, în tăcerea aceasta plină de mistere, toate se cufundau într'o noapte ce pierdea, se topia, într'o lumină nouă, o lumină frumoasă și plină, mai mult decât lumina zilei și a soarelui, o lumină ce umplea toate bolțile acestea, până departe în fundul catacumbelor și coperind întreaga catedrală, se revărsă din plin în sufletele noastre deschise, împuternicite, ușurate, fără lacrimi, fără greu, fără durere, pline de pace, o pace adâncă, adâncă... Vedeam învierea Lui, în lumina aceasta a sufletelor noastre, în care, frumoase și clare, reînnoite nădejdi se abăteau imprimăverite.

Ierusalim, Martie 1913.

Marilina Bocu.

În colț, la crâșma cu trei fete.¹⁾

În colț, la crâșma cu trei fete, suspină struna somnoroasă...
Copiii nopții o ascultă, copiii cei fără de casă,
Și fiecărui la ureche îi spune struna câte-un dor.
În colț, la crâșma cu trei fete e fericirea tuturor.

Pe turla sombră orologiul durerea lumii măsurând,
Îmi pare că mi-ar spune magul cu glasu 'n noapte-adânc vibrând:
„E multă jalea ce o măsoară și rari sunt clipele senine
Și-o clipă rară e aceasta; de ce n'o prețuești, străine?”

G. Rotică.

¹⁾ Din volumul ce se va pune în curând sub tipar.

ROMANUL REVISTEI „LUCEAFĂRUL“

Arhanghelii

de
I. Agârbiceanu.

(Urmare.)

Inima lui se strânse de spaimă când Pruncul gemu de pe capră:

„Ce vreme ticăloasă! Am să îngheț până în oraș!” Și începuseră să-și frece mâinile.

„Nu mai este sânge în tine, iubite, — zise cercând să zâmbească directorul. — Ți l-ai răcit, și cât mai ai, cu multele chefur!”

Popescu observă îndată zâmbetul acesta și se înspăimântă. Dar Iosif Rodean se confundă iarăș în tăcerea de mai înainte, și faptul acesta îl liniștă pe deplin pe notar: nu mai aveau de făcut mult drum!

Caii erau obișnuiți unde să tragă după ce ajungeau în piață. Fără nici un îndemn din partea slugii o luară la dreapta și se opriră înaintea unei clădiri noi, destul de impunătoare, cu etaj, cu balcon, înaintea hotelului „Splendid”.

Advocații Poplăcean și Stoica, doctorul Prințu, îi primiră cu urale pe cei trei Vălenari. Notarul Popescu însă ridică degetul arătător, poruncind tăcere. Într'adevăr Iosif Rodean nu auzi nici uralele lor, nu luă în seamă nici ce-i spuneă proprietarul hotelului, ci se așeză grozav și tăcut în fruntea mesei învâlită cu postav verde, și numai decât toți cei de față îl urmară în tăcere. Eră aceasta o cameră rezervată anume pentru jocul lor de cărți încă din primăvară.

Directorul dela „Arhanghelii”, după ce zuru în buzunar, scoase un pumn de bani și-i izbi pe masă lângă el. Un galben se durigă jos pe podele, dar fu aflat și pus la loc repede de notarul Popescu.

După întâiul joc pe care-l câștigă Iosif Rodean, el porunci să se aprindă lumina, să se lase roletele, deși se mai vedea încă, porunci chelnărului să pună de mâncare și de beut.

Cărțile se împărțiră din nou, afară de fășăltul lor și de țincănitul banilor nimic nu se auzi în cameră; cei șase bărbați erau numai ochi și inima le palpită cu putere. Notarul Popescu nu se mai interesă acum de directorul, părea că pentru el lumea întreagă se concentrase în cărțile ce le avea în mână și în acelea pe care le va mai căpăta. Advocatul Poplăcean își uitase gura deschisă, buza din jos îi eră dăbălată, dar ochii lui ardeau de friguri. Stoica se mișcă mereu pe

saun și avea priviri de spaimă. Numai doctorul Prințu eră mai liniștit, numai el își permitea să aprindă din când în când o țigară.

Dintre toți eră mai ciudat notarul Popescu. În răstimpuri trupul lui se încordă, ca și când i-ar fi trecut deodată din creștet prin piept o suliță, alteori spatele, umerii i se strimtau neînchipuit de tare, alteori iarăș se încârligă, ca și când ar avea accese de epilepsie. Și ochii lui, tot mai aprinși, tot mai strălucitori se întorceau în toate părțile, fără hodnă. Uneori părea că din toată ființa lui numai ochii mai rămân, măriți, înfiorători, cu priviri tot mai vădite de atotstăpânitori.

Iosif Rodean pierdă zece jocuri în șir; grămezi mari de bani de argint prin cari străluceau des galbeni se ridicară înaintea celorlalți, mai ales înaintea notarului Popescu, care tot mereu îi învăluia în priviri lacome, pline de teamă. Directorul dela „Arhanghelii” puneă tot alți bani, cari înflorau pe jucători, îi înfiorau dureros ca și când le-ai fi bătut cuie mărunte în tot trupul.

Sticlele cu vin se deșterară în două rânduri. Din camerele vecine pătrundeă larmă de glasuri omenești, cântecele depărtate ale unui taraf de lăutari, dar cei din jurul mesei celei verzi nu auziau nimic. Abia își luau răgaz să bea din paharele pe cari li le îmbiă chelnărul.

În tăcerea din cameră se auziă cum bubuie focul în cuptor. Căldura se împrăștiă în sală, plăcută, dulce în noaptea asta de Noemvrie.

„Stinge-l!” strigă cu vocea înfiorătoare directorul. „Stinge-l și deschide ferestrele!”

Până să alege chelnărul să-i îplinească porunca, Iosif Rodean își duse mâinile la vestă, și dintr'o smâncitură și-o descheie de tot. Patru nasturi săriră, se durigară pe podele, dar acum Popescu nici nu-i auzi.

„E o prostie să faci așa căldură! E o tâlhărie ne mai pomenită să pui la muncă pe oameni”, strigă Rodean, bufnind mereu pe nări și pe gura deschisă larg, enormă. El ferbiă întreg ca 'ntr'un cazan și avea senzația că plesnește.

„Mă rog, principalul!” începuseră să se scuze chelnărul după ce deschise fereastra.

Împărțind cărțile, Iosif Rodean îi răcni:

„Principala e un porc de căne ca și tine! Sunteți niște ticale! Nu sunteți vrednici să vă zecăe omul pragul. Roșu!” strigă el izbînd o zecă de roșu pe masă.

Chelnărul tăcu, aduse beutură nouă, umplu paharele, și ca și când nu s'ar fi întămplat nimic, îl îmbie mai întăi pe Iosif Rodean.

Ceasuri întregi se urmă astfel jocul, mut, înfiorător; numai fumul de țigarette se îngroșă acum tot mai tare, fumau cu toții, și beutura trecea tot mai multă. O singură dată nu se auzi nechezatul bătrănelui Poplăcean; oricăt ar fi beut eră departe de a se îmbătă: în fiecare clipă l-ar fi deșteptat sunetul aurlui. Omul acesta, oricăt părea altfel de trecut, de neputincios, la jocul de cărți eră neîntrecut în trezvie. Eră în stare să rămână o noapte întregă în aceeaș poziție, cu gura uitată deschisă, cu buza din jos dăbălată, împărțind cărțile, adunând banii, cu pleoapele de jumătate închise. Văzându-l așa, inspiră scărbă și spaimă, părea o ființă sinistră, care nici nu mai sămănă a om, părea un monstru, care te înspăimăntă cu dinții lui galbeni, cu limba care-i atărnă uneori peste dinți.

Notarul Popescu ceas cu ceas se făcea tot mai palid, trupul lui părea că se tot subție, și umerii obrazului îi împungeau tot mai tare prin peliță. Din când în când îi scăpau din piept geamăte nădușite.

Directorul dela „Arhanghelii” pe la ceasurile trei din noapte, se lăsă deodată pe spăteaza scaunului și rămase un răstimp cu ochii închiși; fața lui neagră-vineție rămase nemișcată.

Apoi izbi cu pumnul greu în masă, și strigă, deschizând ochii bulbucați, tulburi:

„Chelnăr!

— La poruncă, Măria Ta!” răspunse chelnărul sărînd repede de pe un scaun.

„Masă nouă, mănăcare, beutură; muzica să vie! Lăiță să vie!” strigă notarul și erupse într'un răs mare, cu hohote sparte.

Acelaș gînd trecu prin capetele tuturor celor cinci: „directorul a pierdut toți banii pe cari îi adusesse de-acasă”. Ei știau, de luni de zile, că acesta e signalul pentru încetarea jocului și începerea petrecăniei. Dar mai știau că, mai ales de prin August, directorul niciodată nu încetă jocul până mai aveă bani.

„Știți voi ce simțesc eu până jucăm cărți, prietănilor?” întrebă el pe cei dela masă. „Îmi pare că m'ar pișcă niște insecte mărunte...”

Hohote de răs izbucniră la cuvintele lui, deși ar fi putut mai de grabă să se simtă ofențați. Dar nici unul nu voiă să se pună pe picior de bătaie cu Rodean.

„Vivat, trăiască directorul dela „Arhanghelii”.

— Trăiască „Arhanghelii” să mai avem ce pișcă”, zise avocatul Stoica.

Li se servise mănăcarea, se destupară sticlele de șampanie, Lăiță cu taraful se apropie de masă, fostul universitar Pruncul începă seria toastelor, bătrănel Poplăcean își trimetea din când în când nechezatul, chelnărul eră numai ochi, notarul Popescu începeă să învie, să i se coloreze fața, iar directorul dela „Arhanghelii” înghițeă pahar după pahar, ochii i se bulbucară și mai tare, și, ameițit de beutură, strigă:

„Cine se pune cu mine?”

Răspunsul nu eră decăt obicinuțul „vivat directorul”, în vreme ce, tot de atătea ori, Lăiță cîntă „Mulți ani, mulți ani!” Și chelnărul și muzicanții știau că în noaptea asta nu vor închide ochii.

Petrecănie ca cea de-acum se țineau lanț din primăvara asta.

Camera în care își petreceau eră cunoscută în oraș sub numele de „optsprezece carate”. Polecra asta o aveă de mult, din primăvară, aproape dela deschiderea noului hotel „Splendid”.

Iosif Rodean cumpărase destul de ieftin terenul din piață unde fuseseră casele cele vechi. Primarul orașului se miră când auzi, că directorul dela „Arhanghelii” vrea să se facă cetățean, și cercă, în fel și chip, să afle spre ce scop vrea să cumpere vechiturile acelea. Însă Iosif Rodean nu-i dădu nici o deslușire. El numărăse încă în aceeaș zi banii celor trei proprietari și se întorsese foarte mulțumit în Văleni. Peste trei zile puse să se dărăme casele cele vechi și încredință un inginer să facă planurile pentru noile lucrări. Când se puse piatra de temelie directorul eră de față cu toată familia, afară de Elenuța și Ghiță. Fusese învită și notarul Popescu și, din oraș, toți prietăinii. După ce se sfârși slujba notărășita cu fetele se întoarseră în Văleni, iar Iosif Rodean intră la hotel „Splendid” să-și cinstească oaspeții.

„Zic c'ai făcut un tîrg cum nu se poate mai bun, domnule director, începă notarul Popescu. Ai realizat un câștig sigur de cel puțin zece mii. Hei, răurile mici se varsă vecinic în celea mari.

— Și unde-ai vrea să se verse?” întrebă Poplăcean.

„Să se mai rătăcească câte-o șuviță de apă și pe pământurile fripte de secetă!” Zicând așa, luă o păreche de cărți de joc din colțul unei mese vecine, începă să le mestece, din când în când le desfăcea în două și priveă cartea unde a „rupt”. Cu cât le

mestecă mai mult, notarul Popescu devenia tot mai palid și în răstimpuri trupul lui se sguduia.

Directorul dela „Arhanghelii” se uită la el cu satisfacție, cu deliciu.

„Joci cu sec, Popescule, și par'că ți s'au și fript buzele de secetă”, zise zâmbind batjocoritor Iosif Rodean. „Ți-ar trebui o șuviță de apă să te învieze?”

Popescu ridică ochii arzători spre directorul și-l privi cu spaimă.

„Fără glumă, vrei să joci?”

— Domnule director... „oftă Popescu înădușit de bătaile inimii. De mult tot cercase el și în Văleni să-l prindă pe Iosif Rodean la joc de cărți. De mult răbdă orice umilire din partea directorului, numai să i se împlinescă dorința pătimașă. Dar Iosif Rodean se feri totdeauna de el, nu voia să-l înțeleagă. Nu jucase niciodată cărți decât din distracție și nu înțelegea patima asta. El înțelegea să câștige banii prin luptă cu tainele pământului, cu încuierile stâncilor, nu șezând la masă și mestecând niște tablite de hârtie. Apoi de câteori jucase și pe bani, nime nu cuteză să primească condițiile lui. Jucau în mic, până pierdea ori câștigă patruzeci, cincizeci de zloți, treceau ceasuri. Iosif Rodean află că-i prea multă trudă pentru un câștig ori o pierdere așa de neînsemnată.

Popescu privi deci acum cu uimire la directorul: nu-i venia să creadă că vorbește serios.

„Ei, ce te miri? zise Iosif Rodean, chiar dumneata ai spus că am realizat din cumpărarea asta un câștig de cel puțin zece mii. Ei bine, vrei să între în punga dumnitale banii ăștia? Eu nu țin așa de mult la ei! Începem jocul, dar subț o condiție: banca cea dintâi e de cinci sute. Ai atâția bani la dumneata?”

O mică roșată împurpură fața palidă a notarului. În loc de răspuns, el își scose portofelul și numără pe masă cinci bilete.

„Bravo!” strigă directorul punând și el tot atâția bani, „asta-mi place! Dumneata încă nu vrei să pierzi vremea cu nimicuri. Cine mai intră în joc?” întrebă vesel directorul privind la ceilalți. Afară de cei doi advocați și de doctorul Prințu mai erau la masă șase cunoscuți din oraș. Dar nici unul nu se mișcă; cu râsuflarea oprită așteptau să vadă ce se va întâmpla?

Brațele, degetele lui Popescu deveniră deodată neobișnuit de elastice. Mestecă, împărția cu eleganță cărțile, în vreme ce obrăjii lui pâliră iar ca la un mort. Numai Iosif Rodean bea, fumă, râdea, vorbea mereu, părea că e vorba pentru el de o simplă, de o nevinovată distracție, avea chiar o plăcere deose-

bită văzându-i pe ceilalți înlemniți și palizi. Jocul cel dintâi îl câștigă notarul Popescu, al doilea se făcu pe-o mie, al treilea pe două mii spre spaima oaspeților dela masă și a altora cari se strânseseră în jurul lor. Notarul Popescu primea repede orice ofertă, nu se mai uită la nime, nu mai vedeă nimic, ci obrăjii începură să-i cadă înlăuntru, părea că o boală grea îl consumă fulgerător de iute. Oaspeții, chibiții scoteau din când în când câte-un „Oio!” „Ah!” „Pti-ha!” „Măi!”, dar Popescu nu-i auzia, notarul Rodean începă să se roască în umerii obrăjilor, dar eră mereu vesel.

„Spus-am eu? Țasta-i om odată” zicea mereu de câte ori pierdea.

Și pierdu în șir patru jocuri, dar al cincilea de patru mii îl câștigă el. Faptul acesta făcu să se mai continue jocul trei sferturi de ceas în încordarea și spaima tot mai mare a celor de față.

Însă, în urmă, învingerea notarului Popescu fu completă: cele zece mii, câștigul realizat în urma cumpărării caselor celor vechi, trecuse în punga notarului.

„Ei, să fii dumneata sănătos!” zise vesel directorul. „Nu mai poți spune de acum că toate râurile mici se varsă în cele mari”. El îi numără banii cu fală, cu deliciu: zeci de ochi îl priveau, zeci de inimi băteau de admirare pentru nepăsarea cu care numără el biletele: în jurul lor se adună mulțime mare de privitori. Toți tăceau tăcere grea: părea că pietri de moară le apasă inimile văzând cum așează notarul Popescu în portofel biletele. Numai când acesta își puse zâmbind comoara în buzunar, scăpă un suspin de ușurare din piepturile tuturor și unii se depărtară numai decât.

La masă se începă petrecania. Iosif Rodean eră foarte mulțumit: într'adevăr nu-i păsă de fel că pierduse banii aceia. În cursul jocului fuseră clipe când începuse să fie îngrijorat, neliniștit, dar acum după ce numărăse banii, după ce mai ales îi dădă sub privirile atâtor oameni, el nu mai simția nici o părere de rău, nici o neliniște. Un glas tainic îi zicea mereu: „Vezi cum i-ai uimit pe oamenii aceștia?” În cursul chefului, care ținu până noaptea târziu, o singură dată își eși din fire: când notarul Popescu voi să comande și el patru butelii de șampanie.

„Of, of, să-mi dai voie”, îi zise întunecat Iosif Rodean; „încă ești prea plin de secetă!”

De-aici încolo directorul dela „Arhanghelii” venia aproape în fiecare zi să supravegheze lucrările dela casele cele nouă. În zilele cele dintâi notarul Popescu se rugă să-l lăse până la oraș în trăsura, căci avea niște afaceri urgente și n'a putut face rost de căruțe: oa-

menii erau cuprinși cu căratul de pe la băi. Iosif Rodean îl luă, îl duse în oraș, se despărțiră, dar spre seară, înainte de plecare, se mai abătură la un pahar de vin. Directorul eră și însetoșat de multele alergări, eră enervat de târguirile ce trebuia să le facă mereu, bău cam mult și simți născându-i-se dorința vie, puternică să joace iar cu Popescu. Acum în joc mai intrară și alții, și directorul pierdă din nou.

După o săptămână proprietarul le rezervă camera „Optsprezece carate”, numită astfel pentrucă la „Arhanghelii” se află aur de calitate asta înaltă. Proprietarul hotelului Splendid le oferă camera asta la dorința expresă a lui Iosif Rodean, care din zi în zi devenia mai nervos și nu mai putea suferi atâția privitori în jurul său. Patima jocului de cărți începă să sape în el parcă o groapă care se făcea tot mai adâncă pe măsura în care pierdea tot mai mulți bani. Nu se temea de nimic nici acum, dar nu mai eră vorba de un câștig neînsemnat acum, ci de câteva zeci de mii, și la gândul că va putea pune mâna pe comoara asta pierdută el deveni aproape tot așa de pătimăș pe jocul de cărți, ca și pe scoaterea aurului tot mai mult din „Arhanghelii”. Apoi notarul Popescu, calicul ăsta nemernic aveă cutezanța să primească jocul cu sume ori cât de mari. Pe Iosif Rodean îl raniă, îl umiliă îndrăzneala asta a lui Popescu și-și pusese în gând să-l turtească.

De-aici încolo nu mai trebuia să se îmbeie notarul să-l ducă la oraș. De câte ori trecea pe dinaintea primăriei, trăsura directorului se opriă și-l luă și pe Popescu.

Dar Iosif Rodean nu putea să samene decât cu sine însuși: după cum lucră la „Arhanghelii” cu o încredere orbească, mâniindu-se cumplit la cele mai neînsemnate reflexii ce i le-ar fi făcut cineva, tot astfel jucă cu patimă, convins că aveă să-l „turtească” pe Popescu, și când notărășița simți despre ce e vorba, și cercă să-l desmânte, el se înfurie ca niciodată și fu aproape s'o bată.

Patima, orbirea lui îi veni foarte bine lui Popescu. Directorul, cu cât îi creștea patima, cu cât se irită mai des, nierdea cu siguranță tot mai mult. Advocății Poplăcean și Stoica băgară de seamă că dela Iosif Rodean se puteau câștiga bani cu mare ușurință, așa zicând pe nimic. Imprumutară deci câteva mii și intrară în joc.

Fără ca să-și deie seama directorul dela „Arhanghelii” cădea tot mai adânc în prăpastie. Pe de-o parte galeria cea nouă dela „Arhanghelii” înghițeă tot mai mulți bani, pentrucă întregul eră tot mai tare, și el ținea acum și partea lui Pruncul; cele două case cereau pe fiecare și sume considerabile,

pentrucă lui Rodean îi plăcea să plătească în fiecare zi lucrătorilor, măștrilor, apoi orice articol cumpără pentru case îl plăteă cu bani gata, nu-i plăcea să se știe dator pe la micli comercianți nici c'un cuiu; a treia oară jocul de cărți îl ușură aproape zilnic de bani grei. Astfel prin August se trezi că tot aurul ce-l aveă schimbat în bani se dusesese! Când descoperi mai întâi faptul acesta nu-i veni să creadă. Cercetă prin pivniță, prin cămară, prin cassa de fier, dar nu mai pută adună nici un chil de aur. El se certă în ziua aceea cu toată lumea, dădă palmi răsunătoare slugilor, oamenilor cari lucrau la piue, se sfădi cu notărășița, luă apoi aurul ce-l mai aveă ales gata și plecă cu el la oraș să-l schimbe. Eră mănios dar nici prin gând nu-i trecea că va rămânea fără bani. În galeria cea nouă, după calculele lui, după măsurăturile ce le făcuse, mai aveă numai cincii metri și aveă să nimerească vâna de aur căutată de-atâta vreme. Apoi, adevărat că în vârtej nu se mai lucră la „Arhanghelii” încă de prin Iunie, fiindcă nime nu mai cuteză să puște acolo. Viteja băieșilor eră în primejdia cea mai mare, se dărâmau mereu stânci întregi, și la fiecare puscătură ar fi putut îngropă pe oameni. Dar în schimb se lucră cu puteri mai mari în gangul cel vechiu, care da mereu aur din belșug. Aveă, deci, grămezi mari de piatră nemăcinată încă, aveă sute de cară la baie, nu aveă de ce să se teamă. El, cum nu purtase niciodată o socoteală exactă, nu băgă de seamă, că tot venitul din gangul vechiu îl mănca aproape galeria cea nouă și că banii ce-i cheltuise până acum cu casele, cu cărțile erau din vechile rezerve.

„Cinci metri nu-i mult”, își zise el, gândindu-se la galeria cea nouă. Și, până se vor bate cei cinci metri, el începă să ridice din depozite. Apucat odată pe povârnișul acesta el nu se mai pută opri: aveă bani din greu și singura lui dorință eră acum să aranjeze cele două case să le meargă vestea și să-l „turtească” pe Popescu. Arhitectului îi plăti o sumă considerabilă, mobila costă o bogăție întreagă, iar la jocul de cărți pierdea sume mari.

Astfel la cununia celor două fete nu numai că nu mai aveă nici un depozit, ci datorita lui creșcă îngrozitor. Cele două bănci ce-l creditau se întabulară pe casele cele nouă.

Iosif Rodean însă și după ce nu mai avă de lucru în oraș, mergeă cu notarul Popescu cel puțin de trei-patru ori pe săptămână și se închideau, cu ceilalți tovarăși, în camera „Optsprezece carate”. Patima jocului de cărți se înstăpânise acum desăvârșit asupra lui. Eră mereu nervos, fierbeă neîntrerupt, și nepăsarea lui o putea acoperi tot mai cu

greu. Și Popescu, și ceilalți jucători băgară de seamă, că directorului nu i-s toți boii acasă. Dar aceasta o înțelegeau foarte bine din deseale pierderi. Nici unul nu știa însă încurcăturile bănești ale lui Iosif. Ridicarea depozitelor, împrumuturile noi se făcură în taină, și chiar dacă începuseră să răsuflă ceva, nime nu credea. „Arhanghelii” de un lung șir de ani fusese tot baie bună, și Popescu și ceilalți credeau că Iosif Rodean avea rezerve mari, aur neschimbat, aur slobod, o colecție uriașă de cristale de aur, care singură valoră sute de mii. Despre pivnița și casa de fier a directorului dela „Arhanghelii” se povesteau adevărate minuni, și nu numai în Văleni și în oraș, ci în jurul întreg. Popescu și tovarășii deci așteptau să mai câștige mulți bani dela directorul „Arhanghelilor”, și singura lor grijă era să nu-l ofenseze cu ceva, și să se spargă tovarășia.

Persoanele de încredere a celor două bănci încă nu luară așa de grav faptul, că Rodean le datorea institutelor lor cu câteva zeci de mii. În sfârșit cât făcea datoria valorau casele cele noi. Dar ei știau, că într'un an doi, Iosif Rodean le va plăti tot, și numai la stăruința doctorului Prințu, care era membru în consiliile de administrație ale amânduror bănci, se hotărî ca să se întabuleze pe cele două case.

Un singur om din Văleni știa toate încurcăturile directorului: Gheorghe Pruncu, tatăl fostului universitar. El urmăria pas de pas tot ce făcea Iosif Rodean, c'o satisfacție rea, monstruoasă. Nu putea să-i erte, că pierduse printru încăpăținarea directorului cel puțin două kilograme de aur slobod, cât i s'ar mai fi convenit după partea lui, după aurul aflat în galeria cea veche. El era sguđuit mereu de-o adâncă fericire, văzând cum se cufundă Iosif Rodean în datorii tot mai mari. Și după ce bucuriile mari nu-s desăvârșite dacă nu-s împărțite și altora, se vede că Pruncu dădea foarte bucuros deslușiri inginerului Gheorghe Rodean, care îl întreba mereu prin scrisori și-i cerea tot noui deslușiri.

El îi răspundea foarte bucuros, cu adâncă satisfacție lui Ghiță. Se bucură de fiecare veste rea ce-i trimetea inginerului. Dacă i-ar fi trecut o singură clipă prin cap gândul că poate Ghiță îl va mântui pe tatăl său, nu i-ar fi împărțit nimic din ceea ce se întâmplă în Văleni. Dar el știa că directorul Rodean n'are să asculte niciodată sfaturile cuiva.

Astfel Ghiță era informat până în cele mai mici amănunte pe cari le putea descoperi Pruncu despre starea bănească a tatălui său. Și, după ce fostul universitar rămase în Văleni,

Pruncu-tatăl putea cunoaște tot mai multe amănunte. El începuse chiar să-și uite toate neplăcerile ce i le făcuse până acum feciorul său pentru neprețuitele informații ce-i servia acum.

Fostul universitar Pruncu nu avea nici o ocupație în Văleni, dar el nu se rușină pentru asta; aproape toți frunțașii din Văleni nu aveau altceva de făcut decât să chefuiască. Tatăl său crezuse la început că situația asta va fi nesuferită, dar după ce feciorul său începuse să câștige parale frumoase dela Iosif Rodean, se împăcase bucuros cu soarta. De altfel tânărul Pruncu nu făcuse nici o vâlvă în sat prin rămânerea lui acasă. Vălenarii știau că domniile cei mai mari sunt aceia cari au bani mulți, și cari își știu petrece strașnic. Apoi tânărul era drac mare în petrecanii, și peste puțină vreme avea și bani destui. Băieșii se bucurau chiar că pot avea mereu în mijlocul lor un om care să le aranjeze chefurile.

Inginerul Gheorghe Rodean pe lângă corespondența pe care o ținea cu cei doi îndrăgostiți, de prin August începuse să corespundă foarte des și cu tatăl său. Pentru cei doi tineri avea o dragoste de părinte, se emoționa de iubirea lor curată, deși nu le putea ertă nici cum faptul că se hotărâseră, fără știrea lor, să facă Vasile pasul acela nesocotit, să ceară în căsătorie pe soru-sa. Dacă l-ar fi întrebat pe el, le-ar fi spus de atunci că ar face o prostie, că, nesmintit, trebuie să mai aștepte. Dar, în sfârșit, Vasile făcuse nebunia și brutalitatea directorului ar fi putut, poate, să-i înstrăineze pentru totdeauna pe cei doi tineri, dacă el nu și-ar fi dat toată silința să-i liniștească. Știa el, dela început că piedecile între cei doi se vor înlătură, că odată se vor putea căsători! Știa! El vedea de mult că tatăl său se rostogolește în prăpastie. Uneori simțea și el o adâncă satisfacție că, în urmă, se va trezi și tatăl său și va vedea că vieța e cu mult mai vastă decât să o poată înfundă întreagă în „Arhanghelii”. Dar când băgă de seamă, că tatăl său va cădea cu siguranță în prăpastia aceea, și mai ales că nu se va nenoroci singur, ci va trage după el familia întreagă, el începuse să-i scrie des tatălui său, să-i arete situația reală, să-l roage, să-l conjure, să-l amenințe chiar.

Dar nu folosii la nimic toată zdroaba sa. Iosif Rodean abia-l învrednicea din când în când de-un scurt răspuns în care-i da să înțeleagă, că toată temerile lui sunt zadarnice, că de-aici încolo va urmă abia adevăratul belșug la „Arhanghelii”.

Inginerul Rodean se convinsese repede că toate încercările sale sunt zadarnice, dar

pentru aceea nu încetă să-i scrie mereu, să-i amintească neconștient că va putea nenoroci pe cele trei fete, pe notărășița.

Când îi sosiau astfel de scrisori, directorul l-ar fi palmuit cu multă satisfacție dacă Ghiță ar fi fost de față. Așa însă se răsună asupra slugilor, asupra notărășiții, asupra fetelor chiar. Oricât eră de sigur că în galeria cea nouă se va lvi în grabă aurul, că în gangul cel vechiu nu se va isprăvi niciodată, erau totuș clipe când se sguduiă adânc ca la presimțitul unei nenorociri apropiate. De prin Septembrie nu mai simția nici o plăcere să-i admire alții nepăsarea cu care risipiă, împărțiă banii la jocurile de cărți. Dela o vreme, de câteori pierdea aveă suferințe cumplite și nu-și mai putea stăpâni nici privirile, nici gesturile, nici vorbele. De multeori dacă mai făcea vreo glumă pe socoteala „micilor insecte“, eră mai mult răsuflarea unei suferințe amare, decât urmarea nepăsării. Datoria ce o aveă la cele două bănci îl făcea să întrezărească uneori realitatea și să se cutremure de spaimă. Dar încrederea oarbă în „Arhanghelii“ nu voia să-l părăsească cu toate acestea. El eră nenorocit uneori numai de gândul că s'ar putea află în oraș, în Văleni că datorește alăta la bănci. Dacă nu s'ar află până ce va nimeri vâna de aur în galeria cea nouă, nu i-ar păsă de nimic, să fie de zeceori așa de mari datoriile. Intr'o jumătate de an aveă să le acopere, apoi va pregăti o căsătorie splendidă pentru fata lui cea mai mică, pentru Elenuța!

Ori gândurile, cari totuș începuseră a-l munci, ori apoi nopțile mereu agitate lângă masa de joc, îl îmbătrâniră însă în anul acesta. Și pe el par'că tot nu se puteau vedeă așa urmele suferinței, ca pe notărășița Marina. Ea știa c'a îmbătrânit într'un an ca'n zece! De mult nu mai zămbiă, de mult nu mai avu zi bună, Elenuța începū s'o privească cu compătimire, începū să-i fie milă de ea. Înțelegeă fetița că din răul directorului se trece așa Marina, dar niciodată nu se gândi că Marina se simția în pragul sărăciei, și de-aceea îmbătrâneă atât de repede.

III.

Oricât eră de mohorită dimineața aceea de Noemvrie geamurile începură să se lumineze în camera „Optsprezece carate“. Fumul de tutun pluteă liniștit în straturile groase, muzicanții picurau de somn în jurul unei mese, iar din ceata cărțașilor numai Iosif Rodean, Pruncul și doctorul Prințu mai puteau bea. Adecă bea directorul și Pruncul, doctorul numai cât închină, dar gâtlejul îi refuză să mai primească beutura. Bătrânul Poplăcean

horcăia cu gura deschisă larg, răzimat de spăteaza scaunului. Notarul Popescu adormise asemenea, cu brațele încrucișate pe piept, ca și când și-ar păzi și acum comoara. Părea un cadavru scos din sicriu. Chelnărul umpleă mereu paharele celor doi. În restimpuri Iosif Rodean se ridică, îi sguduiă pe ceice dormiau, le puneă paharul în mână și-i sileă să beie. Lăiță cântă atunci „mulți-ani-mulți-ani“, apoi își puneă vioara pe masă. O vreme perdelele de fum ce pluteau pe sus, se mișcau, se rupeau pe alocuri, apoi iar se linișteau. Pe drum se auziau hurducând care, durând trăsuri. Nu eră încă lumină bine afară, când în ușa camerei rezervate se auzi un ciocănit. Chelnărul eși numai decăt, și peste puțin venind cu pași grăbiți se apropi de Iosif Rodean.

„Domnule director — zise cu sfială — un om dorește să vorbească numai decăt cu dumneata.“ Iosif Rodean își aveă fața mare îngropată în palmele umflute. Eră răzimat cu coatele pe masă. Se frecă puțin la ochi, și zise:

„Ce vrei să-mi spui?”

— „Afară v'asteaptă un om care are să vă spună ceva foarte urgent!“ răspunse chelnărul, care trăgea cu urechea spre ușe; îi parū că străinul vrea să intre.

„Un om! Ce om, frate? Cine-i?“ întrebă trezindu-se Iosif Rodean.

Pruncul, doctorul Prințu începură să asculte. La vorbele mai aspre ale directorului se trezi și Popescu și Stoica. Numai Poplăcean horcăia mai departe.

„Un băieș din Văleni, nu tocmai delă „Arhanghelii“, răspunse chelnărul.

Un fior adânc străbătu inima directorului la cuvântul acesta: crezū că iar va fi omorît baia pe cineva. Ceilalți asemenea începură să asculte cu încordare.

„Spune-i să vie înlăuntru, acum să vie!“ strigă neclintit Rodean.

„I-am spus, dar nu vrea. Zice că trebuie să vorbească între patru ochi cu dumneata.

— O să-i arăt eu ochi!“ strigă acum furios directorul și îndată se ridică și porni spre ușe strigând:

„Măi ăsta, măi ticală, care ești? Vino repede înlăuntru și nu mai așteptă îmbiate.“

Ușa se deschise numai decăt, și în lumina mohorită pe care o împrăștiă în sală o lampă mare, obosită par'că, se văzū intrând un chip ciudat de om, care la întâia vedere părea mai degrabă un măscăriciu, o arătare de groază. Din creștet până în tălpi eră așa de plin de stropi de tină, delă mărimea unui călcăiu până la aceea a picurilor ploilor de vară, încăt nu eră loc curat pe el nici cât să-ți pui degetul. Obrajii, frunțea, pălăria,

mănuile erau bătucite cu stropii aceștia dintre cari unii se mai uscaseră, pe alții îi întinse, vrând poate să se curețe de ei. Numai ochii sub pleoape erau curați, și 'n ochii aceștia negri, măriți de spaimă, jucau par'că mii de întrebări. Oricât eră de stropit, de deformat aproape, directorul îl recunoscă numai decăt.

„Ptii! ucigă-te crucea, drace! Dar ce-i cu tine, mă Ilarie?” îl întrebă aproape zâmbind.

Și cei dela masă, și muzicanții se apropiară să vadă mai de aproape pe omul acesta ciudat.

„Ei, deschide-ți gura și vorbește-odată”, strigă nerăbdător directorul.

Dar Ilarie îl priviă mereu cu spaimă, ml de întrebări părea că-i trec prin ochi.

„A omorît baia pe cineva?” întrebă tot mai agitat Iosif Rodean.

Hocmanul clătina încet din cap.

Tot sângele i se ridică în fața directorului; un gând îi veni, un gând luminos, un gând care-i aprinse așa de tare ochii încât nime nu se putea uita la ei.

„Ați... dat de vână în gangul cel nou?” întrebă el în silă, aproape gemând.

Hocmanul Ilarie clătina și mai încet din cap. O liniște de moarte stăpâniă în cameră. Și muzicanții își rețineau respirația, numai horcăitul lui Poplăcean se auzia în restim-puri, scurt, înădușit, ca un grohotit de porc.

Directorul își implântă ghiarafe în umerii hocmanului, îl sgudui cu putere și-i răgni deaproape:

„Ei spune odată, nenorocitul, ce vrei? Pentruce mama dracului ai alergat până aici după mine?” Mănuile lui căzură grele dealungul trupului.

Ilarie se trase un pas înapoi, și zise, abia auzit:

„Stăpâne!...”

— Ei repede acum, ori te strivesc ca pe-un puț de șarpe!” strigă Rodean și izbi cu putere piciorul în podele. Spre gură lui Ilarie erau așintite acum toate privirile.

„Am spart în mâncători!” zise sguduindu-se adânc.

O clipă directorul simți că se dărâmă, privi uluit, prosteste în jur, dar numai o clipă; în clipa următoare în camera „Otpsprezece carate” răsunară două palme înfiorătoare, și pe Ilarie îl podidî sângele și pe gură și pe nas.

„Afară, afară să-mi eși că te strivesc năpărcă!” zise directorul. Glasul lui nu mai eră omenesc. Muzicanții se retraseră repede, îngroziti, într'un colț, ceilalți pâliră ca morții. Iosif Rodean nu se mișcă din loc până ce hocmanul Ilarie nu dispărui pe ușe.

„Dar voi ce...?” zise directorul întorcându-se și văzându-i pe cârțași. Apoi, ca și când și-ar fi adus aminte repede de ceva,

zâmbi, le făcu semn să șadă la masă, poruncii chelnărului să umple paharele, și închină cu ei.

„Vedeți cum pot înnebuni oamenii?” le zise zâmbind Iosif Rodean. Dar cei patru îl priviau cu spaimă, nu se atinseră de beutură, par'că înlemniră cu paharele în mână. Directorul dela „Arhanghelii” eră înflorător de văzut. Dar el nu vedea, nu simția nimic.

„Ei, ce vă mirați — zise el — e adevărat că pot înnebuni oamenii. Numai nebun a putut să primească Ilarie ăsta prinsoarea.”

Ceilalți îl priviră întrebători.

„Se 'nțelege că nu pricepeți nimic. În noaptea asta Cornean primarul și cu bădical Ionuț Ungurean l-au luat la o parte pe Ilarie. „Mă Ilarie, cât să-ți dăm să mergi la directorul să-i spu c'am spart în mâncători? — Patru sute, — Nu te duci! — Ba mă duc! — Adă mâna! — Iat-o! Cam proastă glumă”, sfârși Iosif Rodean izbucnind deodată într'un răs spart.

Ceilalți îl priviau îngroziți, țineau încă și acum paharele pline în mână. Muzicanții se strecurau pe lângă perete ca niște umbre și dispărură. Chelnărul privea cu ochii holbați de spaimă; oboseala, nehodina de peste noapte, cum eră și cam slab, îl făcea să fie înfiorător de văzut; părea un schelet ascuns în piele pământie care se sgăește la oameni.

„Sedeți prjetinilor și să bem”, zise Iosif Rodean.

El șeză, dar ceilalți părea c'au înlemnit și nu se mai pot încovoia; rămaseră în picioare. Directorul nu-i văzui; luă paharul, dar îl puse repede pe masă. Uriașul amuți deodată și privirile lui deveniră fixe.

„Treziți pe vita aceea bătrână. Împingeți hoitul ăla să nu mai răsufle”, zise el dup un restimp de tăcere. Poplăcean se frecă la ochi, privi în jur fără să înțeleagă ceva. Directorul se ridică, se apropiă de bătrân, se aplecă spre el, îl pipăi, și uitându-i-se țintă în ochi îi zise:

„Miroși a hoit, vită bătrână ce ești”.

Poplăcean deschise o gură enormă și făcu:

„He-he; he-he-he-he!”

Scuipând în lături, fără să se mai uite la cineva, directorul dela „Arhanghelii” ieși ca o furtună pe ușe, cu capul gol, numai în rocul cel scurt, alergă la trăsura, îl luă ca pe-un gătej pe sluga care moțăia de somn în trăsura, și-l aruncă în mijlocul curții, înhămă caii, se aruncă pe capră, și în galopul cel mare, ieși ca o vijelle din oraș.

În camera „Otpsprezece carate” stăpâni încă multă vreme liniște deplină. Poplăcean adormi iar, dar încă nu începui să sforăe, ceilalți erau muți de spaimă. Cum erau și amețiți din vis îi se părui un răstimp că au

un vis îngrozitor, dar încet-încet reveniau la realitate și totuși nu puteau crede ce spusese hocmanul Ilarie.

Mai întâi rupse tăcerea fostul universitar Pruncu. El, trecut prin multe furtuni, pierzându-și par'că simțurile mai adânci, mai puternice, nu mai avea s'guduii cari să țină mult.

„Se prea poate“, începă el într'un târziu. „Se prea poate să fi spart gangul cel vechiu într'o mîncătură din bătrâni. S'au mai întămplat de-acestea; chiar în „Arhanghelii“ se știe că este un astfel de gang părăsit, — aurul a fost scos de-aici poate de pe vremea Romanilor“.

El așteptă ca ceilalți să spună ceva, dar când băgă de seamă că muțenia lor nu se clătește, zise iar:

„Cred că-i adevărat mai ales pentrucă de câteva săptămâni băieșii cari lucrau la „Arhanghelii“ spuneau mereu că loviturile de ciocane au răsunet tot mai adânc. Acum asta se 'ntămplă uneori și când se pune în cale un nou întreg, dar de cele mai multe ori numai când înainte, ori dedesubt e spațiu gol.“

— Hm! Să știi c'ar fi interesant!“ zise acum notarul Popescu.

„Ar fi teribil, nu interesant!“ răspunse avocatul Stoica.

Ei se împrăștiară în curând, pentrucă oricât se siliră să vorbească despre ceva, nu le reuși. Numai bătrânul Poplăcean rămase să sforăie mai departe.

În vremea asta directorul dela „Arhanghelii“ eră departe pe drumul Vălenilor. Trupurile lungi, pline, ale cailor se avântau mereu în salturi largi, spinările lor, privite de sus, păreau valuri ce curg necurmat, purtând chiar flori de spumă pe creștet. Un gând de spaimă îl fulgeră mereu pe Iosif Rodean: „ciocanele au răsunet prelung“. Cuvintele acestea le auzise de multeori în timpul din urmă dela băieși, dar nu puse nici un preț pe ele, nu-și luă atâta osteneală să intre odată pe coridorul cel vechiu și să asculte. Dar acum îi reveniau mereu, ca și când întreagă viața lui ar atârna dela cuvintele acestea. Nici nu se mai gândi la ce-i spusese hocmanul Ilarie: „Am spart în mîncături“. Nu, pentrucă îndată după cuvintele acestea presimțirea fulgerătoare a adevărului i-o aduseră cuvintele, ce-i picară îndată pe mine, grele ca de plumb, „ciocanele au răsunet prelung“. Nu cuteză să treacă mai departe de acestea patru vorbe, ci de câteori îi fulgerau își zicea mereu:

„Dar de nu va fi adevărat și ciocanele n'au răsunet prelung?“

Întrebarea aceasta și-o puneă tare, simțică că trebuie să-și audă vocea, să și-o audă cât de puternică. Și de câteori își răspundeă

așa se cutremură el însuși simțind că ce ar face dacă vestea n'ar fi adevărată. Ar fi fost gata să-l pue pe hocmanul Ilarie, pe toți hocmanii, pe toate străjile, pe toți băieșii la torturile cele mai cumplite. El și întrezărea torturile acestea, înfiorat de groază le privea, dar totuși se delectă adânc. Să-i deie pe toți afară din slujbă? De gândul ăsta sărac, dacă-i venia, directorul râdea cu hohote. Ardea mereu cu pleasna lungă, ardea cu furie trupurile pline de noroiu, înspumate, ale cailor, animalele își strângeau par'că pe-o clipă trupurile, apoi, cu urechile țepoase, ca de spaimă, părea că nu mai aleargă ei ci-i duc valurile unui râu turbat.

Treceau drumeții, rămăneau mirați în loc uitându-se după trăsura până le scăpă din vedere. „Așa o goană!“ zicea vr'unul, și nici nu se mai mirau că directorul eră cu capul gol: într'un sbor ca acesta pălăria numai legată i-ar fi putut rămănea pe cap.

În unele clipe lui Iosif Rodean îi părea că visează, credeă c'a adormit beat și acum vede minuni ca acestea: pădurile întunecate pe de margini, neaua pe creștetul brazilor, piue, oameni! Dar nimic nu mai cunoștea din toate acestea, îi părea o regiune pe unde n'a mai umblat în viața lui. Se 'nțelege că visă, beat fiind, și avea vedenii! În astfel de clipe el zâmbea, și zâmbetul îi trimetea o furnicare de lumină și de căldură în tot trupul său uriaș. Se s'guduiă și-i părea că învie. Însă, repede, pe creierii lui cădeau aceleași cuvinte de plumb:

„Ciocanele au răsunet prelung“.

Mai departe nu-i trecuse gândul în tot cursul drumului. Nu se gândea că ce va face dacă e adevărat, ci cum va pune la munci pe oamenii lui, dacă nu va fi adevărat.

Stropii, petecele de tină îl acoperiră și pe el ca și pe Ilarie. Numai dinții în gură îi mai rămaseră nepătați, iar cali când ajunseră la poartă părea că au căzut pe amândouă părțile, în tină, în ciorofleaca urâtă a drumului.

În curte, în casă, se părea că-l așteaptă de mult toată suflarea omenească. Poarta se deschise în grabă, și caii începură să se scuture, oprindu-se în mijlocul curții. Vestea pe care o adusesse îndată după miezul nopții hocmanul Ilarie îi zăpăci așa de cumplit până și pe oamenii cari erau angajați să umplă piuăle, încât măselele de cremene băteau de mult în sec.

Bătaia asta seacă fū cecece observă mai întâi Iosif Rodean, dupăce intră în curtea lui. Sunetul acesta îl cunoștea bine, îi risipi pe-o clipă toate gândurile, și el strigă plin de mânie:

„Care-i la rând? Care n'a pus piatră fi-calelor?“

În vocea lui eră ceva deosebit? în fețele slugilor? în aerul din curte? Directorul se cutremură de glasul lui, îi părû că altcineva a strigat, și numai decât auzi din nou cuvintele: „Ciocanele au răsuneț prelung.” Vr'o doi oameni cu hainele muțate de apă, pătate de tină, alergară repede să pună piatră. Ei tremurau simțind de acum palmele lui Iosif Rodean. Dar de pe partea lui puteau fi liniștiți. Directorul, uitându-și de cuvintele de mai înainte, se întoarse spre-o slugă, spre Niculae, și-i zise:

„Pune-mi șaua pe murgul!”

Un suspin de ușurare trecu printre oamenii din curte, ori pentrucă se vedeau scăpați de mânia notarului, ori, mai ales pentrucă hotărîrea directorului de-a merge însuși la „Arhangheli” puse capăt încordării lor de până acum. Ca și când pentru ei nu eră încă hotărîta soarta „Arhanghelilor” până ce nu va ieși la fața locului însuși Iosif Rodean. Pe întreg acest personal din curtea directorului nu-i interesă atâta faptul că acesta va rămâne sărac, nici nu se puteau gândi la așa ceva, ei, prin mâinile cărora se strecurase atât amar de aur în punga lui Iosif Rodean. Ei știau că are o avere uriașe. Nu erau umiți, și nu le părea rău deci pentru persoana fostului notar, ci pentru însăși baia „Arhangheli”. Se poate ca așa dintr'odată să cadă o baie? Se aflau aici în curte oameni cari de cincisprezece ani erau în serviciul lui Rodean, trăiseră deci pe urma „Arhanghelilor” cu familii grele, și mai ales aceștia nu-și puteau închipi nici cum să fie adevărată vestea ce o adusese Ilarie. Dar și ceilalți, cari trăiau de mai puțină vreme din bogăția „Arhanghelilor”, nu puteau nici să se gândească fără un fel de desnădejde la vestea aceasta. Asupra tuturor se târă amenințarea, care, nedeslușit, nu lipsește niciodată din sufletul băleșilor — că foarte ușor ar putea să rămână pe drumuri. Azi „Arhangheli”, mâne „Pintenul”, poimâne „Vlădeasa”, și așa, una după alta, ar putea să fie toate părăsite. Și, ciudat, nici ei nu se gândeau, ca și directorul, mai amănunțit că ce ar face în cazul când n'ar mai fi aur, ci așteptau să sosească Iosif Rodean, să meargă la baie, să vadă cu ochii lui, și sperau că mergând va află că nu-i adevărat.

De aceea ei se simțiră ușurați când directorul îi porunci lui Niculae să-i pună șaua pe murgul. În câteva clipe sluga fû afară cu calul; așteptă în grajd înșăuat gata. Doamna Marina abiă avu vreme să-i dea lui Iosif o șapecă, pe care uriașul o privi îndelung și nu știu ce să facă cu ea. Se întoarse spre Marina și o văzû că ține o bundiță, că i-o întinde. Atunci pricepû îndată, își trase că-

ciula în cap, se avântă pe cal și, dându-i pînteni, porni îndată lăsând pe femele cu bundița în mână.

Doamna Marina își făcû o cruce largă, și zise, destul de tare ca s'audă și ceilalți: „Doamne ajută.” Toți cei din curte o imitară numai decât, își măsurară cruci și ziseră: „Doamne ajută”. Și alt suspin de ușurare trecu printre oameni.

Dela miezul nopții acum răsufală și doamna Marina întâia oară mai slobod. Deși auzise bine, deși-l întrebă și de zece ori pe Ilarie, ea speră încă în faptul că mersul soțului său la baie are să schimbe poate tot ce-a auzit, tot ce-o îngrozise de opt ceasuri.

De cu seară doamna Marina cinase cu Elenuța, se culcă de vreme, dar nu putea să adoarmă ca în toate nopțile când bărbatul eră dus de-acasă. După ce se înseră și el nu veni nici nu-l mai așteptă, știă c'ar fi în zadar. De luni întregi se obișnuise la părere și cu vieța asta, dar în sufletul ei se simția foarte nenorocită. Îndată ce-și părăseă fata, pe Elenuța, și treceă să se culce, o înecă plânsul, și adeseori nu închideă ochii toată noaptea. Ea nu știă multe din faptele bărbatului său, nici despre banii ce-i aveau la bănci, ca depozite n'aveă decât o idee necompletă, nu știă asemenea cât se cheltuse pe case, pe mobilă. Dar din zi în zi inima-i spuneă că nu-i a bună ce face notarul, iar de când știu că joacă în oraș cărți, nu mai avu zi bună. După cununia Eugeniei și a Octaviei fuseseră destule zile când începû să simtească aderiele sărăciei, se întimplă să n'abă la îndemână bani să plătească cheltueli mai mărunte. Trebiă să aștepte până veniă directorul Ea se gânda în toate nopțile, chinându-se necurmat, ce se va alege de ei, de Elenuța dacă odată Arhangheli...

Și în vremile cele mai bune teama, înșăcută în oricare țaran, teama că roata norocului se poate întoarce, se apropia uneori să o neliniștească, dar decând Iosif începuse să joace, teama asta o cercetă foarte des.

În noaptea asta abiă ațipise, când auzi la ușe o puternică bătae. Ea sări din pat, își luă repede o haină, și, cu groaza în suflet să nu fie vr'o veste rea dela bărbat, deschise ușa. „Cine-i? întrebă ea în noapte.

— Eu!

— Tu ești Nuțo?

— Da, răspunse fata cu vocea rece.

— Și ce vrei?

— A venit un băieș.

— Din oraș?

— Nu, dela „Arhangheli”, e hoemanul Ilarie.

— Și are treahă cu domnu?”

Slujnica tăcû un răstimp, apoi zise cu hotărîre:

„Vrea să vorbească numai decât cu ori cine va fi acasă

— Dumnezeule! strigă Marina înfiorată de-o presimțire rea. Adă-l aici!

Până sosi băieșul, prin capul ei fulgerară mii de întrebări. La nici un bine nu se mai așteptă, prea-i fusese inima rea mai mult de-o jumătate de an, decât ca să se aștepte la vești bune. Dar din cele multe rele nu știă pe care s'o aleagă. Când sosi Ilarie eră întunec în cameră; slujnica aprinse o lumânare și așteptă

„Am spart în mâncături din bătrâni” zise cu spaimă hocmanul.

„În gangul cel nou?” întrebă Marina, simțind că lumea începe să se învârtă cu dânsa.

„Nu, în cel vechiu!” oftă Ilarie.

Notărășița își adună toate puterile, își încordă toți mușchii, ținându-se par'că cu puterea să nu leșine. Zise repede:

„Trebuie să-l încunoștințezi numai decât pe domnu! E la oraș!” mai zise femeia, apoi puterile o părăsiră, ea se clătina, dar slujnica o prinse repede ș'o așeză pe pat. Hocmanul ieși, coborî alergând, luă un cal din grajdul directorului, i se avântă în spinare și pieri în noapte. Dar, pe când sosisse în oraș, toate birturile erau încuiate, nici nu știă unde să-l caute pe directorul, bătî pe la porțile tuturor crujmelor până ajunse la hotelul „Splendid”.

Slujnica rămase singură, îndată ce-și așeză pe stăpână-sa în pat, alergă la camera fetelor și trezi pe Elenuța.

Cu ajutorul slujniciei Elenuței îi succese nu peste mult s'o trezească din leșin pe mamă-sa.

„Dar pentru Dumnezeu ce s'a întâmplat?” întrebă fata, simțind că începe iar să-i bată cu putere inima în piept. Până ce-i făcuse mă-sii fricțiuni cu oțet de vin, ea aproape nici răsuflet nu avu.

Notărășița nu-i răspunse ci întoarse numai spre ea ochii oboșiți, bolnavi.

„O veste! zise fata.

— Ce veste?

— O veste rea, domnișoară!”

În clipa asta Marina-i făcu semn slujniciei că poate ieși, și rămânând singură cu Elenuța izbucni într'un plâns amar. Plângea sguindu-se, tremurând haina pe dânsa, plângea îmbrățișându-și fata.

„Săraca mea copilă!” zicea mereu.

Elenuța nu cuteză să mai întrebe, ea credeă că de bună seamă murise tatăl său. O durere adâncă îi împietri inima. Nici o lacrimă nu-i izvoră din ochi.

„Sărmana mea copilă” suspină mamă-sa mai liniștindu-se din plâns. „Ce se va alege de tine? „Arhanghelii”... dar nu mai putî continua, căci iar o înneacă plânsul. La cu-

vântul acesta Elenuța trăsări, îi părî că membrele i se desmurțesc dintr'un îngheț, și întrebă repede:

„De „Arhanghelii” e vorba?

— Da, draga mea fată, tu cea mai mică și mai fără noroc!” suspină notărășița

„Ei bine, ce-i cu „Arhanghelii”? întrebă fata mai înviorată.

„Au spart în mâncături, nu mai este!” răspunse mamă-sa, și începî din nou să plângă.

„Asta e întreagă nenorocirea?” întrebă Elenuța cu răceală. Pe ea nu o surprinse nici nu o măhni vestea asta. Îi eră așa de plin capul cu numele acesta de când eră copilă, încât simți chiar un fel de ușurare când auzi că nu mai este. Dar Marina ridică ochii întrebătorii spre fată; îi părî că Elenuța n'a înțeles ce i-a spus.

„Nu mai este aur la „Arhanghelii”, copilă mea,” zise ea cu durere.

„Pricep că nu mai este, dar pentru ce să fie aceasta o nenorocire așa de mare?

— Vai, tu ești copilă încă, tu nu poți pricepe,” răspunse cu desnađejde mama.

„Nu sunt copilă și înțeleg foarte bine, mamă, dar fără aur nu poate trăi cineva?” întrebă din nou Elenuța c'o tremurare deosebită în voce. Părea că, indiscret, iese la nemulțumirea care o simțise ea totdeauna pentru continua preocupare a părinților săi cu banii, cu aurul, cu băile.

„Vai cum poți vorbi așa, copilă! Spun eu că nu înțelegi nimic. Chiar pentru tine e mai mare nenorocirea.”

Marina nu eră mulțumită că Elenuța primise vestea aceasta cu răceală. Și, ca ori ce om nenorocit, cercă să se facă și mai nenorocită rând pe fată-sa.

„Pentru mine?

— Da, da, pentru tine! Surorile tale-s măritate, tu...”, plânsul ei innăduși din nou vocea. Îi părea rău că în loc să-și întărească fata în nădejde, chiar ea o înfrică. Dar pentru asta n'ar fi trebuit să aibă nici o mustrare de conștiință. Pe buzele Elenuței se strecură un zâmbet de fericire.

„Cât pentru zestreă mea fii liniștită, mamă, zise ea. Nu-mi trebuie nici o zestre.”

Dar Marina nu-i mai răspunse: își îngropă fața în perini și suspină mereu nemângăiată. Elenuța simți îndată că ea nu poate fi de ajutor aici, că nici un cuvânt de mângăiere, de îmbărbătare nu-i poate spune mamei sale. Se strecură încet pe ușe și se retrase în camera fetelor, în care acum rămase singură. Cercă să adoarmă, dar nu putî. Acelaș gând îi reveniă neconținut: la asta să fi făcut Ghiță aluzii scriindu-i mereu și ei și lui Vasile că în curând se vor înlătură piedecile ce opresc căsătoria lor? Sufletul i se umpleă

de mângâieri gândindu-se că, poate, de-acum tatăl său se va învoi la căsătoria lor, și se bucură, fără să simtă de altfel nici o răutate pentru nime, se bucură adânc că la „Arhanghelii” nu mai este aur. Avu destul de limpede conștiința ca să se întrebe: nu-i nici un rău, nici un păcat în bucuria asta a ei? Dar nu află nici o vină. În sfârșit ce folos avea tatăl său de aurul acela? Îl ținea într-o vecinică agitare, nu-i lăsă o clipă de liniște, îi umplea viața întreagă, așa încât nimic nu mai încăpea în sufletul lui decât grijile și speranțele legate de „Arhanghelii”. O viață întreagă se închinase acestui idol, va fi o nenorocire dacă se va sdrobi vițelul de aur? Elenuța gândindu-se mai ales că tot „Arhanghelii” l-au cufundat pe tatăl său și în patima jocului de cărți — de care eră convinsă acum că-l stăpânește, — simți chiar un fel de recunoștință față de puterea nevăzută care oprește astfel din drumul nenorocirii pe Iosif Rodean. Elenuța, mai ales de prin Septembrie, vedea bine că în familia lor nu mai e nici o zi veselă, că mamă-sa e mereu suferindă, și că îmbătrânește din zi în zi. Ea simția, cu inima strânsă de durere, că traiul rău între cei doi soți își aruncă tot de mai aproape umbrele reci. Ce nenorocire va fi dacă toate alergările, toate sbuciumările fără de nici un folos se vor isprăvi odată, dacă, în schimb, în casa lor va intra pacea, îndestularea? Se gândia chiar fericită la clipa când tatăl său va recunoaște că s'a purtat așa de brutal cu clericul Murășanu, și, în semnul părerii de rău, îi va zice: „Iubite Vasile, — aici e mireasa ta”, și va arăta spre Elenuța! Cum va fi de schimbat atunci Iosif Rodean, cu ce dragoste îl va îmbrățișa ea, nu se va mai teme de el, nu va mai fi rece față de el.

O, nu! Iată acum, numai la gândul că se va putea întâmpla astfel, simte cum i se deschide par'că inima pentru tatăl său. Da, are să-l lubească, are să-l adoare, pentrucă tatăl său va fi atunci alt om.

Și ea să se simtă nenorocită pentrucă la „Arhanghelii” nu mai este aur? Dar tatăl său va avea din ce să trăiască toată viața, surorile-i sunt măritate, ea — o, de ea nu trebuie să poarte nime nici o grijă!

Încurcăturile bănești ale directorului erau departe de Elenuța. Auzise că cele două case, aranjamentul lor au costat mult, știă că tatăl ei joacă mereu cărți, dar n'are nici idei câtă-i averea întreagă a tatălui său și cât cheltuște. Niciodată nu a fost aplicată să se intereseze de chestiile bănești, iar de când își legase gândurile de clericul Murășanu, nu se mai interesă de fel.

IV.

Iosif Rodean nu-și putu da seama nici pe unde venise, nici în câtă vreme ajunse la „Arhanghelii”. El tot drumul nu făcuse altceva decât să-și împintene calul. Murgul știă bine cărarea cea mai scurtă până la ocnă. Îndată ce-și simți stăpânul în spinare părû că neliniștea acestuia trecu și în trupul său, și cu urechile ciulite alergă într'un răsuflet până la „Arhanghelii”. Urcând pe coastele munților părea că toți muschii lui sunt ființe vii, cari se încordau necurmat, părând că vor să scape de sub învalișul pielii.

Directorul, când se opri calul, privi prost în jurul său. Văzû grămezi de piatră, văzû oameni tăcuți, cari păreau că prinseseră rădăcini în pământ. Micile geamuri dela cramura îl priveau chiorâș, somnuroase. Pe-o clipă se bucură din tot sufletul: fû sigur că visează. Dar îndată zări la o parte pe hocmanul Ilarie.

Sări din șea. Băieșii își descoperiră capetele.

Dar Iosif Rodean nu-i văzû, se apropie cu pași largi de ușa băii, se cufundă în întunec. Un hocman aprinse repede o lumânare de său, și fără să zică o vorbă, porni în urma lui, alergă stropindu-se cu glod, se strecură înaintea directorului și-i lumină cărarea. Dar lumânarea aceea eră de prea puțin folos: ea și până a veni prin întunec directorul se izbea în stâncă la fiecare colitură, și de trei ori simți o durere usturătoare la frunte. Nu se mai plecă, și pe unele locuri gangul nu eră așa de înalt ca Iosif Rodean. Pașii lor aveau răsunset prelung, deșteptau ecouri depărtate.

Deodată directorul se opri, luă din mână hocmanului lumânarea, o ridică spre boltitură, o apropie apoi de păreți, cercetând mereu cu ochii lui bulbucați, apoi mai făcu patru pași, și ridică din nou lumânarea spre boltă. Aci nu numai în boltitura gangului ci și în păreți eră o spărtură uriașe, proaspătă: înainte se deschideă un gang cu mult mai larg și mai înalt, cu păreții ciopliți ca din dalta. Lumânarea trimeteă în el raze cețoase. Directorul intră în gangul acesta, îi pipăi păreții, îl privi cu mirare, apoi porni înainte. După vr'o sută de metri din gangul ăsta se deschideau la dreapta și la stânga alte două galerii, tot așa de largi, tot așa de frumos cioplite. Un car cu boi putea merge foarte bine prin ele. Acestea două galerii laterale nu erau lungi. Notarul le cercetă pe amândouă și văzû că se sfârșesc în păreți de meal. Porni mai departe pe galeria principală, merse-merse cu inima tot mai înghețată. Când se încuie gangul, el se opri,

cercetă cu lumânarea întregul din nainte. Nu eră părete de stâncă ci dărâmaturi.

„Deaici nu mai pot fi nici doisprezece metri pân' afară”, zise el foarte liniștit, ca și când ar fi venit să facă o măsură. Dar vocea nu-i mai sâmbănă de fel, hocmanul se sgudui auzind glas străin în baie.

„Doisprezece și jumătate”, răspuse cu teamă hocmanul.

„Așa dar ați cercetat?” întrebă tot cu liniște vocea străină.

„Da. E o gură de baie pe care nime n'a știut-o. E așa de astupată cu dărâmaturi încât numai după muncă de patru ceasuri am putut-o descoperi. A trebuit să pușcăm stâncile dela intrare.”

Directorul se întoarse, veni până unde răspundeă galeria cea bătrână într'a lor, înălță din nou lumânarea de său, cercetă cu deamăruntul spărtura în care ar fi putut încăpea un car încărcat cu fân, și-i zise apoi hocmanului:

„Trebuie c'a fost o detunătură!”

Omul îl privi cu mirare pe Iosif Rodean.

„Da, am crezut că s'a surpat întreagă Corăbioara”.

Directorul apropie acum lumânarea de pârteții gangului celui bătrân, îi pipăi și părul că-l gădila plăcut netezimea lor, căci zâmbi și zise:

„Da-l-aș dracului de bătrân, cum a putul să lucre așa de frumos?”

Hocmanul nu-i mai răspuse, zâmbetul acesta îi îngheță sângele. El porni spre ieșire, îi părul că-l urmează și Rodean, îi părea că-i aude pașii. Dar eră ecoul pașilor săi. Directorul se lăsă pe-o enormă masea de stâncă și se cufundă în tăcere. În mână ținea lumânarea de său, și ochii săi priveau fixați pe-un colț roșatic de piatră.

Înainte de a se deschideă galeria tăiată în sânul Corăbioarei înainte cu sute de ani, poate încă pe vremea stăpânirii romane. Multe urme rămase în pământ arătau că bătrânii strămoși exploatare vreme îndelungată baile din Văleni și din jur. Cine știe ce întâmplare îi va fi făcut pe băieșii de atunci să întrerupă continuarea galeriei acesteia, căci aur eră încă. De sute de ani urmele celor din urmă izbituri de ciocane rămaseră neclintite în stâncă, jos se vedeau sfărâmaturi cari conțineau aur. O grabă, o poruncă mare trebuie că i-a silit să părăsească pe seama depărtaților strănepoți vâna de aur, pe care bairă pân' acum cu atâta noroc la „Arhanghelii”. Poate răsunase chiar signalul de retragere a legiunilor romane din Dacia, când iscusiții strămoși dădeau aici cele din urmă lovituri de ciocane. Și, de-atunci, ochiu omenesc n'a mai zărit luciul pârteților, pas ome-

nesc n'a mai făcut să s'audă ecouri depărtate. Și totuși galeria asta părea nouă, părea că numai acum au părăsit-o băieșii. Ce neputincioși ne simțim în fața urmelor trecutului, cum ne copleșește conștiința nimicniciei noastre.

Considerațiile acestea erau departe de Iosif Rodean, deși se simția și el neputincios. Când se așeză pe maseaua aceea de stâncă, el simți că ceva se frânse în trupul său uriaș. Nu și-l mai putea țineă drept, el ședea îngârbovit, neclintit, pârându-i că 'n toată clipa se poate sfărâma în mii de bucăți. Nu se gândia la nimic, nici nu-și putu da seama cum trecea timpul, stătut nemișcat un răstimp îndelungat, și se trezi numai când flacăra lumânării îl arse la degete.

Se sgudui, aruncă bucățița de său și porni spre ieșire. Dar se clătina la fiecare pas, se izbiă în pârteți, boltitura însă nu o mai atingeă. Trupul lui rămase frânt. Când se ivi în gura băii, în mijlocul răsufului gros și plin de neguri, băieșii se infiorară. Iosif Rodean îmbătrânise, eră de nerecunoscut. El se apropie, șezu pe-un scaun lângă crumul care eră mai aproape de ușa băii și oftă din adânc.

Încurajat de durerea și suferința zugrăvită pe fața directorului, întâiul hocman, Floarea Lupu, se apropie de el și începui:

„Sorțile nu le putem schimbă, stăpâne, sorțile sunt aruncate din veci de cel ce ne stăpânește. Noi, iaca, suntem niște gângăanii, cari pot fi oricând strivite. Nenorocul nostru e c'am spart în mănăcături din bătrâni, dar oare să-l putem numi nenoroc, dupăce de atâția ani baia a fost mereu bună? Câți muncesc înzadar ani dearându-l! Iată chiar noi pe gangul cel nou. Datorința noastră e să-ți spunem cum s'a petrecut lucrul, pentrucă nlmic nu se întâmplă fără ca să nu-și arunce înainte semnele, prevestirile”. El tăcu o clipă, pârând că se gândește, băieșii se apropiau tot mai tare de cei doi. Iosif Rodean privia mereu înainte, pârând că nu aude nimic, că nu vede nimic.

„De câteva săptămâni, continuă Floarea Lupu, noi am avut semne. Dumneata, stăpâne, n'ai vrut să ne ascuți, dar las' că tot aici ajungem, tot spârgeam în mănăcături. De săptămâni ciocanele aveau răsunset prelung.” Lupu ridică ochii spre băieși, și într'un murmur adânc, zeci de voci repetară:

„Da, ciocanele aveau răsunset prelung.”

La vuetul acesta directorul se sgudui, privi pe rând la fiecare băieș, apoi ochii lui se fixară iarăș în nemărgenit.

„De câteva săptămâni la fiecare izbitură de ciocan dela noi, răspundeau trei și patru dela ei. Izbeam noi, izbeau și ei, și huetele treceau departe. Umbrele băieșilor celor bă-

trâni ne dădeau de știre să fim cu ochii în patru. Tot mai cu frică se sfredelea stâncă.

— Da, ciocanele aveau răsunetul prelung — răspuseră în cor băieșii.

— Tot mai cu greu puteam hotărî care să băiască în frunte. În urmă ajunserăm să tragem sorți. Cine trăgea soarta, cu moartea 'n sân se apropia de stâncă. Într-o seară străgile se plimbau înaintea intrării, când iată că un bătrân în haine albe, cu barbă albă trece pe lângă ei și le face semn cu mâna să-i urmeze.

— Da, l-am văzut pe bătrânul — întăriră în cor băieșii.

— În noaptea ce urmă se traseră sorțile, și Visa, Ghiuț, Părau și Petrișor fură meniți morții. Ei trebuiau să băiască în frunte; am fost cu ei și am auzit și eu cum bubuia departe sute de ciocane, cum cântau subțire și gros, cum se porniră miorlăituri pe sub pământ par'că.

— Da, ciocanele aveau răsunet prelung, ziseră în cor băieșii.

Directorul se sgudui, sări de pe scaun și aplecându-se asupra lui Florea Lupu, îl întrebă:

„Patru oameni au murit?”

— N'au mai avut vreme să moară, au fost rupți în sute de bucăți îndată ce trăsni pușcătura.”

Iosif Rodean își plimbă câteva clipe ochii asupra lor, apoi izbucni cu mânie:

„Pentru ce n'ați murit cu toții, cânilor? Cum de n'ați fost cu toții acolo să vă sdrobească puterea iadului? Ce mai voiți? Pentru ce să mai trăiți? Aveți încă chef de viață? Of, of! am să vă arăt vouă viață!” Tăcu o clipă, apoi schimonosându-și îngrozitor chipul se holbă și mai tare la ei, și le zise: „Văzut-ați pe dracul? Iacă dracul!” Și el își scoase limba însângerată, lungă.

Mulți din băieși își făcură cruce, întorcându-și capetele.

Dar părû că acesta fû cel din urmă semn al desnădejdiî lui Iosif Rodean. În clipa următoare vocea lui se auzi poruncitoare, aspră, puternică, vocea lui cea cunoscută de băieși.

„Pe morți i-ați dus în sat?”

— Da, sunt duși acasă de cu noapte”, răspunse Florea Lupu.

„Și voi dela miezul nopții n'ați mai lucrat nimic?” Băieșii cărora le veni pe câteva clipe inima la loc, acum iar se îngroziră.

„Ei bine, ticală, pentru ce vă plătesc eu? Numai decât să spargeți stâncile pușcate, să le mărunțiți, să le scoateți afară. Iar în gangul cel nou s'aud numai decât pușcături!”

Oamenii se priviră un răstimp, apoi se supuseră poruncilor lui. Hocmanul Florea Lupu însă nu se mișcă de lângă director.

„Stăpâne...” începû el cu teamă.

„Ei Floreo, ce-i cu tine?” întrebă aproape vesel Iosif Rodean văzând cum se împrăștie oamenii lui la lucru, ca și altădată.

„Aș spune-o vorbă, stăpâne, zise cu silă Florea.

— Dar spune-o frate! cine te oprește?”

— În piatra asta, începû el arătând grămezile, este aur destul. Acasă dumneata mai ai pe-atâta la piue. Ar fi bine să părăsim și gangul cel nou!

— Gangul cel nou? întrebă directorul nepricepând nimic.

— Da. Altfel în câteva luni lucrările de-acolo înghit și aurul ce se află în grămezile acestea”, răspunse Lupu cu vocea întunecată, mânios par'că.

În loc de răspuns Iosif Rodean îi făcû lui Lupu semn să-l urmeze. Apucară pe coasta muntelui, pe-un urcuș repede, și tot cătărându-se de tufe, ținând direcția galeriei celei nouă, ei ajunseră îngenunchind, lunecând mereu, deasupra. Se opriră, după cum putură chibzui, deasupra întregului în care băieșii începură să ciocănească. Iosif Rodean cercetă cu luare aminte printre tufe, feri mușchiul, răcâi cu călcâiul cismeii, și aplecându-se îi zise lui Florea:

„Ia' te uită!”

Omul se încovoie, și văzû ieșind din stâncă o spinare alburie, pătată cu puncte sure.

„Vâna asta se coboară, tăind muntele în două, și neșmintit trebuie s'o nimerim, înaintând cu gangul cel nou. O să fie aici belșug de aur, Floreo.

— Nu, stăpâne, nu va fi. Vâna asta iat-o și mai la vale și niciodată nu s'a pogorît până în gang. De mult trecem noi pe sub ea!”

Directorul se înțepenî pe picioare, îl prinse de spate pe hocman, și câteva clipe îl ținû deasupra prăpăstiei ce se adâncea la stânga lor. Apoi, resgândindu-se, îl lăsă pe pământ și-i zise, gâfâind:

„Lupule! cu mine să nu glumești!”

Hocmanul eră palid, tremurâ și acum înspăimântat.

„Tu ai să-ți porți slujba, mă 'nțelegi? începû să răgnească Rodean. Eu te plătesc și tu ai datorința de câne să m'ascuți. Pricepi tu asta?”

— Da, domnule director!”

Fără să mai schimbe o singură vorbă ei se coborîră, directorul își încălecă murgul și pornî.

Când ajunse în sat văzû și aici și colo grupuri de oameni, cari vorbeau cu gesturi largi, aplecându-se unii spre alții.

„Dar ce-i? E sârbătoare astăzi?” îi întrebă cu mânie Iosif Rodean.

Oamenii îi dădeau îngroziți binețe, dar nu-i răspundeau nimic.

Notărășița Marina simți cum învie când îl văzu intrând liniștit în casă. Tot astfel, cu puțin înainte, lucrătorii din curte se puseră mai cu râvnă pe muncă, văzându-l coborând încet de pe cal.

Marina așteptă să vorbească, să-i spună ceva Iosif, dar el șeză pe-un scaun, se desculță de cisme, le aruncă după cuptor, se încălță cu ghetele, dar abia acum bâgă de seamă că-i înglodat de tină.

„Drumurile dracului”, zise el. „Adu-mi schimburi.”

Nevasta așteptă cu inima strânsă, dar Iosif tăcea mereu, în vreme ce se îmbracă.

„Ai fost?” întrebă în sfârșit Marina ne mai putându-se stăpâni.

„Nu-i nimic!” răspunse nemulțumit directorul.

— Cum, nu-i adevărat?

— De vreme ce sunt patru morți, trebuie să fie adevărat”, răspunse Iosif cercând să-și prindă un nasture la guler. Apoi, nereușindu-i, el aruncă nasturele și zise:

„Arhanghelii” n'au pierit; de pe gangul ăsta am scos aur destul, e vrednic acum să fie părăsit.

— Așa dar e adevărat? întrebă cu spaimă femeia.

„Proasto!” strigă directorul „e adevărat că în gangul cel vechiu au spart în mâncături...”

Nu mai pută continua, căci Marina izbucni într'un plâns cu hohote.

„Dar atunci s'a isprăvit cu „Arhanghelii”, reuși ea să zică printre suspine.

„Să nu-mi urli acum! m'ai înțeles? Să nu-mi urli”, strigă notarul învinețindu-se la față. „Îți spun că nu-i nimic. Aur vom descoperi îndată...”

— În gangul cel nou? il intrerupse cu spaimă Marina.

„Da, în gangul cel nou, ce te miri, muiere proastă ce ești? Ce te valcări?”

— Iosife, Iosife!” mai avu putere Marina să suspine c'o voce puțină, plângătoare.

„Da, Iosife! Bine zici! Eu am să-mi conduc lucrările, n'ai să te amesteci nici tu nici altul, nime, nime! M'ai înțeles? Las' să-mi frâng eu grumazii! Vai cât de îngrabă cădeți voi muierile la desnădejde! Ei bine, nu te mai gândi la „Arhanghelii”, dracul te pune să te amesteci în lucrurile mele? Vezi-ți de bucătărie și de slujnici. Eu am făcut baia asta vestită, eu voiu face-o iară. Puțin îmi pasă mie c'o galerie sparge în mâncături din bătrâni! Tăiem alte ganguri, deaceea avem ciocane și pulbere de pușcă! O să te mai bucuri tu odată până nu vei muri, ca și înainte cu

șasprezece ani! Dar poți să fii veselă și acum, „Arhanghelii” nu-i părăsim!”

Marina își strânse haina la piept, îi eră frig, și, cu capul plecat, ieși din camera bărbatului său.

Iosif Rodean spusese cuvintele acestea cât pută de tare, căci avea lipsă să se încurajeze pe el însuși. Și le spuse mai mult lui decât Marinei. De îndată ce intră în casă, de îndată ce auzi glasul femeii, lui îi veniră numai decât în minte datoritiile mari pe cari le avea la cele două bănci. Până acum își uitase cu totul de el. După întâia desnădejde care aproape îi zăpăcise mintea, el, încă la baie începă să se reculeagă, începă să spezeze. După ce-și văzu pe oamenii săi din nou la muncă îi pără chiar că nu se întâmplase nimic și eră iarăș sigur că în gangul cel nou va află cât mai în grabă aur. El își dădu bine seama că bani gata nu mai are, dar când văzu grămezile de piatră în jurul băii, își zise că de-acu va scoate bani destui să plătească lucrările din gangul cel nou. Până fusese departe de casă, familia lui îi ieșise din minte, și cu ea își uitase de încurcăturile bănești. Însă acum, văzându-se în casa lui își aduse îndată aminte de cele două case nouă, și deodată și de datorii.

Nădejdea, siguranța ce-o avu până acum începă să i se clatine, și el făcă efortări uriașe să nu-și mai aducă aminte de datorii. Fără ele, ar măcina în tihnă piatra bună câtă o mai are, ar face bani destui și 'n vremea asta în gangul cel nou, neconținând lucrările — s'ar da de aur. Fără datorii! dar așa cu ele, nu s'ar putea ca cele două bănci să-l stelească la plată, nu s'ar putea să-i vândă toată piatra ce o mai are? Nu s'ar putea să rămână pe drumuri în scurtă vreme?

Întrebările acestea chinuitoare nu putură fi speriate cu strigătele sale; reveniră înfiorătoare îndată ce ieși doamna Marina. Încet-încet înțelegea că nu cea două bănci îl înfiorau atâta, cât mai mult gura lumii. Să audă poate peste câteva zile: „Directorul dela „Arhanghelii” a ajuns la sapă de lemn.

— Cine?

— Iosif Rodean, directorul dela „Arhanghelii”.

— Nu mai spune!

— Da, cine-ar fi crezut. Se zice c'ar fi dator mult la bănci.

— Dator, el?

— Și încă multe parale, zeci de mii!”

Lui Iosif Rodean îi părea că și aude convorbirea aceasta închipuită, că-i și vede pe oamenii cari vorbesc mirați, și pe buzele cărora încremeneau în urmă surisuri de batjocură.

„Nu! Nu voiu ajunge niciodată aici” își zicea el cu vocea tare. „Am să fac bani și

am să dau de aur până ce nici nu-și vor da oamenii bine seama că gangul cel vechiu e părăsit. În câteva zile am să descoper vâna de aur!"

El umblă cu pași grei prin casă, se trântea pe-un divan, se ridică din nou numai decât și pufăia pe nări ca o locomotivă obosită. Apoi, după ce văzû că acasă nu mai poate rămâne, își încălecă calul și porni înapoi la „Arhanghelii."

Pe drum întâlni și acum pâlcuri de oameni, se miră că-i vede fără de lucru, dar nu le mai zise nimic.

El nici nu se gândi că în clipa asta fierbea satul întreg; că mulți băieși părăsira lucrul să vină în sat să vadă pe cei patru morți, dar mai ales să se încredințeze de vestea cea mare că la „Arhanghelii" ar fi spart azi noapte în mîncături din bătrâni.

Vestea aceasta se lăți ca fulgerul încă de cu noapte în Văleni. În ceasurile dimineții făcû valvă mare și în oraș. Iosif Rodean se înșelă amar închipuindu-și că el va reuși să afle aur în galeria cea nouă până a nu ajunge vestea în oraș. Credița asta eră de altfel a desnădăjduitului care se acată de-un fir de păiu să nu se innee. Dacă o veste bună aleargă pe aripi de pasere, apoi veștile rele, cele mari, sunt duse pe aripi de vânt.

Întunerecul încă nu se împrăștiase de pe sat când pe văi, pe colnice, pe cărări se vedeau tot mai multe puncte de lumină, cari se clătinau, descriau cercuri largi, ori lăsau dăre luminoase în aer. Abia aduseseră pe cei patru morți, abia-i așezară pe lăviți, și vecinii treziți de vecini, se sculară înspăimântați, își aprinseră lumânările și se apropiu din toate părțile de casele în cari zăceau morții.

Băieșii cu fețele pământii înlemneau lângă cei striviți de stîncă, femeile se boceau în gură mare; fierberea care ținu apoi neconținut pîn' a treia zi, se începû.

Apoi pe la porțițe, în mijlocul drumului chiar, erau tot mai dese pâlcurile de oameni, cari nu mai isprăveau fel de fel de istorii despre asemeni nenorociri. Începeau cu „Arhanghelii" și cu cei patru morți și ajungeau departe cu zeci de ani înapoi. Spargerea în mîncături din bătrâni dela „Arhanghelii" eră apreciată de băieși în deosebite chipuri, dar cei mai mulți erau convinși că-i un semn rău.

„O să dăm de-acum îndărăpt, tovarăși.

— Signalul s'a dat la baia cea dintâi.

— Oho, nu „Arhanghelii" a început mai întai cu răul.

— Celelalte ce-s? la niște visunii!

— Să ne ferească Dumnezeu de primejdie!

— Să ne scape de ceasul cel slab."

Peste tot băieșii vorbeau cu părere de rău despre Iosif Rodean.

„Așa director mai rar!

— Eră aspru de mama focului, dar plăteă bine.

— Va fi strâns averi!

— Mai știi?"

Erau însă destui cari vorbeau despre „Arhanghelii" c'un fel de satisfacție.

„Ce-i pasă directorului, ala-i sătul odată!

— Nu-l vezi că s'a făcut cât o vită?

— Cel puțin va putea jucă de-acum în tihnă cărțile!"

Cei cari erau interesați mai deaproape la „Arhanghelii" se simțiau în mare nesiguranță. Adevărat că vor putea să care piatră cu carele ori cu caii și dela alte băi, dar cu plată mai puțină, și unde mai pui că aducând piatră directorului puteai alege în dragă voie brușii cari aveau aur mai mult! Tot așa și cei cari spărgeau piatra și o mărunțiau cu ciocanele: la ce baie vor mai află piatră ca la „Arhanghelii" din care să poți strecură în buzunar de cincî-șase zloți pe zi, fără să faci nici o pagubă stăpânului? Și cum foarte mulți Vălenari erau angajați la „Arhanghelii", satul întreg eră în fierbere.

V.

23 În dimineața aceleiaș zile posomorite de Noemvrie Dochîța eși grabnică pe porțiță și o luă pe drum în sus spre birtul lui Spiridon, s'aducă, ea de obicei, cognacul de dimineața. Ea pășia mărunt, în vârful ghetelor, ferindu-se pe cât putea de tînă. O năframă moale de lână cafenie ș'o strîngea c'o mână deasupra pieptului plin și tare. Năframa eră mare, îi înfășură spatele; sub ea, de amîndouă părțile i se vedeă o parte dela mîne-cile albe ale cămeșii. Eră cu capul gol, cu părul făcut conciu în ceafă, iar șuvițele dela tîmple și deasupra frunții erau încrețite cu fierul. Obrajii ei erau plini și înfloriți, iar ochii ei rîdeau neconținut. Mergă veselă, ușoară, săsăind printre dinți o melodie de romanță.

Mergă ea însăș s'aducă cognacul de dimineața, și aceasta o făcea de mai bine de-o jumătate de an, de când nu mai ținea slujnică. Ea își dădea din cât se pricepea silința să se deosebească tot mai tare de celelalte vâlenărence, cum se și cădea unei primărese, dar pentru aceea nu se sfiă să meargă singură la birt să cumpere beutură. Că nu mai ținea slujnică se datoreă unei întâmplări cam încurcate, la care Dochîța nu se prea gândia bucuros. Prin Maiu primarul sosi într'o seară târziu dela oraș, și cum intră în casă tiptil ca de obicei i se părû că o umbră ar fi

trecut prin fereastra de cătră grădină. Primarul, de când o luase eră mereu prepuelnic și acum pe-aci să-i dee drumul Dochitei. Dar femeia se jură în fel și chip, pe cele sfinte și pe cele necurate, dacă va fi ea vinovată, dacă nu i s'a părut primarului. Astfel ea se alege în seara aceea deocamdată numai cu o bătaie — soră cu moartea. Dar din ziua următoare Dochița băgă de seamă că bărbatul ei și-a făcut ochii în patru, și că nici un pas nu mai poate face, fără ca el să știe.

Astă însă nu eră vieață pentru Dochița! Erau prin Maiu și trei feciori din sat cari îi făceau prezenturi. Deci își puse gura pe slujnică, și deodată n'avu ochi s'o mai vadă. Nimic nu mai eră bine ce făcea, o vorbă n'o mai spuneă pe n'teles, biata fată. Și din ocări, din palme, din ghiolduri n'o mai scoteă primăreasa. Azi așa, mâne așa, poimâne iară. Primarul Cornean băgă de seamă, așteptă ce așteptă, apoi într'o zi îi zise cu mânie:

„Ce ai cu fata asta de n'o mai poți suferi?”

— Am eu ce am! — răspunse cu dăcă Dochița.

„Nu că ai ci să-mi spui. Nu te poți plânge de ea; după cât văd eu ea-și face lucrurile.”

Dochița tăcu un răstimp, privi în pământ, se sili să roșească, apoi când simți că-i obrazul plin de sânge, își ridică ochii scânteietori spre Cornean și-i zise:

„Nu mai vreau s'o văd în ochi. Nu mai pot trăi cu ea în casă.”

— Dar ce ai, pentru Dumnezeu? Ce ți-a făcut?

— Ori ea ori eu! — strigă cu mânie Dochița — să știi odată la care ții tu mai mult!

— Eu? — făcu mirat primarul dar și măgulit într'aceeaș vreme:

„Da, tu. Nu mai mă înșelați voi pe mine. Încă azi să se hotărăscă! Ori-ori!” Primarul, tot mai încântat, tot mai vesel, tot mai îndrăgostit i se jură pe câte-s în soare că nu-i vinovat, că nici nu se gândește la slujnică.

Atunci Dochița începă să plângă. La început părea că plânsul îi vine în silă, dar suspinele se tot îndesau, se tot înlanțuiau până ce sfârși izbucnind în hohote adânci. Primarul se sguduî de durere, el o iubiă pe Dochița, așa cum îi porunceau simțurile lui hrănite mereu de traiu bun și de beutură, o iubiă ca pe o femeie tânără, în vârtute, și pe care volă să o vadă mereu frumoasă. O îmbrățișă, o sărută cu patimă.

„Așadar mă lubești tare, Dochito?” o întrebă privind-o în ochi.

În loc de răspuns femeia îl lovi cu palma peste gură.

Încă în ziua aceea primarul dădu drumul slujniciei și încetă de-a o mai supraveghia

pe Dochița. Eră chiar vremea, căci, încă vr'o zi două și cei trei ar fi crezut că Dochița i-a părăsit pentru alții.

Astfel ea, neavând slujnică, mergeă singură după beutură, mergeă veselă și pentru că simțiă înainte gustul plăcut al cognacului. Dochița se deprinsese demult cu beutura, dar de când eră primăreasă le alegeă foc, și nu-i plăceau decât beuturile cele mai scumpe. Și nu se puteă plânge că nu i le îmbiă destui, pe lângă primarul Cornean. Vreo zece băieși stăteau în picioare în jurul unei mese rotunde pe care făceau cerc păhăruțele cu rachi, când intră Dochița în birtul lui Spiridon. Ea fu surprinsă că nici unul din cei zece bărbați nu o întâmpină cu zâmbetul pe care eră obișnuită să-l vadă de mulți ani pe buzele bărbaților, când îi dedeau binețe. Acum vreo trei-patru îi dădură „bună dimineața”, destul de rece, și cu toții începură deodată să vorbească în taină.

Dochița îi privi bănuitoare o clipă, apoi se apropie de Spiridon și-i dădu sticluța.

„Cognac poftiți?” întrebă birtașul c'o voce străină, ea și când niciodată Dochița n'ar mai fi cumpărat dela el nimic.

„Se n'țelege, ce mai întrebî?” răspunse Dochița, și peste umăr aruncă din nou o privire cercetătoare spre băieși.

Spiridon îi umplu sticluța și i-o întinse c'un geamăt.

„Parcă ești bolnav, Spiridoane?” întrebă femeia.

„Ei, parcă de boală ne plângem noi!” făcu nemulțumit birtașul.

„N'ai dormit bine astă noapte?” zise iar Dochița, neîndurându-se să plece. Simțiă parcă o taină în jurul său, și 'n vocea lui Spiridon și în fețele și privirile celor zece băieși.

„Nu prea, primăreasă!”

— Și ce te doare? la să văd n'aș ști eu un leac?” zise Dochița, și acum se învârti într'un călcăiu și văză că toți băieșii privesc la ea.

„Dar ce-i cu dumneavoastră? zise ea, nu mă mai cunoașteți?”

Ea zâmbeă mereu, eră veselă ca de obicei și aruncă mereu priviri cu multe înțelesuri.

„Se vede că dumneata nu știi nimic”, zise un băieș cu gura de jumătate.

„Ce să știi?”

— Ce s'a întâmplat la „Arhanghelii”.

— N'am de unde ști, căci, abia m'am sculat și 'n cășm' am intrat' vorba cântecului” răspunse răsând Dochița.

„Si ce-i la „Arhanghelii”? întrebă ea îndată. Aur slobod?

— Oho! — făcură vreo câțiva.

„Alta ce să fie?”

— Intr'adevăr domnul primar n'a fost încunoștințat?" întrebă Spiridon.

"Să fie încunoștințat că...?" făcu Dochîța aplecându-se spre Spiridon ca și când ar fi avut gust de glume.

"Că la „Arhanghelii” au spart în mîncături, nu mai este aur” răspuse Spiridon, scandalizat de purtarea mîinii.

"Nu mai este aur?" întrebă, pîlînd pe-o clipă, Dochîța și întorcîndu-se spre cei zece.

"Adevărat, răspuse un băieș, și pe deasupra patru oameni omorîți de baie.

— De oameni e pagubă!" oftă cu durere Dochîța. „Cine-s?" întrebă sbicîndu-și o lacrimă cu mîneca iei. Ii spuseră numele celor patru.

"Dar pagubă e și de aurul cel mult" zise un băieș.

"Aur, da că sunt oameni, dacă sunt bărbați, iar mai pot află. Dar un om dacă moare nu se mai scoală.

— Zău că nici „Arhanghelii” nu vor mai învia, după cât se pare", zise alt băieș.

"Ridice-se 'n cer, c'au stat de mult în Văleni" zise rîzînd Dochîța. „Li se va fi urât și lor pe pîmînt. Dacă nu mai sînt „Arhanghelii” sunt alte băi, vor mai fi și altele."

Cuvintele din urmă le zise ieșînd pe ușa birtului.

"Mîiereș și dracu", zise cu tristeță Spiridon.

"Las' să mai fie și de-acestea! Se vaicăară destule prin sat", răspuse un băieș.

Dochîța în drum spre casă își făcu repede tot planul de luptă pentru viitor. Mergea tot așa de repede, tot așa de ușoară ca și cum venise. Ea nu pierduse nimic, tinereță și-o simțea încă în floare, și ea, în toată viața numai pe tinereță ei s'a răzîmat. Ajunsesse la o cotitură, când băgă de seamă la stînga un grup de băieși cari se sileau să-l oprească pe bădicul Ionuț Ungurean din drum. Dochîța se oprî și începî să asculte.

Bădicul eră roșu de mînie, eră cu ochii tulburi și dădea mereu din mîni.

"Lăsați-mă să mă duc la el!" strigă bădicul clătîndu-se pe picioare.

Deși eră de dimineață Ionuț Ungurean eră afumat binișor.

"E de geaba, bădicule, nu te mai duce", zise un băieș țînîndu-l de mîneacă.

"Nu se poate. Nu cred ce-mi spuneți voi! Cum? Unde?" întrebă aiurît bătrînul.

"E adevărat ce-ți spunem, bădicule. Te liniștește! Am spart în mîncături. Noi de-acolo venim. Te liniștește și vino acasă. Lasă-l pe directorul. Nu-i bine să dai azi față cu el.

— Dar când vă spun că nu se poate!" se încapătîna bădicul. „Mie-mi trebuie bani, bani mulți, advocatul mi-a bătut telegrafu că

se 'mpușcă! Înțeles-ați? Se 'mpușcă! Voi mințiți, lăsați-mă să mă duc la directorul!"

Ei se smînci din mîinile celor cari îl opriau și pornî clătîndu-se spre locuința lui Iosif Rodean.

Dochîța zîmbi și-și continuă drumul.

Primarul Cornean o așteptă șezînd la masă.

"Ei, lelișo, aduci?"

Dochîța puse sticluța pe masă, luă un pîhărel, îl umplu, îl beu, și-i zise apoi:

"Babă nu lelișă, iubite. Babă voui fi de aici încolo!"

— Ei, ei, ai îmbătrînit așa de 'ngrabă? În drum pîna la Spiridon și înapoi?" o întrebă primarul, întinzînd mîna s'o ciupească de obraz.

Dochîța se feri și zise:

"Da, iubite, într'un drum și mai scurt ca asta poate cineva să și încărîntească dacă..."

— Dacă-i iasă un vrăjitor în cale", o întrepruse repede Cornean.

"Dacă aude o veste așa de cumplită! Aurul la „Arhanghelii” s'a isprăvit, bădică!"

Dupăce spuse cuvintele acestea Dochîța se învîrî într'un călcăiu și se aplecă repede înaintea unui dulap, îl trase, scoase zahăr, îl puse pe masă și începî să pregătească cafeaua cu lapte. Pe Cornean nu-l mai învrednici de nici o privire.

Primarul încă nu beuse nimic în dimineața asta, eră treaz cînd îi spuse Dochîța vestea, dar acum capul i se umplu de văjeituri, și se simți ca într'un chef tîrziu de după miezul nopții.

Dar cînd îl chemă nevasta la dejun el se trezi și o întrebă c'un zîmbet:

"Ce-ai spus tu? Mi se pare c'ai spus ceva?"

— La „Arhanghelii” au spart în mîncături" — zise cu răceală Dochîța. — Știi că de mult spuneau băieșii că ciocanele au răsunset prelung.

— Glumești de bună seama", rânji primarul privind-o cu ochii prostiți.

"Ar fi bine să glumesc, dar e adevărat. Mi-a spus Spiridon, au întărit zece băieși, pe urmă l-am văzut pe bădicul Ungurean mergînd la directorul. Nici el nu crede, ca și tine. Dar acum vino la cafea că se răcește", zise ea arătînd ceșcile ce abureau pe masă. Ea luă sticluța și-și umplu a patraoară pîhărele.

Dar primarul nici nu se uită spre masă. El spionă mereu cu privirile pe femele, i se părî că vrea să-i pună o cursă, să-l îndeparteze de-acasă, ca să se poată întîlni cu altul. Credea așa și pentru faptul că n'o vedeă pe Dochîța nici supărată, nici desnădăduită, ci dimpotrivă, iată beu al patrulea pîhărel de cognac și al lui încă nu-l umpluse niciodată, cum făcea de obicei pîna acum.

„Voiu ști îndată adevărul — zise primarul ridicându-se — dar de mințești dai de dracul cu mine”, zise el cu vocea șuerătoare. Iși luă pălăria și ieși.

Dochița ridică din umeri, în loc de orice răspuns, și așezându-se la masă începă să-și soarbă în tihnă cafeaua.

Vasile Cornean porni pe drum aproape alergând, nu mai vedeă băltoacele în cari călcă, improșcând cu stropi murdari în toate părțile, nu mai vedeă bolovanii de cari se împedecă. Ajunse foarte repede la locuința directorului.

Dar pe când nimerise el Iosif Rodean se întorsesse la „Arhanghelii”.

Pe bădicul Ionuț Ungurean îl află însă în curte, între muncitorii dela pive; bătrânul stătea între ei cu capul descoperit, ascultă grozăvia, îi privi uluit. Când îl văzù pe primarul ridică brațul drept, făcù un gest de disperare, ca și când totul s'ar fi sfârșit, și-i zise:

„Cine-ar fi gândit, tovarășe! Cine-ar fi gândit! — Așadar e adevărat?” întrebă Cornean cu vocea stinsă.

Nu-i mai răspunse nimeni. Oamenii își văzură de lucru și cei doi tovarăși dela „Arhanghelii” ieșiră încet, amețiți pe poartă.

Cară încărcate cu piatră, căluși purtând în spinări coșercile dășăgite, treceau mereu pe drum spre marea uimire a celor doi șocierii. O vreme îndelungată ei nu-și ziseră un cuvânt, aveau senzația că-i sfârșitul lumii și se scârbeau că trebuia să se ferească mereu de carăle încărcate.

„Și chiar acum avocatul-mi bate telegrafu că se 'mpușcă!” izbucni în urmă bădicul Ionuț, sfârșind o serie de gânduri.

„Ei, se 'mpușcă!” zise cu disgust Cornean. „Tu nu-l cunoști, e în stare să se omoare. Tu nu-l cunoști”, răspunse repede bădicul.

„Și-apoi, ia spune-mi ce-ar putea face alta fără bani într'o vavilonie ca aceea, unde nu cunoaște pe nime? Ia să-mi spui, că noi cari suntem acasă ce ne facem fără bani? — Tot îmi vine să nu cred!” zise în silă primarul.

„D'apoi mie? Pții... dacă n'ar fi adevărat.” Între „ptii” și cuvintele celelalte bădicul slobozi o injurătură de slugoii.

„Trebuie să mergem la baie numai decât”, zise primarul.

Ungurean bătrânul se uită la el nehotărît. Bădicul nu mai se încumetă de mult să încalce, iar pe jos îi eră prea povară să meargă până la „Arhanghelii”. Și de patru ani nu mai fusese la baie. Și, acum, părea că i milă să-și tulbure comoditatea. Se obișnuise așa de mult cu traiul tihnit, cu șederea continuă, încât nu se mai putea închipui altfel. Erau

zile întregi când nu făcea altceva decât să se mute de pe un scaun pe altul, cu vinul după el. Îi părea că-i cu neputință să meargă până la „Arhanghelii”, chiar când îl chinuia o îndoială așa de cumplită. Dar poate că în sufletul său simția, numai nu voia să-și măturisească, știă că nu mai încape nici o îndoială.

„Trebuie să mergem numai decât”, zise iar primarul.

Trimiseră doi ficioarăși cari se întoarseră numai decât aducându-le caii în galop. Cornean se avântă repede în șea, dar bădicul începă să geamă, să tot dea târcoale în jurul calului și nu se putea hotărî să pună piciorul în scăriță. Primarul descălecă, îi ajută lui Ungurean, îl ridică aproape în șea, apoi încălecă din nou și porniră.

„Ho-ho! mai încet! gemu bădicul, mai încet că mi se sguđuie creerii.”

Fu un cliu și pe el și pe primarul până ce ajunseră la „Arhanghelii”.

Primarul fu silit să-și țină calul în pas, cel mult în trap domol. Ori de câte ori pornia mai repede, bădicul Ionuț gemea și blăstămă: fugea și calul de sub el și Ungurean se sguđuia amaric. El nu se mai putea ținea cum se cade în șea, ședea parcă cu întreg trupul său greoiu, cu formele lățite, moi, dăbălate. La fiecare sdruncinare bădicul blăstămă calul, drumul, „Arhanghelii”, viața întreagă. Pe sine însuși se dădu de nenumărate ori dracului.

Când ajunseră la baie directorul eră în galeria cea nouă; intrase să supravegheze de aproape bucățile de stâncă pe cari chiar mai înainte le rusperă cele șase tunete înfundate, adânci.

„Mergem în gangul cel vechiu”, zise primarul dând calul unei străji.

Și-l dădu și Ungurean pe-al său, și-l urmă în silă pe Cornean.

„Puteți să poțitiți”, zise straja; „în eramul Nr. 3. este o lumânare pe masă”. Primarul intră, luă lumânarea și se apropie, cu Ungurean după el, de gura băii.

„Uite ce-i aici, uite ce porcie!” zicea bădicul aproape la fiecare pas, lunecând mereu în gangul umed.

Primarul nu-i răspundea ci mergea înainte cu lumânarea.

Într'un târziu ajunseră. Cornean se oprî, cercetă spărțura uriașe ale cărei bucăți omoriseră pe cei patru băieși.

„Ei, nu mergem mai departe să isprăvim odată”, zise cu năduf bădicul, care răsuffă ca un foiu.

„Unde să mai mergem? Iată aici au băit încă în noaptea trecută”, răspunse cu des-nădejde Cornean.

Ionuț Ungurean, cum nu fusese de mult la baie, iar pe ganguri nu mai intrase și mai de mult, nu se mai știă orientă. Lucrările înaintaseră mult de pe unde le știă el. Bădicul și mai înainte, dacă venia la „Arhanghelii” venia numai pentru petrecaniile ce se încingeau aici uneori, mai ales când eră aur slobod.

El se uită unde-i arată primarul, apoi, luându-și repede privirile de-acolo arată cu mâna înainte în zarea luminii.

„Dar în colo ce-i?” întrebă el.

„Gangul cel din bătrâni în care a răspuns al nostru.

— Așa dar e adevărat?” întrebă Ungurean.

Primarul nu-i mai răspunse; merse câțiva pași în gangul cel bătrân, apoi, ca și când ar simți înaintea lui un dușman îngrozitor care-l pândește din urmă, se întoarse repede și porni cu bădicul după el spre ieșire. Primarul ieși în lumina zilei ca lutul la față, bădicul părea mai năcăjit pentru zdroaba ce-o avuse, decât pentru căderea „Arhanghelilor”.

„Domnul director încă n'a ieșit?” întrebă primarul pe straja care ținea caii de frâu.

„N'a ieșit pân' acum.

— Mergem și noi!” zise Cornean și aprinzând din nou lumânarea se întoarse pe același gang până unde se începea cel nou. El credea că Ungurean îl urmează. Dar bădicul se puse pe-o laviță, și, pufind mereu, începuse să-si răsucească o țigară.

Când ajunse Vasile Cornean în fruntea gangului vreo patru băieși țineau luminițele aplecate, iar directorul cercetă cu deamănuntul bucăți de stâncă pușcate acumă de curând. Părea cufundat adânc în cercetarea asta, căci nu-l auzi pe primarul apropiindu-se, tresări numai când Cornean îi dădu binețe.

„Bine c'ai venit primarule, bine c'ai venit, tovarășe!” zise cu bucurie Iosif Rodean; ia te uită la întregul ăsta!”

Primarul se puse în genunchi și începuse să examineze cu ochiu de pricepător piatra. Directorul îi urmărea de aproape, cu lăcomie expresia feții. Când în urmă Cornean își ridică ochii, Iosif Rodean îl întrebă repede:

„Ce zici?” Ochii lui bulbucăți străluceau.

„Întregul e foarte frumos. Făgăduiește ceva!

— Cearcă aur?” îl întrebă repede Rodean.

„Se poate să cerce! Spun că întregul e minunat.

— Nu se poate! Cearcă cu siguranță. Aduceți două bucăți afară, dar nu pe ales, din pușcătura de-acum luați ori de unde două bucăți și aduceți-le repede afară”, le porunci el băieșilor. Dacă nu cearcă aur — adause directorul mergând spre ieșire — mă las să

mă 'mpuști! M'ai înțeles? Mă las să-mi dai glonț”.

Scoasă la lumină piatra eră într'adevăr frumoasă, după spusa tuturor foarte mult promițătoare, acum o nimeriseră mai întâi în gangul cel nou. Nu eră zi să nu piseze hocmanii din piatra care o scoteau din gangul acesta, dar până acum n'a cercat un singur fir de aur.

Când îl zări directorul pe bădicul Ionuț, bătă în palmi.

„Să știți că se pune aur mult la „Arhanghelii” — strigă cu bucurie Rodean. — Iată-l și pe tovarășul Ungurean!” El îi bătă cu putere palma bădicului și-i zise: „vino să vezi că nu ți-a fost zdroaba în zadar. Vină să vezi”.

Până ce pisară piatra în moșere cu ruzi grele de fier, în jurul vaselor de fier se țină mereu un cerc de trupuri plecate, de capete îndesuite. Eră liniște de moarte acum, numai sunetul ascuțit al metalului izbit se auzia căzând neîntrerupt în cadențe. După ce piatra fu mărunțită în apă până ce se schimbă într'un cîr gros, un hocman luă vasul cel de ales, un fel de vânturătoare, și nu trecu mult și cele dintâi firițele de aur se iviră. O bucurie fără de margini umplu inimile tuturor celor de față, toți zâmbeau din ochi, din față, buzele li se deschideau mereu spre răs, se auziau oftate de ușurare. Și firițele de aur se iveau tot mai multe, și fiecare fir, abia văzut chiar, meară necurmat zâmbetele, fericirea oamenilor.

„Au căzut „Arhanghelii”, trăiască „Arhanghelii”, strigă eșit din fire Iosif Rodean, când văzu că hocmanul încetează cu alesul.

„Trăiască „Nouii Arhanghelii”, strigă primarul cu însuflețire.

„Dac'ar rămâneă întregul așa, ar da aur mai mult ca de pe gangul de mai înainte”, declară hocmanul.

Bădicul se uită cu însuflețire tot numai la Iosif Rodean. Apoi, în urma tuturor zise și el:

„Vezi ce 'nseamnă să ai un om cu învățătură? Vivat directorul!” strigă bădicul râpit de entuziasm.

„Trăiască directorul!” repetară în cor ceilalți.

„Și acum departe cu toate grijile”, zise vesel Iosif Rodean. „Puteam ști că din gangul cel vechiu se va găta odată aurul, nimic nu ține până la capătul lumii. Dar, în schimb, Corăbioara-i mare, și aur mai este aici pe sute de ani.”

Cei trei societari dela „Arhanghelii” se retraseră într'un cram, și după puține desbateri hotărâră cu însuflețire că vor continua lucrările cu tot mai multă putere în galeria cea nouă.

Bădicul Ionuț Ungurean după hotărîrea aceasta fû cuprîns deodată de-o mare neliniște: își aduse aminte de avocatul, de care își uitase în cursul multelor suferințe ce îndurase în drum și în întunerecul băii.

„Of, dar asta n'ajută nimic!“ oftă el cu disperare.

Cei doi societari îl priviră mirați, cu teamă.

„N'ajută la nimic pentrucă mie-mi trebuie încă azi bani, mulți bani. Domnul din Pesta mi-a bătut telegrafu că se 'mpușcă. Și nu mai am bani!“ oftă el cu durere. „E mare ticăloșie să nu mai ai bani!“

Bădicul nu minția: când primise azi dimineață telegrama și cercetase în cassa de fier nu află decât trei bilete de câte zece. Avocatul îi înghițea tot mai multe parale, tot mai des zicea tovarășilor de petreceri: „de-acum mă 'mpușcă!“ Și bădicul, de vr'o jumătat' de an nu mai avea nici un câștig dela „Arhanghelii“, trăia din ce câștigă dela „Pintenul“ și alte băi mai mărunte la cari eră tovarăș, puneă mai ales mâna pe biletele păstrate din vremuri mai bune. Dar iată, azi dimineață băgase de seamă cu groază că din vrafal mare de bilete nu-i mai rămăseseră decât trei.

Celalalt tovarăș dela „Arhanghelii“, primarul Cornean deși câștigă dela „Arhanghelii“ nu mai avea, ca și Ungurean, căci galeria cea

nouă mîncă mai mult decât aduceă cea veche, mai aveă câteva miișoare. Aveă norocul că erau numai el și Dochîța în casă, și nu răs-biseră pân' acum să înghită tot, deși nici el nici ea nu se gândiau să fie cruțatori.

„Advocatul dumnitale va mai așteptă puțin“, zise cu răceală directorul. El știă, simția că bădicul are de gând să împrumute dela el, dar cum bani gata nu mai aveă nici el decât câteva sute, se grăbi să-l împiedece pe bădicul în cererea sa. S'ar fi simțit rănit adănc, ca cerându-i bădicul, să n'aibă de unde să-i deie.

„Nu așteaptă! Se 'mpușcă, domnule director, las' că-l cunosc eu!“ zise bădicul cu neliniște. „De nu se va fi împușcat pân' acum!“ adause îndată privind întrebător la cei doi.

„Câți bani cere?“ întrebă primarul.

„Trei sute 'n cap!“

— Și n'ai trei sute?“

Bădicul începû să-și frece cu palmele obrazii, fruntea.

„Vezi că n'am!“ răspunse el oftând.

„Dacă ajungem acasă îți împrumut eu Ratăta“, zise cu liniște primarul.

„Ptiu! Atunci e bine! Atunci se face treaba!“ zise vesel bădicul. „Bani n'am azi; dar mâne, cel mult poimâne, o să aleg măci-nișul de pe patru zile. Acum e bine.“

(Va urmă.)

Doarme marea.¹⁾

Doarme marea liniștită și din când în când ușor
Pieptul plin, rotund, și-l mișcă ca 'ntr'un tînăr vis de dor,
Și sub moale vâl de unde trupul leneș și-l întinde;
Soarele de sus o vede și mai tare se aprinde.

Tot mai des tresare-acuma pieptul plin, neprihănit
Și tot mai adănc răs-piră și tot mai neliniștit;
Soarele de sus îl soarbe și cu buze arzătoare
Focul patimei aprinde 'n pieptul fragedei fecioare.

Geme marea între țăr-muri și-și frămăntă trupul plin
Și 'n fășii cu agitate mâni rupându-și vâlul fin
Tot mai sus și-aruncă pieptul ea cu capul dat pe spate,
Par'c'ar vrea să și-l rădice pân' la soare, — și nu poate.

G. Rotică.

¹⁾ Din volumul ce se va pune în curând sub tipar.

Serbările jubilară dela Năsăud.

La 4 Octomvrie 1913 s'au împlinit 50 de ani dela înființarea gimnaziului superior fundațional din Năsăud, un eveniment de mare importanță în istoria culturală a Românilor din Ungaria, mai ales dacă ne gândim la numărul mic al institutelor românești de acest fel. Tocmai pentru aceasta toată lumea așteptă să se aranjeze în Năsăud cu acest prilej niște serbări pompoase, cari să adune la un loc tot ce neamul românesc are mai de seamă. Vremile grele, nevoile aduse de doi ani răi unul după altul, hotărîrea ca să se țină adunarea generală a „Astrei” în anul viitor în Năsăud, pentru care să se lase tot alaiul și toată pompa, scurtul timp disponibil pentru pregătiri și împrejurări de altă natură au determinat factorii competenți să hotărască ținerea festivităților în cadre restrânse și direcțiunea gimnazială a și lansat prin ziare un anunț în acest înțeles deodată cu trimiteră invitărilor. Astfel mulți din cei cari ar fi voit să vină la Năsăud, în credința că nu se face nimic, au rămas acasă. Dar cu toate acestea s'a adunat un public destul de numeros, compus mai ales din foști elevi ai liceului, veniți chiar și din cele mai mari depărtări, iar serbările jubilară, cu tot cadrul lor redus, s'au desfășurat în mod vrednic, au fost pline de însuflețire și înălțătoare de inimi.

Vineri, în 3 Octomvrie, seara la orele 6 elevii s'au întrunit în curtea gimnaziului, de unde în frunte cu steagul în sunet de tobă și trimbiță au mers în fața edificiului gimnazial, care, întocmai ca și edificiile din jur, eră cât se poate de frumos luminat, și înaintea direcțiunii gimnaziale coriștii au executat mai întâiu „Imnul poporal” ca omagiu Maj. Sale monarhului, sub patronajul căruia s'a înființat liceul care aveă să-i poarte numele. Urmă apoi „Oda gimnaziului”, iar un elev salută corpul profesoral mulțumindu-i pentru grija și sfaturile părintești cu cari își crește fiii sufletești și asigurându-l că sămânța aruncată va găsi loc roditor și va prinde rădăcini adânci în sufletele tinere ale colegilor săi. Răspunse directorul Ioan

Ghetle îndemnând tinerimea la muncă și înaintare, punându-le la inimă pilda marilor binefăcători ai institutului și îndemnându-i să fie oamenii faptelor, nu numai ai vorbelor. De încheiere se cântă o „Horă”. De aci plecară, însoțiți de mulțimea curioșilor cari mișunau pe străzile Năsăudului, la edificiul administrației fondurilor, unde se cântă din nou „Oda gimnaziului” și încă o cântare în care se preamăresc fundatorii, iar un elev în numele consoșilor săi dete expresiune sentimentelor lor de recunoștință și admirațiune față de întemeietorii institutului, acei idealști neîntinați de materialismul modern, cari cu jertfe de sânge au pus temelie acestui institut menit să lumineze mintea și sufletul urmașilor lor, și mulțumi patronilor actuali pentru grija și dragostea arătată față de el și față de elevii lui. A răspuns cu mult avânt prezidentul fondurilor, Dr. Vasile Pahone, îndemnându-i pe elevi să fie totdeauna cu recunoștință față de fundatori, să-i iete de pildă pe acești oameni simpli, cu puțină carte, dar cu inimă mare, cari au știut prețui cultura și limba strămoșească și lipsindu-se pe sine, „trăgându-și dela gură”, au făcut cu puțință întemeierea liceului, care a dat neamului nostru atâția bărbați vrednici, începând dela umili învățători sătești și până la treptele arhieriești. Din pilda strămoșilor să învețe și ei să jertfească pentru binele neamului de căteori va cere trebuința. O cântare potrivit încheie serenada.

Se improviză apoi o cină comună în hotelul „Rahova”. A fost multă animație, s'au auzit frumoase amintiri și puteau să lipsească unele înțepături distonante. Dragostea tuturor a încunjurat în special pe poetul G. Coșbuc, care încă eră de față. „Dacă gimnaziul nostru — a zis unul dintre cei cari au luat cuvântul — ne-ar fi dat numai pe Coșbuc, încă și-ar fi împlinit cu prisosință datoria față de cultura românească”.

Sâmbătă dimineața oaspeții și tinerimea au luat parte la liturghia solemnă oficiată în frumoasa și încăpătoarea biserică din Năsăud. Pentru sufletele fundatorilor, patro-

nilor și profesorilor morți s'au ridicat rugăciuni din partea a 14 preoți în frunte cu canonicul Dr. Octavian Domide, care la sfârșit a rostit o predică bine simțită și cât se poate de instructivă, tâlcuindu-le tuturor adâncul înțeles al cântecului improvizat cu 50 de ani înainte de asta de teologul Ioan Marte Lazar și aducându-le aminte tinerilor de datorințele, ce le au față de patrie și tron, față de biserică, neam și limba românească. Afară de aceea încă doi cetățeni ajutară la sfânta slujbă. Răspunsurile și „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu” pentru ziua jubilară le cântă cu multă precizie corul mixt al elevilor sub conducerea profesorului A. Bena.

După liturghie publicul, în frunte cu poetul G. Coșbuc, delegații liceului din Blaj Al. Ciura și G. Precup, Solomon Haliță, Sever Mureșan, Iuliu și Constantin Moisil, L. Anton, Romul Ionașcu, D. Știopoaie, Nițu Marica, proto-popul Dăianu și alții veniți din depărtări mari, preoții, patronii, corpul profesoral și tinerimea școlară s'au adunat în „aula” gimnaziului pentru a lua parte la ședința festivă. Directorul gimnazial printr'un călduros discurs ocazional, în care arată însemnătatea solemnității și își aduse aminte cu pietate, admirație și recunoștință de vrednicia „cătanelor negre” din al doilea regiment românesc de graniță și a fondatorilor, deschise ședința și dete cuvântul profesorului Dr. Nicolae Drăganu, care rosti un discurs festiv mai lung, făcând o reprivire istorică asupra celor 50 de ani de existență a liceului năsăudean. În resumat a spus următoarele:

Popoarele cu oarecare cultură sunt conștii de însemnătatea trecutului lor și totdeauna și-au sărbătorit evenimentele mari din viață și și-au slăvit eroii, atât pe cei de pe câmpul de luptă, cât și pe cei de pe cel al literelor

și al artelor. Cuvine-se ca și noi să aducem un prinos de pietate și recunoștință față de acei grănițeri simpli, dar idealști cu suflet generos și mare, cari — prin un deosebit simț de conservare — au înțeles că ade-vărata luptă dintre popoare are să se dea pe terenul cultural, și prin un lung șir de lupte și privații, un lanț de stăruințe și jertfe, s'au îngrijit de ceea ce li-se părea lor mai bun: luminarea minții și a inimii urmașilor lor. Duși prin bătălii în țeri depărtate, gândul lor sbură mereu la ai lor. În drumurile lor ei au avut prilej să cunoască popoare mai

Gimnaziul vechiu din Năsăud.

înaintate, cu civilizație străveche, iar prin comparație cu stările de-acasă vedeau primejdia, ce le amenință neamul, dacă nu s'ar îngriji de cu vreme de asigurarea viitorului lui prin educație potrivită și întemeierea unor mijloace menite să le scoată urmașii din negura neștiinței la farul luminos al culturii. Virtuții răsboinice a strămoșilor lor „fiii lui Marte de pe valea Rodnei” voiau să-i însoțească a doua „Rediviva virtus Romana”, pe cea a culturii: „să zidească altare și temple mărețe Minervei.”

Încercări de a se deschide un gimnaziu în Năsăud se făcuseră încă la sfârșitul secolului al XVIII-lea aducându-se spre acest scop 4 călugări Basilitani din seminarile Blajului. Cât timp a stat granița militară însă planul a rămas nerealizat, căci pentru scopurile militare și administrative erau suficiente deocamdată de curând înființata

școală normală — la început latino-germană, apoi germană și în sfârșit română — și institutul militar.

După desființarea graniței la 1851 destinându-se „fondul de provente” pentru scopuri școlare, frunțașii granițeri, cari aveau la inimă progresul cultural și interesul pentru școale, chiar și înainte de recăștigarea definitivă a dreptului de proprietate asupra fondului își băteau capul mereu, cum să ridice pe lângă celelalte școale primare existente și un gimnaziu în valea Rodnei. Astfel în „Învoirea” dela 1861 hotărârea, ca din acest fond numit de aci înainte „școlastic central” să se susțină înainte de toate un „gimnaziu complet național român”, în care „limba învățământului pentru totdeauna, cât va sustă acest institut, să fie cea română”, apoi un convict, o școală reală, o școală normală cu 4 clase, o școală de fete și 5 școale triviale în comunele: Sângeorgiu, Telciu, Zagra, Monor și Borgo-Prund. Noul institut avea să se numească „gimnaziul Francisc Iosefian” și să aibă caracter „greco-catolic” și inspecțiunea asupra lui, precum și a fondului menit pentru susținerea lui, să-i revină pe lângă guvern și oficiul politic districtual din Năsăud — în șirul întâiu consistoriului episcopesc diecezan din Gherla.

În urma unei informații private despre aprobarea hotărârilor cuprinse în „Învoire”, care însă urmă numai la 4 resp. 15 Maiu 1864, granițerii noștri își deschiseră solemn gimnaziul încă în 4 Octomvrie 1863, așezându-l în edificiul, care fusese pe vremuri locuința maiorului.

La sfârșitul anului școlar 1866/7 gimnaziul inferior eră complet și încă în acest an se făcură pașii de lipsă pentru a se putea deschide de aci înainte an de an și cele 4 clase ale gimnaziului superior. În anul 1870/71 se completă și gimnaziul superior. În 8 Ianuarie 1871 i se dete gimnaziului nostru dreptul de publicitate provizor și curând după aceea, prin sosirea întăririi „Instrumentului fundațional”, și cel definitiv. Implicit se recunosc publicitatea definitivă a gimnaziului și prin aprobarea prealaltă a „Statutelor” fon-

durilor dela 31 Decemvrie 1888, în înțelesul Ș-lui 3 al cărora are să se susțină un gimnaziu în Năsăud.

Primul examen de maturitate se țină în 3 și 4 Iulie 1871 fiind examinați 16 inși, toți foști elevi ai gimnaziului năsăudean.

În felul acesta gimnaziului i se dete putința să progreseze în toată privința și să se facă vrednic de menirea ce aveă și de jertfele pe cari patronii și susținătorii le aduceau pentru el, fiind un centru de cultură românească, la care puteă să alerge și fiul celui din urmă țaran al ținutului.

Organizarea gimnaziului se făcū la început după dispozițiile cuprinse în Entwurf-ul contelui Leo Thun, publicat la 1849. Intrând în vigoare la 1883 noua lege pentru școalele medii din Ungaria, gimnaziul nostru a trebuit să se conformeze întru toate dispozițiilor acestei legi, care, împreună cu modificările și întregirile ulterioare, servește și astăzi ca normă în acest institut.

La 2 Octomvrie 1886 comisarul regesc Br. Desideriu Bánffy în o scrisoare adresată comisiunii fondurilor îi făcū cunoscut acesteia, că gimnaziul din Năsăud nu mai poate fi privit și numit gimnaziu „autonom confesional”, ci „fundațional”, și astfel stând sub conducerea și controlul nemijlocit al statului, comisiunea și comitetul fondurilor școlare năsăudene au datorința să se îngrijească de acum înainte numai de partea administrativ-economică a gimnaziului și poate să aleagă profesorii, cari vor trebui aprobați din partea guvernului; în toate celelalte afaceri didactice și disciplinare însă gimnaziul este supus directorului suprem al cercului de învățământ al Clujului și guvernului.

În 4 Octomvrie 1887 s'a pus piatra fundamentală a noului edificiu gimnazial, iar în aceeaș zi a anului următor, când se implineau 25 de ani dela înființarea gimnaziului, se aranjară frumoase festivități jubilar, în cadrul cărora se sfinți noul edificiu și steagul gimnazial și se serbă onomastica Majestății Sale. Cu această ocazie comitele suprem și comisarul regesc Bánffy încunoștință, că, dupăce afară de universitate nici un institut din patrie nu poartă numirea de „Francisc

Iosefian", consiliul ministerial nu permite, ca gimnaziul din Năsăud să mai poarte numele Majestății Sale.

Dela 1888 până astăzi nu s'a petrecut nimic mai remarcabil în privința istoricului școlii noastre. Acest sfert de secol a fost de liniște și muncă. Gimnaziul și-a urmat mersul regulat și dezvoltarea naturală. Patronatul și corpul profesoral au lucrat din răspuțeri, ca să ridice nivelul moral și material al institutului, și chiar acum sunt în curgere dezbaterile pentru întemeierea unui convict pe lângă gimnaziu conform intențiunii fondatorilor.

Peste 60 de profesori au stărut până acum în ogorul culturii românești la gimnaziul nostru. În ce privește elevii, numărul anual al celor înscriși până la 1882/3 nu atinsese suma de 200, pe cea de 300 o ajunse mai întâiu la 1899/900, iar maximul de 316 la 1902/3 și 1910/11. De tot au fost înscris 10.965, din cari, repășind 509, au rămas și au fost clasificați 10.456. Au făcut maturitatea 878. În privința naționalității, afară de un număr neînsemnat de Maghiari, Germani, Evrei, Armeni și 1 Ceh, toți au fost Români, cei mai mulți greco-catolici, iar mai puțini greco-orientali. Partea cea mai mare a elevilor a venit din Năsăud și comitatele din jur. Dar a fost un timp, când gimnaziul nostru avea elevi și din Bucovina și Moldova. Cei mai mulți dintre ei au fost și sunt fii de plugari, învățători, preoți, și alți funcționari

mai mici, avizați la hrana adusă de-acasă în „dăsagi" odată pe săptămână. Pentru instrucția elevilor stau la îndemână bogate

Gimnaziul nou din Năsăud.

colecțiuni, iar pentru ajutorarea celor săraci s'au creat mai multe fundații și „Masa studenților", care astăzi dă prânz gratuit la 14 școlari. Se mai găsesc și privați, cari dau ajutoare de bani și cărți celor lipsiți. Numărul cărturarilor foști elevi ai gimnaziului

năsăudean, cari însă n'au ajuns să-l termine, îl putem socoti de cel puțin 2000—3000. Între cei cari au făcut examenul de maturitate sunt de aceia, cari au ajuns în posturile cele mai înalte, în cari după împrejurările dela noi pot să ajungă fiii neamului nostru. Mulți implinesc cu cinste funcțiuni distinse în Țara Românească, în Bucovina și alte părți locuite de Români. Podoaba și mândria institutului nostru este poetul Gheorghe Coșbuc, ale cărui prime încercări poetice se păstrează cu sfințenie în arhiva societății de lectură a elevilor noștri.

O deosebită îndestulare și mângâiere ne cuprinde sufletul, când vedem această pleiadă de creștini adevărați, cetățeni vrednici și membri folositori dați neamului, patriei și peste tot omenimii, cari au ieșit toți din acest institut creat cu jertfe de sânge. Fie ca el să rămână încă mulți ani în slujba neamului și a culturii românești! Memoria întemeietorilor și sprijinitorilor școlii noastre să nu ni se șteargă niciodată din suflete!

După aceasta un elev declamă „Imnul” (Cantata) de A. Bârseanu, iar prezidentul comisiunii fondurilor în numele susținătorilor liceului salută cu dragoste părintească și felicita corpul profesoral și pe elevi pentru norocul de-a fi ajuns aceste zile de sărbătoare și le dorește să trăiască încă mulți ani, ca să poată munci cu folos pentru binele și înflorirea institutului și a neamului.

Profesorul G. Precup, unul dintre delegații liceului din Blaj, dete cetire unei puternice și avântate adrese din partea profesorilor dela cel mai bătrân tovarăș de muncă și cel mai vechiu izvor de cultură pe meleagurile acestea.

Se cetiră apoi telegramele de felicitare dela gimnaziile din Brașov, Beiuș, Brad, Școala de fete a „Asociațiunii”, Liceul Carol I din Craiova, dela episcopii Hossu și Cristea, deputatul Dr. Pop, profesorul universitar S. Mândrescu, pedagogul V. Borgovan și dela mulți alții, mai ales foști elevi.

Ședința se încheie cu un imn ocazional cântat de corul elevilor și apoi urmă prânz comun în hotelul „Rahova”.

Seara se aranjă din partea elevilor o serată declamatorică-muzicală împreună cu joc cu un program, ce e drept, modest, dar bine executat. A fost lume multă și multă însuflețire, frumoase costume și jocuri românești până în dălbe zori.

Amintim încă că cu acest prilej profesorii Virgil Șotropa și Dr. Nicolae Drăganu au scris și o voluminoasă istorie a școlilor năsăudene, peste 400 pagini, care în zilele acestea se va pune în circulație, iar un grup de foști elevi a luat inițiativa să se bată o medalie comemorativă, din care să se dea un exemplar de aur ca omagiu liceului. În curând va fi gata și aceasta. D.

Când veștede frunze s'or cerne...

Când veștede frunze s'or cerne în vânt,
 lubito, să vii să mă cauți. Sub deal,
 Află-vei în umbră de crâng un mormânt
 Și-o mână de flori de migdal.

Tu florile 'n păru-ți le prinde răzând,
 Sunt florile inimii rupte în vis. —
 Cuvintele-ți scumpe păstrate în gând
 Și ultimul-mi cântec nescris.

Salonic.

P. Papazissu.

Dări de seamă.

Quo vadis, Austria? Ein Roman der Resignation, von einem österreichischen Offizier. Vita-Verlag, Berlin Ch., 1913.

De-o vreme încoace în presa europeană se discută, cu tot mai multă stăruință, o chestiune arzătoare: Austria vrea într-adevăr să continue rolul de „om bolnav” pe care l-a avut până acum Turcia? Autorul romanului *Quo vadis, Austria* (Unde mergi, Austria? ... Un român al resemnării) analizează și el această chestiune cu o nimitoare îndrăzneală, care în Austria a avut ca urmare sechestrarea romanului.

În realitate, acest „român al resemnării” nu este un român. Este mai mult o mărturisire de credințe politice a unui om, care și-a pierdut toată nădejdea în viitorul unei țări, în slujba căreia și-a pus toate puterile, intrând în rândurile apărătorilor ei. E mărturisirea unei credințe pierdute...

În prologul romanului — să menținem și noi numirea ce a dat cărții sale autorul — răsună un glas de Casandra care răspunde la întrebarea stăruitoare: Quo vadis, Austria? E un glas sinistru, care trezește numai desnădejde:

„Văd tulgere în miazănoapte și miazăzi, în răsărit și apus, Fulgere însângerate pornesc deasupra zidurilor vechiului Iliion și cerul e o mare de flăcări. Din nori se revarsă dușmani cari năvălesc asupra Austriei care doarme. Și țința lor e vechea cetate de lângă Dunăre... Și fiecare își ia o parte din pradă, iar Casa Habsburgilor pornește jalnic în streini...”

Și nu e nici o scăpare? Casandra răspunde din nou: „Du-te la Domnitorul tău și spune-i să frângă, cu mână de fier, capul Hidrei și să nu-i uite pe veice așteaptă cuvântul lui... Să se întemeieze pe ofițeri

săi și pe armata sa bătrână, căci altminteri nu se va întoarce vara de zecé ori și sfârșitul a sosit.” Romanul însuși e o expunere a motivelor cari sprijinesc pesimismul autorului.

Expunerea aceasta începe cu anexarea Bosniei și Herțegovinei, care a fost urmată de un lanț lung de neferitate greșeli diplomatice. Un tânăr ofițer, care ajunge într-o garnizoană din Bosnia în vara anului 1908, e propovăduitorul desnădejdi ce se desprinde din aceste greșeli. În armată nu mai este spirit militar, ofițerii nu se interesează de nimeni și de nimic, nici chiar de chemarea lor. Ei trăiesc de pe o zi pe alta, fără a-și frământă mințile, în chefuri și petreceri. În armată nu mai este disciplină, între soldați și superiori nu mai este armonie și înțelegere. Tot ce se face se face în mod mehanic, fără însuflețire, fără credință în izbândă.

Din Viena vin ordine contradictorii. Diplomația noastră își pierde capul și le face toate numai pe jumătate sau deandoașele. În Balcani izbucnește războiul cu Turcii, și noi nu facem nimic pentru că nu îndrăznim și nu îndrăznim pentru că nu mai avem încredere în noi și în forțele noastre. Tot ce facem, facem în ascuns, pe calea intrigilor.

Și Uchalius — acesta este numele tânărului ofițer — dispusat de politica ce se face, desnădăjduit că Austria a ajuns pe panta pierzării, își cere dimisia din armată și se închină gazetăriei ca prin scrisul său să încerce alungarea unei primejdii care se apropie tot mai mult și cu pași tot mai hotărâți.

Quo vadis, Austria? este astfel o critică a politicii noastre externe și interne și caută să dovedească imensele primejdii ce le involvâ stărnind nemulțumiri în afară și nemulțumiri și mai mari înlăuntrul țării.

I. G.

Cronici.

Vieța culturală.

Serbările culturale dela Orăștie.

— 14 și 15 Septembrie 1913. —

În prezența unui numeros public de preoți și mireni, cărturari și țărani, și în absența ilustră a tuturor prelaților noștri (numai încăruntul Mitropolit dela Sibiu a ținut să-și trimită și de data aceasta salutul, poale pentru a dovedi că nu bătrânețele slăbesc memoria...), — serbările culturale dela Orăștie s'au desfășurat între cădrile modeste ce ni le impun vremurile de azi.

Avântul de însuflețire și jertfă ce caracterizează adunările noastre culturale, potolit de data aceasta de vitregia unei crize financiare îndelungate, a avut să

mai supoarte și povara grea ce s'a așezat asupra noastră a tuturor în urma morții lui Aurel Vlaicu. Elanul, bucuria și armonia ce-a stăpânit, însă, în ciuda acestor momente grele, întreaga asistență numeroasă a fost un protest al sufletului românesc împotriva sorții; a fost o sfidare a puterilor cari vor să-l îngrădească între hotare înguste; a fost chemarea, strigătul vieții, al cărei ecou se repetă de veacuri; a fost manifestarea puterii de voință care ne mână, printre primejdii și prăpastii, peste morți și răniți, spre împlinirea misiunii istorice ce e rezervată poporului românesc.

„Admir puternica voință de a trăi (den starken Lebenswillen), perseveranța stăruitoare și aspirațiile D-voastre culturale, cari prorocesc poporului român un mare viitor!” a zis, la banchet, primarul (sas) al Orăștiei, Andrae, salutând „Asociațiunea”. Și voința

aceasta de vieață este azi înviorată de o suflare nouă, generală, ce se resimte dela Nistru până la Tisa, din Balcani până dincolo de Carpați.

Din frământările noastre, multe și mărunte, adânci și sguđuitoare, se desprinde tot mai lămurit o icoană luminoasă și tot mai adânc se sapă, până în cele mai tainute colțuri, rădăcinile credinței în ajungerea țintei ce ni o vrăștește această arătate.

Nu sub raportul rezultatelor practice și imediate trebuie judecate adunările noastre culturale. Ele sunt numai o sămânță care va încolți mai târziu.

Societatea noastră românească nu este încă o societate bine închiegată. Ea este încă numai o societate în fermentație, poate într'un stadiu înaintat de fermentație, și lipsurile și micile neajunsuri ce se observă în organizare sunt inerente oricărei stări de prefacere. Ele însă nu pot să anihileze izbânda finală, închiegarea desăvârșită... Cursul unui rău nu-l poți opri, pentru că nu poți nimic putea reea ce mână apele înainte, tot mai înainte. Cel mult poți să dai apelor altă alvie. Putea reea însă dăinuiește în ciuda tuturor sforțurilor omenești, supusă numai altor vveri nouă nelămurite. Apele curg înainte, aci liniștite, colo spumegând în căderi uriașe, — dar curg înainte până se împreună cu marea...

Orice popor tânăr este ca un copil: ca să-l câștigi pentru o acțiune, fie chiar în favorul lui exclusiv, trebuie să-i trezești înainte de toate interesul. Este acesta un moment psihologic care joacă mare rol în pedagogia modernă.

Iată spre pildă ilustrațiile intercalate într'un text oarecare. Ilustrațiile aceste, la început, n'au urmărit ținta de-a ușura înțelegerea textului, ci de-a interesa cititorii pentru acest text. De ce ar fi mai ușor de înțeles, spre pildă, o povestire în care se aduce și o ilustrație reprezentând, să zicem, o scenă de răsboier între doi dușmani, — decât ar fi aceeaș povestire fără această ilustrație? Ea impresionează însă imaginația celui ce ia cartea în mâni și-l interesează pentru explicația ei. Scopul așadar este ajuns: cartea se cetește. (Aceeaș țintă de-a interesă o urmăresc și edițiile de lux, legăturile de amator, hârtia velină etc.).

Primitive la început, aceste ilustrații au ajuns tot mai artistice și mai corăspunzătoare, înlesnind în acelaș timp într'adevăr și înțelegerea textului.

Cu astfel de cărți ilustrate se poate asemăna și „Asociațiunea”. Serbările, în cadrele cărora se desfășură adunarea, lumea venită din toate părțile, primirea oaspeților, discursurile, ședințele festive, serbările populare, teatrul și concertul, — toate aceste tind să impresioneze imaginația și să trezească interesul față de instituția care le chiamă la vieață. Intră în conștiința publică ideea existenței acestei instituții, se trezește interesul public pentru manifestațiile dependente de ea și, pe nesimțite, și pentru scopurile ei.

În această împrejurare rezidă și însemnătatea adunărilor generale ale „Asociațiunii”.

În răstimpul de 52 de ani de când există „Asociațiunea” 27 de centre românești au sălășluit în sânul lor oaspeții români. După puțină s'au ales întotdeauna centre noi, depărtate de locul adunării trecute. Așa Orăștiei i-a venit acum rândul din nou numai după 29 de ani. Dintre centrele românești mai însemnate numai Brad, Oradea-mare, Sătmar și Sighet n'au văzut ca oaspe adunările generale ale „Asociațiunii”.

Dislocarea aceasta a adunărilor este un moment însemnat în acțiunea de propagandă culturală, care nu se poate face prin birou, oricât de bine organizat ar fi și de puternic oricât de recunoscute ar dispune. Biroul dă acțiunii numai unitatea necesară și sistematizează propaganda, care trebuie să se facă în sânul poporului. Biroul se îngrijește numai de mijloacele propagandei, dând staturi și îndemnuri și căutând căi noi pentru răspândirea mai ușoară a culturii.

Adunările generale altminteri s'ar putea ținea, cu mai puțină cheltuială și mai multă tihnă, în reședința biroului, mai ales că se discută cu acest prilej numai un raport general publicat înainte și despre care se presupune că a fost citit de către toți cei ce asistă, sau cel puțin de către toți cei ce iau parte la discuție. Numai în aparență, prin urmare, sunt aceste adunări niște simple formalități. În realitate ele însele sunt un puternic mijloc de propagandă.

Nu numai că prin serbările, în cadrele cărora se desfășura, trezește, în mod mijlocit, interesul păturilor tot mai largi pentru scopurile „Asociațiunii”, dar în acelaș timp aduc mai aproape — sufletește — reprezentanții români din deosebitele noastre ținuturi și vădesc unitatea noastră culturală.

Role de-a da un raport cronologic al deosebitelor serbări îl revine, ca titlu de drept și datoric, exclusiv presei confidante, care este chemată să înregistreze variatele manifestații ale vieții noastre românești în toate amănunțele ei, servind astfel material prețios pentru analize de ordin mai general.

Noi relevăm aici numai momentele mai importante: întâi conductul etnografic și expoziția industrială (cuseturi, țesături și produsele meseriei). Ceice au văzut miile de țărani înșiruiți câte patru, într'un lung convoiu de peste un kilometru; cei ce au văzut produsele industriei și meseriei române, nu se poate să nu se fi întors acasă mai întăriți în credința că lupta noastră împotriva curentelor dușmănoase n'a fost o luptă zadarnică. În ele s'a manifestat mai curat sufletul românesc și ele au reprezentat punctele de culminațiune ale serbărilor dela Orăștie, privite din punctul de vedere al manifestațiilor de vieață a poporului.

Conductul etnografic a arătat vigoarea populației românești din jurul Orăștiei, iar expoziția arta acestei țărâni și străduințele ei de a-și creă o mică burghezie de industriași și comercianți la oraș.

Însași adunarea generală a fost mai plină de vieață de astădată. Discuțiile în jurul diferitelor chestiuni înseamnă că publicul are un interes tot mai mare față de problemele urmărite de „Asociațiune”. Consfătuirea

confidențială a directorilor și reprezentanților despărțămintelor a fost un punct nou. Tocmai de aceea discuțiile au fost cam greoie și puține în termeni generali. Această inovație a biroului central va fi desigur mai productivă la viitoarele adunări generale, la cari oamenii vor veni mai pregătiți și vor trata chestiunile mai practic.

Chestiunea care a preocupat mai mult adunarea generală a fost finanțele Asociației, cari din cauza deficitelor dela școala civilă de fete se îngreunează tot mai mult. Înlăturându-se aceste deficite și restituindu-se cele de până acum, criza financiară a Asociației va dispărea. S'au și luat măsuri, ca la școala civilă de fete să se facă altă chiverniseală pe viitor și să se introducă alt spirit. Conducerea internatului a fost încredințată în mâini destoinice; rămâne ca și conducerea școlii să treacă prin priverile necesare.

„Asociațiunea” e în continuu progres și vremea nouă îi impun o activitate tot mai intensă și tot mai conștientă.

Chestiuni sociale.

Palatul păcii...

I.

Revistele aduc chipul strălucitului palat al păcii, ridicat la Haga, comentând în termeni, mai mult sau mai puțin călduroși, marimă multimilionară a Andrew Carnegie, care a jertfit din vraful lui de milioane câteva cheque-uri, câteva hârtii de prisos, pentru o fință atât de ideală.

Se poate imagina ceva mai dumnezeesc, ca pacea universală?

Se poate ceva mai frumos — dacă vreți: mai întocpe — ca acela al păcii generale, când se vor realiza, ca prin farmec, cele mai îndrăznețe visuri ale prorocilor?

Atunci nu vor mai fi războaie: dobitoacele vor reveni la zilele prime ale epocii de aur; câinii nu-și vor mai arăta colții carnivorii, lupul va fi blând ca oara, vorba poetului demodat!

Mai mult chiar: lupul și mielul împreună vor paște... și un prunc mic îi va paște pe ei...

Închid ochii, să pot gustă în tihnă acest vis feeric.

Din Luvru, Vatican și Muzeul britanic, statuiele de bronz și de marmoră ale Păcii divine se coboară de pe piedestale și își iau sborul la cele patru vânturi.

Ele vin zâmbitoare, nude, în armonia divină a formelor... cu ramura de maslin în mână.

Și pe unde trec ele, nouri se împrăștie, ca prin farmec, soarele apare veșnic zâmbitor, iar astri reîncep sublima poemă, pe care singur Pythagora a auzit-o dintre muritori: muzica sferelor.

E un cântec mulcom ce se cântă pe vremea când omenirea dormea în leagăn; un cântec, după care insectează și acum, în așteptarea chipelor de odihnă, după atâtea veacuri de ură și încăierări zadarnice!

... Și văd un convoiu, cum n'a văzut nici Dante în „Paradisul” lui...

Fetițe îmbrăcate în alb, împodobite cu lilii, cântă un imn, ce te ridică în slavă... În urma lor pășesc oamenii, doi câte doi, într'un amestec ciudat, cum nu mai văzusem niciodată în viață: Femei din popor trec la brațul prinților, schimbând vorbe dulci, zâmbete cu înțelesuri; marchize foșnind din mătăsuri, trec alături de țărani, încolăcind cu mâinile lor albe, încărcate de brațare și inele, grumazii arși de soare ai moșicilor... Dujmanii nelmipăcați — recunoc ici-colo pe câte unul — cari s'au războit o viață întreagă, trec mână în mână, zâmbindu-și.

Îi văd cu ochii închiși; nu îndrăsnesc să-i deschid, de teama, să nu mi se năruie acest miraj divin.

Convoiu se oprește în fața statuiei uriașe a Păcii. O liniște de moarte.

Un diplomat urgisit, sub genunchele căruia milioane de supuși au îmbrăncit atâtea amar de vreme, urcă tribuna și începe să vorbească, cu glasul întretăiat de plâns:

„Frăților! Scumpul meu frați, lertați-mă! Am fost în rătăcire. Până acum eram de credința, că popoarele nu pot fi ocărmuite decât cu pumnul. Le-am ocărmuit cu pumnul meu de fier, strivindu-le adese, când întâlniam cea mai mică împotrivire. De-acum dumnezeiasca Pace mi-a deschis ochii și înțeleg cât de grozavă a fost rătăcirea mea. Lertați-mă și mă primiți ca pe un frate al vostru, căci abia acum înțeleg pe deplin sublimul adevăr, că toți oamenii sunt fiii aceluiaș Părinte. Brațul meu, care până aci n'a avut pentru voi decât lovituri, se destinde acum într'un larg gest de îmbrățișare!”

Mulțimea izbucnește în chiote prelungi. Oratorul e ridicat pe umeri și purtat în triumf. Oamenii se îmbrățișează, plângând de bucurie...

Plâng și eu, în neștire.

Un bărbat, cu o burță enormă, împodobită de un lanț de aur uriaș, se avântă pe piedestalul statuiei.

„Fraților. Mă cunoașteți prea bine; sunt miliardar. M'am îmbogățit din sudoarea și munca voastră. Voi îmbrănciați sub munca strivitoare, în vreme ce eu mă plictiseam cu tăiatul atâtor cupoane. Am fost și eu în rătăcire. Averea adunată e și a voastră, căci voi o ați muncit mai mult pentru ea... Iată, v'o dau înapoi și să trăim ca frații.”

Oratorul scoate un portofoliu uriaș și începe să asvârlă în public bancnote și cheque-uri; scoate din buzunarele pantalonilor auri și îi aruncă... își scoate inelele scântietoare din degete, lanțul de aur și ciornicul...

„Luați-le sunt ale voastre!”

Și — minune!

Nimeni nu se mișcă. Bancnotele flutură ca niște libelule albastre, aurul zuruie tâmpit, rostogolindu-se pe pavaj — și lumea stă neclintită, deși alți și alți începură să asvârlă aurul și bancnotele.

Apare la tribună căpetenia socialiștilor, un bărbat cu ochi fulgerători, de o vervă oratorică, revoluționară, purtând subsoară un vraf de volume.

Ochii li scilpesc în lacrimi — glasul lui e blând, ca acela al unui pustnic:

„Fraților! Aprindeți un foc, un foc uriaș, cum n'a mai văzut lumea, să asvârli în el toate volumele mele, căci acum sunt de prisos!”

Când flăcările se incingeau până la cer, elevul lui Marx și al lui Lasalle asvârleau volumele în vâlva-taie și lumea se prinde într'o horă uriașă, în jurul lor.

Fețele tutora rădiază o fericire fără margini; mulțimea începe iarăș minunatul imn, întru preamărirea Păcii: — Saive, regina!

II.

Nu știu, cât voi fi stat cu ochii închiși, dar mă pomnesc deodată, că o mână vrășmașă mă zgudue, vârându-mi sub nas un număr din „L'Illustration.”

„Trezește-te, zăpăciturule, și dă-ți seama, cât de naiv ești, lăsându-te amăgit de himere. Răsoește paginile și cumpănește barbariile, ce se săvârșesc, la câteva mile de noi. Observă, cum bărbații, femeile și copiii mutilați defilează într'un convoiu neasemănat mai grăitor, ca acela plăsmuit în inchișura ta aprinsă! Cei mai mulți sunt cu ochii scoși, cu buzele, nasul și pleoapele tăiate... femeii însărcinate sunt târate de păr... copiii de un an atârănă, ca trofee, în vârful băionetelor și al lăncilor... Oamenii sunt așaia, ori bestii? Poți să te mai încrezi într'o stăpânire a Păcii divine? Dar nu vezi, că acești nenorociți au fost întărați de chiar palavrăzii păcii, cari li asigurau, în aceeași vreme, că nu vor îngădui să curgă nici un picur de sânge. Pe urmă, când s'au încăierat deabinele, aceiași farisei cu crucea în sân le-au dat arme și tunuri din cele mai nouă, ca și când le-ar fi zis: „Voi nu vă știți măcelării destul de repede cu armura voastră primitivă. Iată, venim noi, Europa civilizată; vă punem la dispoziție toate arsenalele, tot ce s'a inventat mai sigur pentru distrugerea omenirii!”

Câte zeci de mii au rămas morți? Câte zeci de mii au rămas schilavi — ca să nu te mai întreb de văduvele și orfanii rămași pe drumuri? Cum îți închipui tu, că clocoțul urii deslănțuite să se potolească așa deodată, la un gest? Cine mai crede azi în pace? Nu știi tu, că tocmai oratorii cei mai solemnii ai congresului sunt în realitate opresorii cei dârji? Nu vezi, că totul nu e decât o farză; un foc de artificiu dacă vrei; un pumn de nisip asvârlit în ochii lumii naive?

Și ce vrea acel mare filantrop, Andrew Carnegie al tău, cu milioanele ce le-a jertfit pentru clădirea acestui palat pompos? Milioanele aceste înseamnă mai puțin pentru el decât ar însemna pentru tine o piesă de 10 bani, ce-o dai bacșiș chelnărului! Câte mii și mii de oameni au muncit și au dus lipsuri, cu familiile lor, pentru ca acest vampir să-și adune milioane din sângele și măduva lor? Și-acum asvârle o piesă de 10 bani, un bacșiș ce se dă unui chelnăr ca posteritatea să-l preamărească deapururi, ca pe un filantrop, îndrăgit de himera păcii?

Minciună, prietenă, o minciună sfruntată, în care nu pot crede decât găgăuții! Strălucitul palat din Haga nu se va putea revoltă la discursurile ipocrite ce vor

răsună între zidurile lui. Dar lumea gânditoare se revoltă! E o minciună, tot ce se spune acolo, câtă vreme reprezentanții diferitelor puteri își întind acolo dreapta prietenește, iar cu stânga își pipăie revolverul din buzunarul vestii, gândindu-se la noiele impozite, în vederea celor câteva vapoare uriașe cu cari să prevină forța navală a prietenului, ce-i strânge mâna cu căldură.

Omenirea se va război deapururi, căci chiar evoluția condiționează oțelirea cât mai intensivă a forțelor și dreptul va fi întotdeauna de partea celui mai tare. Să-ți însemni bine vorba asta și să nu mai visezi la cai verzi pe pereți!

III.

Nu îndrăznesc să închei aceste șire, căci mă simțesc răpit de două curente potrivnice, ce au dominat omenirea de veacuri.

În haosul, ce mi se așează pe creeri, ar trebui să exclam:

„Trăiască dar pacea divină și războiul regenerator! Trăiască dragostea și ura; muncitorul ce geme în mizerie și milionarul ce se îngrașe din sudoarea lui; trăiască oamenii de inimă și mișeeii!”

„Trăiască adevărul, și trăiască — de trei ori trăiască minciuna!”

Au însă bunul simț, de a nu exclamă astfel, căci am fiut în totdeauna seamă de legea de fier a logicei.

Și așa, ești poftit, dragă cetitorule, să închei d-ta singur aceste șire!...

Al. Ciura.

Însemnări.

Teatru românesc în Ardeal. Nerăbdarea cu care lumea noastră românească a așteptat sosirea trupei dramatice organizate de d-l Victor Antonescu a fost o nerăbdare pe deplin justificată: artiștii români cari alcătuiesc această trupă sunt forțe cu cari s'ar putea mândri orice teatru mare. Reprezentațiile pe cari această trupă le-a dat până acum în Alba-Iulia, Blaj, Sebeș, Făgăraș și Orăștie au fost pentru noi tot atâtea prilejuri de înălțare sufletească și de întărire a credinței în viitorul mare al neamului românesc.

Ele ne-au dovedit cu prisosință că poporul românesc este un puternic element de cultură, că înaltele lui însușiri pe cari le-a moștenit dela strămoșii de-acum două mii de ani nu s'au pierdut în cursul veacurilor de asuprire, ci au dormit numai, legate în lanțuri grele.

Alături de credința nestrămutată în puterea de viață a elementului românesc răsare acum și credința nestrămutată în puterea lui de cultură...

Soli ai acestor două credințe prevestitoare ale unor zite mari, artiștii noștri iubiți, întorcându-se acasă, să vestească fraților din Regatul liber că numai granițe puse de oameni ne despart.

„Societatea pentru fond de teatru român”. Își va ține totuși adunarea generală, în Caransebeș, la 8 și 9 Noemvrie n. a. c. Cetim programul; dela început până la sfârșit numai formalități oficiale. Noi ne-am fi așteptat la câteva puncte, din cari să se vadă că „Societatea” înțelege spiritul nou al vremii, că încearcă să introducă reforma pentru a da viață acestei instituții culturale. Este totuși un punct în program, care, dacă se va rezolvă norocos, poate să însemne o reformă. E „alegerea comitetului societății pe un nou period de 3 ani”. Dacă în comitetul „Societății” vor intra elemente tinere, cari se ocupă intensiv și profesional cu problemele culturale, atunci credem că activitatea „Societății” va fi îndrumată pe calea muncii rodnice. Adunarea generală din Caransebeș trebuie să-și deie seama, că numai punând în fruntea „Societății” oameni, cari au dragoste de muncă, va reuși să pornească și la noi o mișcare teatrală. Oamenii ca Octavian Goga, Ioan Agârbiceanu, Oct. C. Tăslăuanu, Al. Ciura, Dr. Al. Bogdan și Dr. Tiberie Brediceanu, toți cu pregătiri și predispoziții pentru chestiuni culturale, ar da un nou avânt „Societății”. Sub conducerea d-lui Virgil Onișu un asemenea comitet ar putea înjgheba repede dorita trupă ardelenescă și ar putea întrupa teatrul ardelenesc. Până când durează concesionarea d-lui Antonescu, trupa noastră ar putea avea puteri mai puține și s'ar putea completa cu cea a d-lui Antonescu. Cei cinci ani dela început ambele trupe s'ar contopi, bineînțeles sub conducerea „Societății pentru fond de teatru român”.

După cât știm nici d-l Antonescu nu ar fi străin de această idee. Cu timpul au putea avea și un repertoriu ardelenesc și am putea încerca și teatrul popular, la sate, cu piese scrise anume pentru popor.

Dacă noul comitet ar reuși să rezolve — și suntem siguri că le ar rezolvă — numai acele probleme, „Societatea pentru fond de teatru român” ar face un uriaș pas înainte.

Să nădăjduim că adunarea dela Caransebeș va ține seama, fie și în parte, de propunerile noastre și va căuta să primenească vechiul comitet, fie pildă dela „Asociațiune”, care reușind să aducă noi elemente în comitet, s'apropie cu pași tot mai repezi spre realizarea problemelor ce le urmărește.

Expoziția Smighelschi. Povestea e veche... arta caută bogății, de aceea și pictorul Smighelschi neputând fi mulțumit cu sărăcia noastră a primit ajutor dela Unguri, angajându-se să picteze pe Rákoczy și scene din viața Sf. Ștefan, și poate dacă ar fi trăit și-ar fi adus tot mai rar aminte de noi. Aceasta o dovedește și expoziția ce a aranjat-o d-na văduvă a pictorului la Budapesta. După informațiile unui corespondent („Gazeta Transilvaniei” Nr. 208/1913) Ungurii au cumpărat pentru muzeele lor cele mai însemnate opere din lăsamântul artistic al pictorului. Același corespondent spune că e păcat că o asemenea comoară de artă ajunge în mâini străine. Este prea adevărat! Dar ca publicul să fie pe deplin orientat, cum au ajuns până-zele pictorului Smighelschi să fie expuse și vândute

la Budapesta, ținem să-l lămurim, pe baza informațiilor primite dela directorul acestei reviste, care s'a interesat foarte mult de soarta acestui lăsamânt artistic.

Încă în primăvara acestui an d-l Tăslăuanu a întreat pe d-na Smighelschi unde se află operele pictorului? Primind răspuns că cele mai multe sunt în Diclosământin, s'a dus să le vadă. A găsit cu adevărat o comoară de artă. A rugat pe d-na Smighelschi să renunțe a le trimite la expoziția din Budapesta, sau dacă le expune să nu le facă vânzătoare, angajându-se că va întreprinde o colecție pentru cumpărarea lor pe seama Muzeului Asociațiunii. D-na Smighelschi a cerut pe întregul lăsamânt artistic al pictorului suma de patruzeci de mii de cor. Asociațiunea fiind săracă putea să ajungă în proprietatea acestor opere numai adunând printr'o colecție suma ce o cerea d-na Smighelschi. Dar, în vară, au fost vremuri puțin prielnice pentru asemenea colecte; în Tară mobilizarea, iar la noi potopurile. D-nei Smighelschi nu i se putea da nici o asigurare că lăsamântul i se va cumpăra, i s'a spus, însă, că se va face tot posibilul pentru a rămâne al nostru, dar să așteptăm până se mai liniștesc vremurile. D-sa n'a voit, a ținut să le ducă Ungurilor, față de cari are simpatii foarte pronunțate, iar față de noi Românilor un dispreț jicnitor.

Dacă opera regretatului pictor Smighelschi a ajuns în mâini străine e de vină deci numai proprietara lor. Noi suntem siguri, că Asociațiunea și astăzi și oricând e gata să înceară colecția pentru cumpărarea lăsamântului artistic al pictorului, dar cu o singură condiție, că acest lăsamânt să i se predeie neștirbit. Dacă din acest lăsamânt lipsesc operele principale, bineînțeles că lăsamântul pierde mult din valoare.

Dacă și d-na Smighelschi ar fi ținut ca acest lăsamânt să ajungă în mâini românești, ar fi al nostru. Și așa s'ar cuveni, fiindcă pictorul Smighelschi, deși străin după nume, a fost Român și s'a bucurat de sprînjînul și de dragostea noastră a tuturor.

✻

România nouă. Frumoasa țară românească la care întodeauna am privit cu mândrie și dragoste și care în urma atitudinii sale hotărât românești din vara trecută s'a impus și străinilor ca un factor ponderabil, — este în ajunul unor reforme interne de cea mai mare însemnătate pentru viitorul ei.

Comitetul executiv al partidului liberal, întrunit la 2/15 Octomvrie sub președenția șefului său d-l Ion I. Brătianu, a convenit asupra unor reforme de mult așteptate și de mult anunțate, — cari au fost declarate ca angajamente de onoare pentru partid.

Programul de reforme al partidului liberal se poate rezuma în trei puncte mai însemnate: colegiul unic, exproprierea și impozitul progresiv.

În declarațiile sale, aprobate de comitetul executiv, d-l Ion I. Brătianu a spus că exproprierea (pentru împărțirea țăranilor cu pământ) se va face acolo unde se va simți nevoie și nu va atinge decât moșiile cu o suprafață mai mare de 1000 ha. Proprietățile până la 1000 ha vor fi considerate intangibile. În privința reformei electorale a precizat că din colegiul unic vor

face parte toți cei cu știință de carte, iar cei neștiutori de carte vor vota ca și acum prin reprezentare.

Congresul partidului liberal chemat să se declare în mod definitiv asupra reformelor anunțate este convocat pentru 20, 21 și 22 Octombrie (2, 3 și 4 Noiembrie n.). Acest congres, fără îndoială, va primi ca ale sale hotărârile comitetului executiv dând jărânimii drepturile ce i se cuvin ca răsplată pentru jefurile ce le-a adus pentru țară.

Pilotul aeroplanelor „Vlaicu.” Ministerul de război al României a numit pilot al aeroplanelor Vlaicu pe d-l locotenent Alexandrescu.

Românii din America și Vlaicu. Ziarul „Glasul Vremii”, care apare în Youngstown, ne aduce știrea despre adâncă jale ce a stărnit și între frații pribegi din America moartea tragică a genialului nostru aviator.

Societățile culturale din Youngstown s'au întrunit în ședință solemnă comună, ca să dea expresie jellilor pentru pierderea aceastei mare.

„Românii din mărița republică a Americii de Nord — scrie „Glasul Vremii” — trimit peste valurile viroase ale Oceanului atlantic neînsuflețitului și scumpului aviator Aurel Vlaicu ultimul lor „Rămăs bun”. Trupul tău zdrobit se va odihni în pământul drag al României libere, amintirea ta însă nicicând nu va muri. Tu vei fi cea mai scumpă a noastră amintire.”

Din aceeaș ședință s'a trimis o adresă de condoleențe și întristaților părinți ai lui Vlaicu.

Spicuirii... În legătură cu un proces de presă (pentru calomnie) un ziar român scrie: „Începe iarăș darabana... Începe darabana comediei turanice la acest ospăț organic și imbecil al celui mai destrăbălat șovinism.”

Mai pe românește: Cel mai destrăbălat șovinism ține un ospăț orgiac (adjectiv necunoscut în limba românească...) și imbecil (imbecil înseamnă: slab la minte...), la care se joacă comedia turanică cu acompaniament de darabană (darabană sau harabană este toba cu care se anunță licațapuniile...)

Ce-o fi voit să spună autorul, zău nu știm...

Ce este organic și ce este anorganic? Mulți o știu, dar n'o știe cel care a scris (cu prilejul morții lui Vlaicu):

„Zadarnic vom întreba: de ce tocmai când se simșia la apogeu a trebuit tragicul sfârșit să-i curme avântul?... Stăm în fața aceluși mister al lumii anorganice, care de atâteaori a bruscat (!) cele mai înalte concepții omenești în momentul când se credeau stăpâne pe legile firii nepătrunse de minte omenească. Dacă a și ajuns omenimea la cuprinderea vieții organice, patologia materiilor anorganice este încă un secret închis cu șapte pecete.”

Organic înseamnă: provăzut cu organe (vegetalele și animalele); anorganic înseamnă dimpo-

trivă: lipsit de organe, fără vieță, neînsuflețit (mineralele).

Ce vrea să ne spună așadar autorul prin „misterul lumii anorganice” și „patologia materiilor anorganice”? Sau, poate, a voit să vorbească despre lumea materială și lumea imaterială?

(În paranteze alte două nedumeriri: 1. Autorul scrie: „De ce... a trebuit tragicul sfârșit să-i curme avântul? Noi știm că orice sfârșit curmă! 2. „Stăm în fața aceluși mister al lumii anorganice care de atâteaori a bruscat cele mai înalte concepții...” A brusca înseamnă: a trata aspru; brusca înseamnă aspru și iute; pornit și neașteptat...)

Într'o revistă se scrie despre vieța studenților germani și se spune între altele:

„Domnul student doarme până după 12, apoi merge la Frùhschoppen, adecă berea de dimineața.”

Adecă se scoală după orele 12 și se duce la bere înainte de orele 12 (căci dimineața este timpul înainte de 12).

Ai dracului mai sunt și studenții ăia germani! Cum îi încurcă cu obiceiurile lor pe scriitorii noștri.

.....

Pentru fondul ziaristilor.

Domnul arhitect Petre A. Antonescu a binevoit a ne trimite 50 de exemplare din albumul d-sale **Clădiri și studii, case, biserici, monumente, palate, lucrădri de arhitectură românească și clasică, spre a le vinde în beneficiul fondului ziaristilor.**

Albumul e de toată frumuseța și cuprinde 40 de planșe artistice executate.

Administrația noastră vinde exemplarul numai cu

3 cor. 50 bani.

Cetitorii cari se vor grăbi să și-l cumpere, vor avea în casă o operă de artă și vor sprijini și așezământul atât de folositor, merit să vină în ajutorul ziaristilor, a acelor mai idealști și mai săraci muncitori în ogotul culturii naționale.

.....

Aviz abonaților.

Rugăm cu stăruință pe toți abonații noștri în întârziere cu plata abonamentului să binevoiască a ne trimite sumele ce ne datoresc.

În deosebi adresăm această rugămintă abonaților noștri din România.

Administrația „Luceafărul”.

Biblioteca scriitorilor dela noi

apare sub auspiciile

„Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“

sub îngrijirea d-lui Oct. C. Tăslăuanu.

A apărut al
doilea volum:

Schițe și povestiri

de

Ion Agârbiceanu.

Volumul cuprinde 17 schițe și povestiri ale talentatului scriitor din Ardeal, care zugrăvește în colori sugestive viața dela țară. Povestirile cuprinse în acest volum sunt selecționate din întreaga operă a lui Agârbiceanu, așa că ele dau o icoană a talentului viguros cu care e înzestrat scriitorul nostru.

Prețul unui volum: 2 Cor. (2 lei 50 bani).

Primul volum:

Amintiri

schিțe și novele

de

Alexandru Ciura

În care se zugrăvesc crâmpoie din viața de student, sbuciumări din lupta sufletelor desrădăcinate, cari s'au rupt de lângă vatra țărănească și s'au făcut cărturari, apoi scene din traiul patriarhal al băieșilor și moșilor din Munții-Apuseni și amintiri din plăpânda lui copilărie. E cel mai bun volum a talentatului scriitor Al. Ciura. Volumul e precedat de o recenziune critică scrisă de d-l Oct. C. Tăslăuanu și de portretul lui Ciura.

Prețul unui volum: Cor. 1.60.

Se găsesc de vânzare la toate librăriile.

Din casa nici unui cărturar român dela noi să nu lipsească această Bibliotecă.

Când veniți la Sibiu, cercetați
primul depozit românesc

de
piane, pianine și armoniuri

asortat cu instrumente din cele
mai bune fabrici, în nuc măț sau
poleit, negru, mahagon, palisandru
veritabil, construcție modernă, cu
preț mai ieftin ca ori unde.

≡ Transportul și pachetarea gratuite. ≡

Școlăle, reuniunile de cântări și alte
instituții culturale primesc favor special.

Armoniuri de școală bune și solid
lucrate
10 ani garanța. ≡ Plătire în rate.

TIMOTEI POPOVICI

profesor de muzică.

Sibiu (Nagyszeben), Str. Cisădiei Nr. 7.

Ca administrația „Luceafărul”

se găsește de vânzare următoarele

TABLOURI

Lionardo da Vinci .	Cina cea de taină
” ” ”	Frumoasă Florentină
” ” ”	Monna Lisa
Raffael	Nunta Mariei cu Iosif
”	Madona Sixtină
”	Frumoasă grădinăreasă
A. Dürer	Isus pe cruce
Jan Van Eyck . . .	Altar.

Prețul fiecărei exemplar 20 bani
plus porto 10 bani.

Cei ce comandă toate tablourile
le primesc franco cu 1.60 bani.

Administrația

„LUCEAFĂRUL”
SIBIU (Nagyszeben).

Capital social Coroane 1,200.000.

Giro-Conto la „ALBINA” Postsparkassa ung. 29.349.

„Banca generală de asigurare”

societate pe acții în Sibiu — Nagyszeben

este prima bancă de asigurare românească, înființată de institutele financiare (băncile) române
din Transilvania și Ungaria.

Prezidentul direcțiunii: **Parteniu Cosma,**

directorul executiv al „Albinei” și prezidentul „Solidarității”.

„Banca generală de asigurare” face tot felul de asigurări, special asigurări
contra focului și asigurări asupra vieții în
cele mai favorabile combinațiuni.

Asigurările se pot face prin oricare bancă românească, precum și la agenții și bărbații
de încredere ai societății — Prospecte, tarife și informațiuni se dau gratis și imediat.

Persoanele cunoscute ca acvizitori buni și cu legături
:- pot fi primite oricând în serviciul societății. :-

„Banca generală de asigurare” dă informațiuni gratuite în orice afaceri de asigurare fără
deosebire că aceste afaceri sunt făcute la ea sau la altă societate de asigurare. :-

Cei interesați să se adreseze **Centrala Băncii generale de asigurare Sibiu — Nagyszeben.**
cu încredere la: **Edificiul „Albina”**
ori la **agențiile ei principale din Brașov (fil. „Albina”) și Arad (Józsefőherceg-ut 1/a).**